

‘નિદુરત જાયે પ્રાણ.....’

આચાર્ય યશોવિજયસૂરિ

નિદુરત જાયે પ્રાણ.....’ ‘નિદુરત જાયે પ્રાણ.....’ ‘નિદુરત જાયે પ્રાણ.....’
નિદુરત જાયે પ્રાણ.....’ ‘નિદુરત જાયે પ્રાણ.....’ ‘નિદુરત જાયે પ્રાણ.....’

ઝીંદગી મયે પ્રાણ.....

પૂજ્યપાદ સિદ્ધર્ષિ ભગવંત કૃત જિન સ્તવના પર સંવેદના...

આચાર્ય યશોવિજયસૂરિ

શ્રી જુનાડીસા જૈન સંઘ

પ્રથમાવૃત્તિ : વિ. ૨૦૫૬

પુનર્મુદ્રણ : વિ. ૨૦૬૧

મૂલ્ય : પચાસ રૂપિયા

પ્રાપ્તિસ્થાન :

- આ. ઝૂંકારસૂરિ આરાધના ભવન
ગોપીપુરા, સુભાષ ચોક,
સુરત-૩૯૫૦૦૧.
- સરસ્વતી પુસ્તક ભંડાર
હાથીખાના, રતનપોળ, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૧.
- નવ ભારત સાહિત્ય મંદિર
મોટા મહાવીર સ્વામી દહેરાસર પાસે,
ગાંધીરોડ, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૧.

મુદ્રક :

કિરીટ ગ્રાફીક્સ

૨૦૯, આનંદ શોપીંગ સેન્ટર, રતનપોળ, અમદાવાદ-૧. ફોન : ૨૫૩૫૨૬૦૨

: તારક છાયા :

શ્રી જુનાડીસા મંડન પરમતારક દેવાધિદેવ
શ્રી મહાવીર સ્વામી ભગવાન
શ્રી જુનાડીસા મંડન પરમતારક દેવાધિદેવ
શ્રી ઋષભદેવ ભગવાન

: દિવ્ય આશિષ :

પૂજ્યપાદ, વચનસિદ્ધ યુગપુરુષ આચાર્ય ભગવંત
શ્રીમદ્ વિજય સિદ્ધિસૂરીશ્વરજી મહારાજ
પૂજ્યપાદ, નિઃસ્પૃહ શિરોમણિ
મુનિપ્રવર શ્રી વિનયવિજયજી મહારાજ
પૂજ્યપાદ, ભક્તિયોગાચાર્ય, સંયમૈકદંષ્ટિ આચાર્ય ભગવંત
શ્રીમદ્ વિજય ભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ
પૂજ્યપાદ, વિદ્વદ્વર્ય મુનિપ્રવર શ્રી જનકવિજયજી મહારાજ
પૂજ્યપાદ, સંયમૈકનિષ્ઠ મુનિપ્રવર શ્રી હ્રીંકારવિજયજી મહારાજ
પૂજ્યપાદ, તપસ્વિરત્ન મુનિપ્રવર શ્રી વિલાસવિજયજી મહારાજ
પૂજ્યપાદ, શાસનધુરીણ આચાર્ય ભગવંત
શ્રીમદ્ વિજય ઔંકારસૂરીશ્વરજી મહારાજ
પૂજ્યપાદ, વર્ધમાનતપોનિધિ આચાર્ય ભગવંત
શ્રીમદ્ વિજય ભદ્રંકરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

: આશિષ :

પૂજ્યપાદ, પ્રશાન્તમૂર્તિ આચાર્ય ભગવન્ત
શ્રીમદ્ વિજય અરવિન્દસૂરીશ્વરજી મહારાજ
પૂજ્યપાદ, આગમપ્રજ્ઞ શ્રુતસ્થવિર
પ્રવર્તક મુનિપ્રવર શ્રી જંબૂવિજયજી મહારાજ
પૂજ્યપાદ આરાધનારત મુનિરાજશ્રી જિનચન્દ્રવિજયજી મહારાજ સાહેબ
પૂ. સાધ્વીજી કલ્પલતાશ્રીજી મહારાજ (માતુશ્રી મહારાજ)

ભવ્ય અતીતથી જજવમાન વર્તમાન મુધી

નગરી જુનાડીસા

કલિકાલ સર્વજ્ઞ આચાર્ય ભગવંત શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ મહારાજા જુનાડીસા નગરે પધારેલા તે સમયની એક ભક્તિગાથા યાદ આવે છે.

એક ભાવકને પોતે જાતે કાંતેલ ખાદીનું વસ્ત્ર પૂજ્ય ગુરુદેવને વહોરાવવાનું મન થયું. આશંકા હતી કે આવા મોટા ગુરુજી આવું સાદું, જાડું, બરછટ વસ્ત્ર સ્વીકારશે ?

એના ભાવને પૂજ્યશ્રીએ સ્વીકાર્યો. પાટણમાં પ્રવેશ વખતે ગુરુદેવે એ જ વસ્ત્ર ઓઢેલું. કુમારપાળે જ્યારે આવું વસ્ત્ર ગુરુદેવના શરીર પર કેમ આવી પૃચ્છા કરી ત્યારે પૂજ્યશ્રીએ પેલા અનામી શ્રાવકની હૃદયોર્મિની વાત કરી.

આવી હતી ભક્તિનગરી જુનાડીસા.

જગદ્ગુરુ હીરવિજયસૂરિ મહારાજની સાધનાસ્થળી હતી. જુનાડીસા. ત્યાંના ઉપાશ્રયમાં તેમણે શાસનદેવીને યાદ કરેલ અને શાસનદેવીએ પ્રત્યક્ષ થઈને કહેલ કે તેમના અનુગામી બનશે આચાર્ય વિજય સેનસૂરિજી.

ભક્તિ અને સાધનાની આ ભૂમિને આપણા યુગમાં ફરીને નીખારી પૂજ્યપાદ યુગમહર્ષિ આચાર્ય ભગવંત શ્રીમદ્ વિજય ભદ્રસૂરિ મહારાજે.

આ નગરીમાં થયેલા તેઓશ્રીના ચૌદ જેટલા ચાતુર્માસોમાં એવું તો ધર્મભાવનાનું પૂર વહું કે ૧૦૮થી વધુ મહાનુભાવોની દીક્ષાભૂમિ બની જુનાડીસા નગરી.

સાધનાભૂમિને બીજા સાધનાગુરુ મળ્યા પૂજ્યપાદ નિઃસ્પૃહ શિરોમણિ આચાર્ય ભગવંત શ્રીમત્ કીર્તિસાગરસૂરિજી મહારાજા.

તેમના પટ્ટપ્રભાવક, ગચ્છાધિપતિ આચાર્ય ભગવંત શ્રીમત્ સુબોધસાગરસૂરિજી મહારાજાની જન્મભૂમિ છે આ જુનાડીસા નગરી.

આ ઓલિયા સંતોએ આ નગરને ખૂબ ખૂબ આશીર્વાદો પાઠવી તેની ધાર્મિકતાને નિખારી છે.

પૂજ્યપાદ, મધુરભાષી આચાર્ય ભગવંત શ્રીમદ્ વિજય જિનપ્રભસૂરિજી મહારાજાની પણ જન્મભૂમિ છે આ જુનાડીસા નગરી... તેઓશ્રીની આચારનિષ્ઠા અને ઉદારતા તથા નિઃસ્પૃહતા સ્મરણીય છે.

પૂજ્યપાદ, શાસનપ્રભાવક આચાર્ય ભગવંત શ્રીમદ્ વિજય ઝંકારસૂરિજી મહારાજાની કર્મભૂમિ રહી જુનાડીસા નગરી...

પૂજ્ય દાદા ગુરુદેવ શ્રીમદ્ વિજય ભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજાની સાથે તેઓશ્રીનાં પણ અનેક ચાતુર્માસો આ ભૂમિ પર થયા.

જુનાડીસા નગરી બે ભવ્ય જિનાલયો, ૬ ઉપાશ્રયો, પાઠશાળા, બે જ્ઞાનમંદિરો, આયંબિલશાળા, ભોજનશાળા, ધર્મશાળાભવન તથા પાંજરાપોળ આદિથી શોભતી નગરી.

ભીલડિયાજી તીર્થ અને વાઘપુરા ગામે આવેલ શ્રી ભદ્રકીર્તિ વિહાર ધામ (શ્રી ઉવસગ્ગહરં પાર્શ્વનાથ તીર્થ) નો સુચારુ વહીવટ શ્રી જુનાડીસા સંઘ દ્વારા થાય છે.

જુનાડીસા નગરીની પાંજરાપોળમાં લગભગ ૪ થી ૫ હજાર
પશુઓની સારી માવજત થાય છે.

પૂજ્યપાદ ગચ્છાધિપતિ આચાર્ય ભગવંત શ્રીમત્ સુબોધસાગરસૂરિ
મહારાજ, પૂજ્યપાદ આચાર્ય ભગવંત શ્રીમદ્ મનોહરકીર્તિસાગરસૂરિ
મહારાજ, પૂજ્યપાદ આચાર્ય ભગવંત શ્રીમદ્ વિજય અરવિન્દસૂરિ
મહારાજ, પૂજ્યપાદ આચાર્ય ભગવંત શ્રીમદ્ યશોવિજયસૂરિ મહારાજ,
પૂજ્યપાદ આચાર્ય ભગવંત શ્રીમદ્ વિજય મુનિચન્દ્રસૂરિ મહારાજ,
પૂ. ઉપાધ્યાય પ્રવર શ્રી મહાયશવિજયજી મહારાજ, પૂ. વિદ્વદ્વર્ય
મુનિરાજ શ્રી ધુરંધરવિજયજી મહારાજ, પૂ. મુનિરાજ શ્રી
યુગપ્રભવિજયજી મહારાજ આદિની વિચરણ ભૂમિ છે આ જુનાડીસા
નગરી.....

ભક્તિ અને સાધનાની આ નગરી જુનાડીસા... ઐતિહાસિક
નગરી આ જુનાડીસા... અમારી આ નગરી જુનાડીસા... અમારી આ
નગરી પર ધર્માશિષ વરસાવનાર સહુ પૂજ્યોનાં ચરણોમાં વંદના...

- શ્રી જુનાડીસા સંઘ

બી

છુ

૨

ત

જ

યે

પ્રા

ભા

પૂજ્યપાદ મહોપાધ્યાય માનવિજય મહારાજે પરમ તારક શ્રી કુન્થુનાથ ભગવાનની સ્તવનામાં કહ્યું છે : 'મિલિયા ગુણ કલિયા પછી રે લાલ, બિહુરત જાયે પ્રાણ...'

અહીં ભક્તિયોગનાં ત્રણ હૃદયંગમ સ્તરની વાત થઈ છે : પરમાત્મ-મિલન, ગુણકલન અને એકાકારતા.

પહેલાં થાય છે પરમાત્માનું દર્શન... શી રીતે થયું આ દર્શન ? આ ભેટવાનું... આ મિલન શી રીતે થયું ? યાદ આવે એક ભક્તિ સૂત્ર : 'તુમ મિટો તો મિલના હોય...' અહંકારનું પાતળું પડવું અને પ્રભુનું મળવું.

બીજો તબક્કો છે ગુણકલનનો. પ્રભુ મળ્યા પછી જે સુખનો ને આનંદનો પ્રદેશ શરૂ થાય છે, તેનો હવે જ અનુભવ થાય છે. અચ્છા, તો અત્યાર સુધી જેને સુખનું નામ આપતા હતા એ તો હતું ઝાંઝવાનું નીર...

પ્રભુમિલન દ્વારા પોતાને મળતા ગુણોનો ખ્યાલ આ તબક્કે ભક્તને આવે છે.

ત્રીજું ચરણ છે : પ્રભુમિલનનો તીવ્ર અનુભવ. 'બિહુરત જાયે પ્રાણ.' પ્રભુની જોડેનો એક ક્ષણનો વિયોગ પણ હવે સહ્ય નથી. આ ક્ષણોનું જીવંત ચિત્રણ મળે પૂ. આનંદધનજી મહારાજના શબ્દોમાં : 'આનંદધન બિન પ્રાન ન રહત છિન, કોટિ જતન કરી લીજે...' પ્રભુ વિના એક ક્ષણ પણ હવે જાય એમ નથી. કરોડો બીજા પ્રયત્નો કરો, પ્રભુ નહિ તો કંઈ નહિ.

ભક્ત હૃદયની આ ક્ષણોનું પ્રતિબિંબ પૂજ્યપાદ સિદ્ધર્ષિ મહારાજના શબ્દોમાં અહીં પ્રસ્તુત છે.

બીહુવત
જયે પ્રાણ.....

મને કેમ ભૂલી ગયા તમે, દેવ ! મને અહીં સંસારમાં મૂકીને તમે મોક્ષમાં શી રીતે જઈ શક્યા ? હું અહીં દુઃખથી ભરપૂર સંસારમાં, તમે ત્યાં આનંદધામ મોક્ષમાં..... !

તમારા વિના હું આ ભયંકર સંસારમાં શી રીતે રહી શકું ? એક જબરદસ્ત આશ્વાસન, એક મોટી હુંફ સિવાય અહીંની એક એક ક્ષણ યુગ જેવી થઈ પડે તેમ છે.

તમારા વિનાની ક્ષણો..... એ એક એક ક્ષણ વરસોના વરસ જેવી, ખૂટે નહિ તેવી લાગે છે. ‘ખિણ વરસાં સો જાય રે.....’ તારો વિરહ. શી રીતે એને સહી શકાય ? ક્યાં સુધી આ વિરહાગ્નિમાં ઝુલસવાનું ? નહિ, તમારા વિના હું નહિ રહી શકું. કેવી હાલત છે મારી ? સૂરદાસની ભાષામાં કહું તો, ‘નિશ દિન બરસત નૈન હમારે.....’ આંખની નાની સી વાદળીઓ સતત ઝર્યા કરે છે.... ‘સદા રહત બરસા રિતુ હમ પર.....’

હું પૂછી શકું કે, ‘અમારી આંખનાં આંસૂ તમે પ્રભુ ! લૂછશો ક્યારે?’ આખરે, તમારા આવા ભક્તની સાથે ચુપ્પી ક્યાં સુધી તમે રાખશો ? આંખો છલછલાઈ રહી છે. કાગળ પરના અક્ષરો ચેરાઈ જશે એમ લાગે છે. પણ મારે બીજા કોને આ વંચાવવાનું છે ? ને તમે તો અન્તર્યામી છો. ફરી મારા પ્રશ્નને તમારા ચરણોમાં મૂકું : જેને આવું સતત સ્મરણ

તમારું રહ્યા કરે છે, તેને તમે કેમ ભૂલી ગયા ? તમારા વિના મને નહિ ચાલે. તો પછી મને અહીં રવડતો, રડતો, એકલો-અટૂલો મૂકી તમે કેમ સિદ્ધશિલા પર જતા રહ્યા ?

‘અપારઘોરસંસારનિમગ્નજનતારક !’ કિનારો જેનો નથી દેખાતો એવા ભયંકર સંસાર સાગરમાં ડૂબેલા મનુષ્યોને તારવામાં તમારી નામના પ્રસિદ્ધ છે. તમે અનંત આત્માઓને તાર્યા પણ છે. સજ્જનોનેય તાર્યા છે. અને અપરાધીઓને પણ તાર્યા છે.... તો પછી મને કેમ ભૂલી ગયા ?

‘ઋષભજિન વિનતિ’ માં પૂજ્ય વિનયવિજય મહારાજ કહે છે : ‘તાર્યા તુમે અનંત રે, સંત સુગુણ વળી, અપરાધી પણ ઉદ્ધર્યા રે, તો એક દીનદયાળ રે, બાળ દયામણો, હું શા માટે વીસર્યો એ.....’

‘મને કેમ ભૂલી ગયા ?’ ધ્રુવપદ છે આખા ગાનનું. વારંવાર એને દોહરાવવું છે. એટલીવાર દોહરાવું કે આખરે મને યાદ કર્યા વિના તમને ન ચાલે. (સાંભળો છો ને, પ્રભુ ?)

થોડું વધુ રુદન. આંસૂની ગંગોત્રી ગંગામાં પલટાય..... પ્રભુ ! એક વાત પૂછું : તમે કેટલા અશ્રુબિન્દુથી રીંજો ? મીરાંને કો’કે પૂછેલું : તું આટલી નાનકડી છોકરી. તેં પરમપ્રિયને શી રીતે રીંજવ્યા ? મીરાંએ કહેલું : અંસૂઅન સીંચ સીંચ પ્રેમબેલિ બોઈ... ઘડે ઘડા આંસૂના ઠાલવ્યા છે, ત્યારે એ રીંજ્યા છે.

ખબર છે કે આનંદઘનજીએ રાતોની રાતો સંથારાને ભીંજવેલો... આસ્થાનો દીપ સહેજ ઓઝપાઈ જાય છે. આવા ભક્તોને જો આટલાં બધાં અશ્રુબિન્દુ જોઈએ તો મારે કેટલી સરવાણી આંસૂની વહાવવાની ?

કહો ને ! તમે કહેશો તેમ કરવા હું તૈયાર છું. મારે તમને રીંજવવા જ છે. જેથી મારી ભક્તિ થોડી વધુ પાકટ બને. ચૌદ રાજલોક દૂર બેઠેલ તમારા સુધી આ આકન્દ પહોંચે.....

સદ્ભાવપ્રતિપન્નસ્ય-
તારણે લોકબાન્ધવ !
ત્વયાઽસ્ય ભુવનાનન્દ !
યેનાદ્યાપિ વિલમ્બ્યતે ॥ ૨ ॥

તમારા ગુણો ભાવના શુદ્ધ આવે,
જગદ્બંધુ ! વંદુ ભલા ભક્તિ ભાવે;
તથાપિ મને તારતાં કોણ વારે ?
તમોને વધુ શું કહેવું અમારે ?

હે જગદ્બંધુ! હે વિશ્વને આનંદ આપનારા
નાથ! આપના પ્રત્યે મને સદ્ભાવ છે. આપને
હું સાચા હૃદયથી ચાહું છું, મને તારવામાં
આપ કેમ વાર કરો છો ? આપને કોણ વારે
છે ? કોણ અટકાવે છે ?

તમે ભુવનાનન્દ છો, પ્રભુ ! આખા જગતને આનન્દ આપનારા...તો મને કેમ રડાવો છો ?

અને મને રાજી કરવો એ કેટલું તો સહેલું છે ! તમારો એક કૃપાકટાક્ષ મને મળશે ને મારો ચહેરો પ્રસન્નતાથી છલકાઈ ઊઠશે : ‘મારા નાથે મારા સામું જોયું !’

હું યુગોના યુગો સુધી અનિમેષ નેણે આપને જોયા જ કરું, જોયા જ કરું.... બસ, વચ્ચે વચ્ચે તમારો પ્રતિભાવ મને મળતો રહે....એવું થાય પણ છે. આપને જોઉં છું. હર્ષાશ્રુથી આંખો ભરાઈ ઊઠે છે. દર્શન-સુખ આડે જાણે કે પડદો આવી ગયો હોય તેમ લાગે..... પણ ના, પછી સમજાય છે કે એ ક્ષણો તમારા પ્રતિભાવની ક્ષણો હતી.... ચિત્ત અકારણ આનંદથી સભર બને છે. સમજાય કે તમે મારી આ ભક્તિને સ્વીકારી છે એનો સંકેત તમે આપ્યો’તો...

જો કે એક પ્રશ્ન અંતરને વલોવ્યા કરે : મારી આ ભક્તિ.... શું આને ભક્તિ કહી શકાય ? નથી ભક્તિના માર્ગની ગમ, નથી ભક્તિશાસ્ત્રનો એકડો મેં ઘૂંટ્યો; તમને જોઉં ને હરખાઈ ઊઠું : આ ભક્તિ કહેવાય ? હું ગૂંચવાઈ જાઉં છું. ઘોર અરણ્યમાં, જનશૂન્ય બિહડમાં એકલો અટૂલો ચાલતો હોઉં, ને દીવો ઓલવાઈ જાય. કહો તો, ગભરાઈ ન જવાય ?

પણ એ અકળામણને એક ક્ષણ વીતી ન વીતી હોય ને કોઈ દીપ મારા માર્ગને આલોકિત કરી દે.... (એ તમે જ હતા ને !) રસ્તો ઝળાંહળાં ને પગ ઊપડ્યા કરે જલ્દી જલ્દી. મંઝિલ સામે દેખાય. ક્યાં ગઈ પેલી અકળામણ ?

તમે દીપ પેટાવ્યો.... અંધારાનું હવે શું થાય ? તમારી આ અનરાધાર કૃપા ! લાગે કે હર પળ તમે મારી સાથે જ છો.... અંધારામાં હું તમને બૂમ મારું એ પહેલાં પ્રકાશના રૂપમાં તમે હાજર !

તમે માત્ર ભુવનાનન્દ નથી.... ભક્તાનંદ છો... મને આનંદ આપનાર છો એટલો જ અર્થ મને અહીં અભિપ્રેત નથી. મારા માટે આનંદની દિશા માત્ર એક જ ખુલ્લી છે : તમારા તરફ ખૂલતી. ને એટલે જ તમારું દ્વાર સહેજ બંધ થતું કલ્પું છું ને ધ્રૂજી ઊઠું છું.

ક્યારેક અકળામણ વધી જાય છે. ક્યારેક જ. પણ હું પૂછીશ કે ક્યારેક પણ શા માટે તમે મને મૂંઝવો છે ? લગભગ તો અશુભ નિમિત્ત મળે ને અશુભ ધારામાં વહેવાનું શરૂ થાય ત્યાં જ તમારી કૃપાનો હાથ મને એ વહેણમાંથી ઊંચકીને બહાર મૂકી દે છે.

પરંતુ ક્યારેક એવું બને છે કે થોડી ક્ષણો અશુભ ભાવનું સાતત્ય ચાલી જાય છે. પાછળથી હું ધ્રૂસકે ધ્રૂસકે રડી પડું છું : હાય ! કેવી કાજળઘેરી આ ક્ષણો હતી, જ્યાં પરમના પ્રકાશની એક નાની સી ટિમટિમાહટ પણ નહોતી... પછી ગુસ્સો આવે તમારા પર કે તમે એ ક્ષણોમાં પ્રકાશ થઈ કેમ ન આવ્યા?

જરૂર, તમે કહેશો કે તેં દ્વાર એટલું સજ્જડ બંધ કર્યું હતું કે પ્રકાશની રેખ શી રીતે ભીતર આવે ? તો હું તમને કહીશ કે તમે દીપક રૂપ જ માત્ર થોડા છો ? તમે તો બધા રૂપમાં વિલસી શકો છો. ઘણા ઘા ઝીંકી મારા એ દ્વારને તમે તોડી-ફોડી કેમ ન નાખ્યું ?

દેવ ! આવી ક્ષણોમાં તમે વિલંબ કરો એ કેમ ચાલે ? શું હું તમારો નથી ? હું પરાયો છું કે તમે આટલો વિલંબ કરો ? 'યેનાદ્યાપિ વિલમ્બ્યતે ?' તત્ક્ષણ સહાય માટે હું હકદાર નથી ?

● ● ●

હું અધિકારી છું એવું હું સમજું છું. મારી લાયકાત બીજી તો કોઈ છે જ નહિ. લાયકાત એટલી જ કે તમને મેં નાથ તરીકે સ્વીકાર્યા છે... 'સદ્ભાવપ્રતિપન્નસ્ય...' મારી સેવામાં જરૂર ખામી છે, પણ મારી ભાવના, હું સમજું છું ત્યાં સુધી પરિપૂર્ણ છે... સામી બાજુ, તમે જ તારશો અને તમે તારી રહ્યા છો એ પણ હકીકત છે. સવાલ એટલો જ કે આમાં વિલંબ કેમ કરો છો ?

તત્ક્ષણ પ્રતિસાદ આપો ને ! અશુભમાં ડૂબું-ડૂબું થવાની ક્ષણ આવે ન આવે ને તમે આવી જાવ...

ને, તમારો કોમળ હાથ જ મને રક્ષે એવું પણ હું ક્યાં કહું છું ? થપાટ/તમાચ પણ તમારી મીઠી લાગશે... એ રીતેય તમારા સ્પર્શને હું પામીશ.

ખ્યાલ છે કે ગુરુદેવને તમે જ મોકલેલા. ને પેલા દિવસે અશુભ નિમિત્ત તરફ હું ધસવા જાઉં એ પહેલાં તો ગુરુમાતાની આંખ લાલ-લાલ થઈ ઊઠેલી. એ દિવસે જ તારો પુણ્ય પ્રકોપ મેં જોયો.... પણ, તારો પુણ્ય-સ્પર્શ હવે જોઈએ ને !

અચ્છા, તું એમ કહે છે કે ગુરુની તમાચમાં મારે તારા સ્પર્શને અનુભવવાનો એમને ! તો એમ તમે કહો તેમ. તમે મારા ગુરુ. હું તમારો ચેલો. હું નથી કહેતો આમ. પૂજ્ય રામ વિજય મહારાજ કહે છે : 'ધરમ જિણંદ ! તુમે લાયક સ્વામી, મુજ સેવકમાં પણ નહિ ખામી; જુગતે જોડી મળી છે સારી..... !'

● ● ●

आपन्नशरणे दीने-
करुणामृतसागर !
न युक्तमीदृशं कर्तुं
जने नाथ ! भवादृशाम् ॥ ३ ॥

દયાના સુધાસિન્ધુ આવ્યો તમારે,
અતિદીન ને હીન હું શરણ ત્યારે;
ન શોભે તમોને પ્રભો! મૌન રાખ્યું,
કરો કાંઈ પણ એહ મેં સત્ય ભાખ્યું.

હે દયાનિધાન ! દીન અને હીન એવો હું
આપને શરણ આવ્યો છું. ત્યારે આપ મૌન
રહો; કાંઈ પણ ન કરો એ આપને શોભતું
નથી. મારો વિચાર કરો, મને આપની પાસે
લઈ લ્યો, આ હું ખરેખર સાચું કહું, હવે તો
કાંઈને કાંઈ કરો. ને કરો જ.

હું તમારી પ્રતીક્ષામાં યુગોના યુગો સુધી બેસી રહું, પલકો બિછાવીને:
ક્યારે તમે આવો ? અને તમે આંખો ઊંચી કરી મને જુઓ પણ નહિ,
એ કેમ ચાલે ?

તમારી વીતરાગતા ખરી. પણ એ બીજા વ્યક્તિત્વો માટે. મારા પર
તો તમારે સ્નેહ જ વરસાવવો પડશે.

ગૌતમસ્વામીમહારાજની જેમ હું ય કહીશ કે, મારે જોઈએ મહાવીર.
મોક્ષ વિના મને ચાલશે; પરમાત્મા વિના નહિ. ને સામી બાજુ
ગૌતમસ્વામી પર તમારો પ્રેમ કેવો હતો એય મારી જાણ બહાર નથી
જ. ‘ગોયમા!’ ના કેવા પ્યારા સંબોધનથી તમે એમને સંબોધતા હતા....
એ એક સંબોધનમાં કેટલી તો મીઠાશ તમે ભેળવેલી હતી કે ગૌતમસ્વામી
ઓળઘોળ થઈ જતા તમારા પર.

અચ્છા, તમે કહેશો કે એની પાસે તો સમર્પિતતાની પૃષ્ઠભૂ હતી...
તારી પાસે એ ક્યાં છે ? હું તો દરેક પર એક સરખો જ વરસું છું,
ફરક ભોમકાનો છે.

મારા નાથ ! આ તો મેઘની ભાષા છે. મેઘ કહી શકે કે હું તો
વરસી જાઉં; ભૂમિ ગ્રહણશીલ હોય તો પકડે... નહિતર કાંઈ નહિ...
આ તમારી ભાષા ન હોઈ શકે. ને તમે પણ કદાચ બીજા માટે આ
જવાબ આપો. મારા માટે તો આ જવાબ તમારો ન જ હોય ને !

इतश्चेतश्च निक्षिप्त-
चक्षुस्तरलतारकः ।
निरालम्बो भयेनैव
विनश्येहं त्वया विना ॥ ५ ॥

અહિં ને તહિં ચપળ ચક્ષુથી જોતો,
બળેલો જળેલો નિરાધાર રોતો;
વિના આપ ના કોઈ આધાર મારે,
પ્રભો! નાથ! તારો મને લ્યો કિનારે.

આમ તેમ ચારે તરફ ચંચળ નજર ફેરવતો, નિરાધાર, બળેલો જળેલો હું હરણ સમો ભુવનમાં ભમું છું, આપ સિવાય મારે બીજો કોઈ આધાર નથી, મને તારો-પાર ઉતારો, કિનારે લ્યો. બચાવી લ્યો. હું આપને શરણે છું.

રૌદ્ર સંસાર વનમાં, મૃગશિશુ સો અટૂલો હું.

નાનકડું હરણનું બચ્ચું. મા સાથે જ છે, પાસે જ ચરી રહી છે મા એ આશ્વસ્તતાથી ઘાસમાં બેસી રહ્યું છે મૃગબાળ. પણ થોડીવાર પછી આંખ ઊંચી કરી જુએ તો..... અરે, મા ક્યાં ? ક્યાય એ દેખાતી નથી. ક્યાં હશે એ ? કેવી તો કાતરતા ડોકાય છે તેની આંખોમાં ! વ્યાકુળતા, બેબાકળાપણું, શૂન્યતા.... આ જ શૂન્યતા આજે મારી આંખોમાં નથી દેખાતી તમને ?

ભયંકર આ સંસારનું જંગલ. બીહડ, ઘન. દિવસે પણ જ્યાં સૂર્યના કિરણો પ્રવેશી શકતા નથી. તમે આવા નિર્જન બીહડમાં મને એકલો, અટૂલો છોડીને ક્યાં ચાલ્યા ગયા ?

‘ઇતશ્ચેતશ્ચ નિક્ષિપ્તચક્ષુસ્તરલતારકઃ’... મા વિના આથડતા અને આમ તેમ, ચકળવકળ આંખો ફેરવતા મૃગશિશુની પેઠે હું પણ તમારા વિના મૃતપ્રાય થઈ જઈશ, પ્રભુ ! તમારા વિના, તમારા કૃપા કટાક્ષના અવલંબન વિના આ સંસાર વનમાં શેં રહી શકાય ? ‘એ જન જીવેરે જિનજી ! જાણજો રે, આનંદઘન મત અંબ.....’ ‘નિરાલમ્બો ભયેનૈવ વિનશ્યેહમ્.....’ આધાર એક માત્ર તારો છે મને. જેને આધારે મારે આ ભવાટવી પસાર કરવી છે, એ તારી કૃપાધારા જો મને દેખાતી બંધ થઈ જાય તો ભયથી હું ફફડી જ ઊઠું.

મારી આ વેદના....વ્યથા....બીજું હોય પણ શું મારા નિવેદનમાં ?
હતાશા, બળતરા, નીસાસા, ડૂમા...

રમેશ પારેખનું ગીત યાદ આવે :

‘મીરાં કહે પ્રભુ અરજી થઈને ઊભાં છીએ,
લ્યો વાંચો !

પગથી માથાં લગી હાંસિયો પાડી લખિયા વાંક,
આજુ બાજુ લખી બળતરા, વચ્ચે લખિયો થાક;
ચપટીક ડૂમો લખતાં જીવ પડી ગયો કાચો.....’

હું તો લખ્યા જ કરીશ પત્ર. પણ તમારો પ્રતિભાવ જોઈએ. હવે
કેવી દશા થઈ ગઈ છે ! તમારા વિના બીજે કશે ગમે નહિ. ને તમે
મારા ભણી જૂઓ નહિ.

બીજાં પત્રો. બીજાનાં મારા પર આવેલ પત્રો. ખોલવાનું ય મન ન
થાય.

‘એ પરબીડિયું શું ખોલું, જેની વાટ ન હો આંખને....

મીરાં કે પ્રભુ, શ્વાસ અમારો કેવળ ટપાલી,
નિશદિન આવે જાય, લઈને થેલો ખાલી ખાલી.....’

(રમેશ પારેખ : ‘મીરાં સામે પાર.....’)

બીજાનાં પત્રોનો અર્થ નહિ... માત્ર તમારા પ્રત્યુત્તરની પ્રતીક્ષામાં
બેઠો છું.

अनन्तवीर्यसम्भार !
जगदालम्बदायक !
विधेहि निर्भयं नाथ !
मामुत्तार्य भवाटवीम् ॥ ६ ॥

અનન્તું મહાવીર્ય છે આપ પાસે,
જગજજીવ જીવે પ્રભુ આપ આશે;
મને પાર સંસાર વનથી કરો તો,
બનું મુક્ત ભયથી સદા હું પનોતો.

હે અનન્તવીર્યને ધરનારા, અને વિશ્વને
આલંબન આપનારા, નાથ! મને ભવ અરાણ્યથી
પાર ઉતારો અને નિર્ભય કરો ! આપ અભય
દેનારા છો, આપ જ મને અભય આપશો. એ
આપી ઘો એટલે બસ.

મને ભવાટવીને પેલે પાર મૂકી દેવો એ આપના માટે તો બહુ સરળ છે, પ્રભુ ! અનંત આત્માઓને આપે ભવાટવી પાર ઉતાર્યા છે. તો મને એકને પાર ઉતારતાં આપને શો સમય લાગવાનો ?

આપ અનંત શક્તિના માલિક છો. અને હું આપને શરણે આવ્યો છું, હવે મને તારવામાં કેમ વિલંબ કરો છો ? પૂરા બ્રહ્માન્ડના આપ સ્વામી છો. આપ અખિલેશ્વર છો. બધાને અવલંબન રૂપ આપ છો. બસ, એક મારી વાત આવે છે ત્યારે આપ નજર ફેરવી લ્યો છો. મારી અરજી પર આપની દૃષ્ટિ પડતી નથી.

મારો શું વાંક ?

મારો શું ગુનો ?

આપ કહો તો મને ખ્યાલ આવે.

ગૌતમસ્વામી મહારાજે કહ્યું તું : ‘જામી કદુ ખીદમત મેં કીની, તાકી યાહી કમાની.....’ મારીય જામી તો ઘણી છે ખીદમતમાં. પણ એ જામીવાળી ખીદમત / સેવા પણ આપ સ્વીકારો !

મારવાડી ગૃહસ્થ યાત્રાએ ગયેલ. વચ્ચે પૈસા ખૂટ્યા. એક શહેરની પ્રતિષ્ઠિત પેઢી પર જઈ એમણે કહ્યું, મને પાંચ હજાર રૂપિયા આપો. હું

ઘરે જઈ તમને પહોંચાડી આપીશ. એમના મુખ પરની શાલીનતા જોઈ તેમને પૈસા આપવા તૈયાર થયેલ પેલા શ્રેષ્ઠીએ થોડી વધુ ખાતરી કરવા કહ્યું : તમે તમારી એવી કોઈ વસ્તુ આપો. જે પર અમે રૂપિયા ધીરી શકીએ.

શું આપવું ? અલંકારો વગેરે હોત તો પૈસા માગતે શા સારું ? મારવાડી સજ્જને પોતાની દાઢીમાંથી એક વાળ કાઢી આપ્યો અને કહ્યું, લ્યો ! શ્રેષ્ઠીએ પરીક્ષા કરવા કહ્યું : આ વાળ તો વાંકો છે. બીજો આપોને !' અને તરત જ પેલા સદ્ગૃહસ્થ બગડ્યા : 'વાંકો પણ મારો છે ને !'

વાળ સ્વીકારાયો. પૈસા અપાયા.

એમ મારી સેવા છે ને ! એને સ્વીકારો ! ભલે ત્રુટિપૂર્ણ. ત્રુટિમય... થીગડાંથી ભરેલાં વસ્ત્રમાં મૂળ કપડાનો રંગ ખ્યાલ ન આવે એવી મારી આ સેવા. એમાં ત્રુટિ જ ત્રુટિ છે. પણ હું તો કહી શકું ને કે, 'પ્રભુ! મોઢે અવગુણ ચિત્ત ન ધરો ! સમદર્શી હે નામ તિહારો, ચાહે તો પાર કરો!' તમે સમદર્શી. સેવાને ને એમાં રહેલી ખામીને એક કરી જોનારા...

મારી સેવા સ્વીકારો. ને મને ભવાટવીને પેલે પાર લઈ જાવ !

મને ખ્યાલ નથી આવતો કે ક્યાં આપ..... આપની શક્તિનો ઓર-છોર નહિ; બીજાને આલંબન આપનાર આપ. મારું ઉપાધિપૂર્ણ આ સંસારમાં રહેવું એ આપના આ બેઉ વિશેષણોને પડકાર રૂપ નથી શું ?

હા, હવે થોડો ખ્યાલ આવ્યો. આપનો હાથ મારા તરફ ઘણી વાર લંબાયેલો. મેં ક્યારેક એને ક્ષણાર્ધ માટે પકડેલ પણ ખરો. ને મેં એને છોડી દીધેલ. જરૂર, મારી આ ભૂલ હતી. પણ એ વિવશતામાં થયેલી ભૂલ ન હતી? હું મોહના કેફમાં, સારાસારના ભાનથી પર. અચ્છા, તો તમારે એ વખતે મને ઊચકી નહોતો લેવો જોઈતો ?

ચાલો, હવે....તમે અનન્ત શક્તિના ભંડાર. મારા જેવા સામાન્ય વ્યક્તિત્વને પેલે પાર લઈ જવો એ આપના માટે ડાબા હાથનો ખેલ. 'વિધેહિ નિર્ભયં નાથ !' મને ભવાટવીને પેલે પાર લઈ જાવ.

ભવાટવી... બહુ જ બિહામણી.... ખાસ તો એ સંદર્ભમાં કે તમે ત્યાં નથી. તમે ભવાટવીને પેલે પાર તો હું ભવાટવીમાં કેમ ? મારે રહેવું છે તમારા સાન્નિધ્યમાં જ, દેવ !

ગમે તેવું દુઃખ પણ મને સહ્ય છે; જો એ દુખની ક્ષણોમાં તમારું સાન્નિધ્ય હોય. રવીન્દ્રનાથ ટાગોર કહે છે :

‘દુખ જ્યારે મર્મની અંદર પ્રવેશે,
ત્યારે તે તારા હસ્તાક્ષર લઈને આવો,
કઠોર વચનો ગમે તેટલા આઘાતો કરે,
સર્વ આઘાતોમાં તારો સૂર જાગી ઊઠો....
પ્રાણના સેંકડો વિશ્વાસ જ્યારે તૂટી જાય
ત્યારે એક વિશ્વાસમાં મન વળગેલું રહો....

• • •

સંસારમાં તેં મને જે ઘરમાં રાખ્યો છે,
તે ઘરમાં બધાં દુઃખ ભૂલીને હું રહીશ.
કરુણા કરીને તારે પોતાના હાથે
તેનું એક બારણું નિશદિન ખુલ્લું રાખજે.
મારા બધાં કાર્યોમાં અને બધી કુરસદમાં
એ દ્વાર તારા પ્રવેશ માટે રહેશે.
તેમાંથી તારા ચરણની રજ લઈને
વાયુ મારા હૃદય પર વાશે.....’

(‘પરમ સમીપે’, પૃ.૩૭)

न भास्करादृते नाथ !
कमलाकरबोधनम् ।
यथा तथा जगन्नेत्र !
त्वद्गते नास्ति निर्वृतिः ॥ ७ ॥

પડે સૂર્યના અંશુઓ પદ્મખંડે,
ખીલે પદ્મ સૌરભ ભરે ખંડખંડે;
જગન્નેત્ર સ્વામી ! રહો જો હજૂરે,
મળે શાન્તિ પૂરી પરિતાપ દૂરે.

હે ભગવન્ ! પદ્મોથી ભરપૂર સરોવરમાં સૂર્ય
ઊગતાની સાથે જ કમળો વિકસવા લાગે છે.
ત્યારે કોર સુગન્ધ પ્રસરે છે. એ જ પ્રમાણે આપ
સમીપે રહો છો ત્યારે અપૂર્વ શાન્તિ મળે છે
સંકટ સર્વ શમી જાય છે.

ખીદમતમાં રહેલ ખામીઓની હું વાત કરતો હતો. અને એ ખામીઓ તરફ આપ ધ્યાન ન દેશો તેમ હું આપને વિનવતો'તો.

પણ, હવે લાગે છે કે, હું કશું જ કરી શકું તેમ નથી. ખીદમત હું કરું તો કરું શી રીતે, નાથ ?

જ્યાં તમને જોઈ છે ત્યાં બધું ભૂલી જાઉં છું.

તમને જ્યારે નથી જોતો ત્યારે બેબાકળો, શૂન્ય-મનસ્ક બની જાઉં છું.

હું શું કરું દેવ ?

તમને જોઈ છે, તમારી કૃપાધારાને અનુભવું છું. ત્યાં હું નાચી ઊઠું છું. પ્રફુલ્લ બની જાઉં છું. (શ્લોક ૧૫ : મચ્ચિતં પદ્મવત્ત્રાય ! દૃષ્ટે ભુવનભાસ્કરે...) એ પ્રફુલ્લતામાં / એ હર્ષોત્કુલ્લતામાં હું બીજું બધું ભૂલી જાઉં છું. તમને જોઈ રહું છું. તમારી કૃપાધારામાં નહાઈ રહું છું. બીજું કંઈ સૂઝતું નથી. આને જો આપ સેવા ગણતા હો તો મારી આ સેવા છે....

અને બીજું છે મારી પાસે અશ્રૂપૂર. તમારા વિરહમાં આંખો ઝરી રહે છે. દિનરાત અનરાધાર વરસી રહે છે. નાનકડી વાદળીઓ.

આને આપ સેવા કહો છો.....? ગણો છો.....?

મેં તો મારી જીવન કિતાબ ખુલ્લી મૂકી દીધી છે. મારી પાસે તો આ જ છે. બીજું કશું નથી.

આટલું જ મારું તો નિવેદન છે: 'ત્વદ્વતે નાસ્તિ નિર્વૃત્તિ:.....' સૂર્યના ઉગમ વિના કમળોનાં સમૂહને ચેન નથી પડતું એમ તમારા વિના મને ક્યાંય ચેન નથી પડતું. હું બેચેન - બેચેન રહું છું. ક્યાંય મન ઠરતું નથી. હા, તમારું નામ કોઈ સંભળાવે છે તો આનંદ - આનંદ થઈ જાય છે. ખારા રણમાં મીઠી વીરડી સમાન છે તારું નામ, તારી સ્તવના. તારી સ્તવના રટું છું અને આનંદ આનંદ થઈ ઊઠે છે. પેલી પીડા બધી શમી જાય છે. તૂંછિ તૂંછિ ના રણકારે નવો જ ઝંકાર ઊઠે છે.

તારા વિના બધે સૂનકાર... તું મળે એટલે આનંદ જ આનંદ.....

તારી અવેજીમાં બીજા કશાથી ચાલે તેમ નથી. માની અવેજીમાં બાળકને બીજા શેનાથી ચાલી શકે ?

સંત તુકારામને રાજ્યગુરુની પદવી આપવાનું છત્રપતિ શિવાજીએ નક્કી કર્યું. પોતાના દીવાનને તુકારામને ઘરે મોકલ્યો. દીવાને વિનંતી કરી : આપ રાજસભામાં પધારો. મહારાજ આપને રાજ્યગુરુ બનાવવા ચાહે છે. દીવાનને ના પાડી. ને પછી તુકારામ ઘરે બિરાજેલ પરમાત્માની મૂર્તિ પાસે ધૂસકે ધૂસકે રડી પડે છે.... 'ભગવાન ! તું જ મારી પરીક્ષા કરવા આવેલ ને ? પણ ના, પ્રભુ ! આ તુકારામ કાયા ગુરુનો ચેલો નથી. મને જોઈએ માત્ર તું. તારી અવેજીમાં બીજું કશું ચાલી ન શકે.

'ત્વદ્વતે નાસ્તિ નિર્વૃત્તિ:.....' તમારા વિના મને ક્યાંય ચેન પડે નહિ, દેવ! તમારા ચરણોમાં મને રાખો !

રવીન્દ્રનાથ ટાગોર (અનુ: નગીનદાસ પારેખ) નું ગીત યાદ આવે :

ક્ષણ ભર બેસું હું તવ પાસે,

કામ પડ્યાં છે બાકી જે તે પાછળથી થઈ જાશે.....

જીવન-અર્પણનાં ગાવાં છે ગીત અરવ અવકાશે.

કિંવા સદ્ભક્તિનિર્ગ્રાહ્ય !
સદ્ભક્તિસ્ત્વયિ તાદૃશી !
નિશ્ચલાઽદ્યાપિ સમ્પન્ના
ન મે ભુવનભૂષણ ! ॥ ૧ ॥

ખરી ભક્તિથી આપ આધીન થાઓ,
નથી એવી શું ભક્તિ મારી બતાવો;
અને વિશ્વ શણગાર અણગાર ! ક્યારે,
તમારે વિષે એ થશે અચલ મારે.

ભગવાન ભક્તને વશ થાય છે. ભક્તિની શક્તિ
એવી તો અજબ છે, તે ધાર્યું કરાવી શકે છે. હે
ભુવનભૂષણ! મારું ધાર્યું હજુ બર આવતું નથી
તો શું મારામાં તેવા પ્રકારની અચલ ભક્તિ
નથી શું ? કારણ બરાબર હોય તો કાર્યમાં
ખામી આવે જ નહીં, માટે કારણ ક્યારે પ્રબળ
થશે, તે તો મને કહો.

હું આવ્યો છું તારે દ્વારે યાચક થઈને.

યાચના મારી શી છે, તને ખબર છે. તું અન્તર્યામી છે ને ! ખરેખર તો મારે આટલી લાંબી ચોડી પ્રાર્થના કરવી પડે તે બરોબર છે, પ્રભુ ? તું મારા અન્તસ્તરના ભાવોને પ્રીછીને તારું સાન્નિધ્ય કેમ ન આપી દે ?

ચાલો, પ્રાર્થના કરીએ..... (ખરેખર તો કૃત્ય રૂપે હવે બીજું રહ્યું જ છે શું?) તને પ્રાર્થીએ, વીનવીએ..... તું ન આપે સાન્નિધ્ય તોય સમજ્યા. આજે નહિ તો કાલે આપીશ. તારો ધૂટકારો ક્યાં છે ?

પણ હું આટલી આશા ન રાખું, પ્રભુ ! કે તું મારી પ્રાર્થનાનો પ્રતિસાદ આપે. ચાલો, તમે મૌન રહેશો ને તો તમારા એ મૌનથીય મારા હૃદયને હું ભરી લઈશ.

તમે જે આપો તે મારે સ્વીકારવું જ રહ્યું. તમે મૌન રૂપે વરસી રહ્યા છો, દેવ ! તો મારે એ વર્ષાને ઝીલવી રહી.

પણ મને મૌન રહેવું ફાવશે નહિ, હો ! હા, જગત સાથે મારું મૌનવ્રત જ છે. પણ તમારી સાથે - ભલે એક પક્ષીય - સંવાદ તો ચાલુ જ રહેશે.

• • •

તેં ઘણું બધું મને આપ્યું છે. પણ આજે તો તારી સાથે લડવું જ છે : પૂરી તૈયારી કરીને આજે આવ્યો છું.

મારાં કર્મોની વિપુલતા, મારી દુરાત્મતા, કાળની વિષમતા, મારી ભવિતવ્યતાની અપાકટતા કે મારી ભક્તિની ઓછાશ : આ પાંચમાંથી કયા કારણે તું મને તારું સાન્નિધ્ય નથી આપતો ? લડવા જ બેઠો છું. ને તેથી એક એક કારણની વીગતવાર ચર્ચા કરું. (તને ગમે છે ને, નાથ ! મારું આ બોલવું? તું મૌન રહે તે સહ્ય છે, પણ તું સાંભળે નહિ તો ચાલે નહિ.)

મારાં કર્મો ઘણાં છે. ને તેથી તું મને મુક્તિ નથી આપતો? ચાલો, હું ઘણાં કર્મોથી યુક્ત છું. પણ હું એક પ્રશ્ન ન પૂછી શકું કે આખરે મારાં કર્મોને દૂર કોણ કરશે ? —સિવાય કે તમે. છેવટે તમારે જો એ દૂર કરવાનાં જ છે તો આજે આ કાર્ય કેમ ન કરો ? ‘કર્મ અમારાં આજે રે જગપતિ ! વારવા, વળી કોણ બીજો આવશે એ?’ (ઋષભ જિન વિનતિ: વિનય વિ. મ.)

મહો. યશોવિજયજીએ સરસ વાત કરી છે : ‘મત કહેશો તુજ કર્મ નથી...’ મારા કર્મમાં / ભાગ્યમાં કંઈ નથી એમ ન કહેતા, દેવ ! ‘કર્મ છે તો તું પામ્યો રે !’ મારું ભાગ્ય સશક્ત ન હોત તો હું તમને શી રીતે પામત ?

રવીન્દ્રનાથ ટાગોર યાદ આવે :

પ્રબળ બનીને કર્મો જ્યારે,

મુજથી જગ ઢાંકી હુંકારે,

ત્યારે નીરવ નાથ ! હૃદયને પ્રાંતે શાન્ત ચરણથી આવો !

● ● ●

‘કિં મમૈવ દુરાત્મન: ?’

હું દુરાત્મન્ હું માટે તમે મને ઈચ્છિત નથી આપતા ? દુરાત્મન્ એ અર્થમાં કે તમારા વિસ્મરણમાંય હું જીવી શકું છું. સમજું છું કે, આ મારો જબરદસ્ત અપરાધ છે. સૂરદાસના શબ્દો યાદ આવે :

‘મોં સમ કૌન કુટિલ ખલ કામી ? જિન તનુ દિયો સો હી બિસરાયો, ઐસો નિમક હરામી....’

નાનો સૂનો અપરાધ નથી આ.....

હૃદય ભરાઈ આવે છે. છાતી ફાટી જાય છે. તમારાં વિસ્મરણમાં મારું અસ્તિત્વ કેમ સંભવી શકે ? શો અર્થ એનો ? કૃપા કરો. તમારું સતત સંસ્મરણ બની રહે એવું કંઈક કરો.

● ● ●

‘કિંવાઽસ્ય હતકાલસ્ય..... કિં વા મે નાસ્તિ ભવ્યતા....’ ?

અથવા તો, કાળનો દોષ છે, કે આપ મને તારવામાં હજુ વિલંબ કરો છો ? મહોપાધ્યાયજીએ કહ્યું છે :

‘કાળલબ્ધિ મુજ મત ગણો, ભાવલબ્ધિ તુમ હાથે રે....’

કાળલબ્ધિ / કાળશક્તિ આપની શક્તિ / ભાવલબ્ધિ આગળ શું વિસાતમાં?

‘કાળ-સ્વભાવ-ભવિતવ્યતા એ સઘળાં તુજ દાસો રે, મુખ્ય હેતુ તું મોક્ષનો, એ મુજનો સબળ વિશ્વાસો રે....’ નથી મને કાળની ચિંતા, નથી ભવિતવ્યતા (કિં વા મે નાસ્તિ ભવ્યતા?) ની ચિંતા. તમે છો પછી શેની ચિંતા ?

હું તો એટલા માટે પૂછી રહ્યો છું કે, તમે આંગળી ચીંધીને મારો દોષ બતાવશો તો મને આનંદ થશે.

કોઈ પણ રીતે આપની સાથે વાતચીત કરવા મળતી હોય તો હું તક ઝડપી લેવા તૈયાર હોઉં છું. અને તેથી જ આ લાંબી પ્રશ્નોની હારમાળા લઈ હું આપની સમક્ષ હાજર થયો છું.

‘કિં વા સદ્વૃત્તિનિર્ગ્રાહ્ય !.....’ આપના પર મારી સુદૃઢ ભક્તિ જામી નથી એ કારણે આપ મને મોક્ષ આપવામાં વિલંબ કરો છો ?

‘નિશ્ચલતા....’ ખરેખર અચળ ભક્તિ તારા પરની મારી પાસે નથી. પણ શું માત્ર હું એક જ એ માટે અપરાધી છું ? તેં મને નિશ્ચળ ભક્તિ કેમ ન આપી ? કેવી ભક્તિ મને ખપે તે કહું ?

સુરેશ દલાલની કવિતા યાદ આવે :

‘મનના મેવાડમાં એક રાણો વસે છે,

એ રાણાને અહીંથી ઉથાપો કોઈ,

મને મીરાંનું પાગલપન આપો કોઈ.....’

કેવું પાગલપન ? ‘ભક્તિની પ્રત્યેક ક્ષણે જીવતાં આવડવું જોઈએ. મિલન અને વિરહ તો પ્રેમના આકાશમાં સૂર્ય અને ચન્દ્ર જેવાં છે. મહત્ત્વ આકાશનું છે. લગનનો અગ્નિ એવો છે કે જે બાળે છે પણ દગાડતો નથી. એટલે આ અગ્નિ અગ્નિ નહિ પણ પાવક કહેવાય છે.’ (‘ગઝલ પ્રયાગ.’)

મારે જોઈએ એ પાવક.... હકીકતમાં મારે શું શું જોઈએ એની સૂચિ જ અહીં છે. તું કેટલું આપીશ એ કહીશ ?

જરા સુધારો કરું : સૂચિ લાંબી નથી. હકીકતમાં એને સૂચિ કહી શકાય પણ નહિ. મારે તો જોઈએ એક જ ચીજ : ભક્તિ. ના, મુક્તિ પણ નહિ. ‘મુક્તિથી અધિક તુજ ભક્તિ મુજ મન વસી, જેહસું સબળ પ્રતિબંધ લાગ્યો; ચમક પાષાણ જિમ લોહને ખીંચશે, મુક્તિને સહજ તુજ ભક્તિ રાગો (મહો. યશોવિજયજી).

સંત રાબિયાના શબ્દો યાદ આવે :

‘હું જો તારી પ્રાપ્તિ માટે જ
તારી ભક્તિ કરતી હોઉં તો,
તું મને તારા અપાર સુન્દર સ્વરૂપથી
વંચિત ન રાખીશ.....’

ભક્તિ તારા પ્રતિની છે એટલે જ આસ્થા જન્મે છે કે એમાં પ્રાણ તું પ્રગટાવીશ. નહિતર લલ્લેશ્વરી કહે છે તેમ મારી ભક્તિ કાયા તાંતણાથી વધુ બળ ક્યાં ધરાવે છે ? ‘સમુદ્રમાં કાયા તાંતણા વડે નાવ ખેંચી રહી છું. મારા પરમ પ્રિયતમ પ્રભુ સાંભળશે તો મને પાર ઉતારશે.’ (લલ્લેશ્વરી : ‘પરમ સમીપે’, ૧૮)

હું પ્રશ્ન કરીશ : તું મને ક્યારે પાર ઉતારીશ ? ક્યારે..... ?

તું કેવો તો સમર્થ ! ‘લીલાદલિત....’ કર્મસમૂહને લીલામાત્રમાં તમે દૂર કરી શકો છો... આટલી તમારી શક્તિ ને છતાં હું ટળવળું કાં ? મારો આ તરફરાટ..... મારી આ વેદના.... મને તમારું સાહચર્ય આપો!

સ્ફુટં ચ જગદાલમ્બ !
નાથેદં તે નિવેદ્યતે ।
નાસ્તીહ શરણં લોકે
ભગવન્તં વિમુચ્ય મે ॥ ૧૧ ॥

પ્રભો! સ્પષ્ટ વિશ્વાવલંબન! તમોને,
નિવેદન કરું સાંભળોને અમોને ;
તમારા વિના નાથ! નહીં અન્ય મારે,
જગત્ શરણ ! છે શરણ અહીં કોઈ ક્યારે?

હે જગજીવને આલંબન સ્વરૂપ, સ્વામી !
આપને એક વાત મારે કહેવી છે. આપ એ
વાત ધ્યાન પૂર્વક સાંભળજો, એના પ્રત્યે દુર્લક્ષ્ય
કરતા નહીં. વાત તો એ છે કે વિશ્વમાં મારે
આપના સિવાય બીજું કોઈ શરણ નથી. મારે
જે કાંઈ છો તે આપ જ છો. હવે આપને જે
કરવું હોય તે કરો.

ત્વં માતા ત્વં પિતા બન્ધુ-
સ્ત્વં સ્વામી ત્વં ચ મે ગુરુઃ।
ત્વમેવ જગદાનન્દ!
જીવિતં જીવિતેશ્વર ॥ ૧૨ ॥

તમે માત ને તાત બન્ધુ ઉદારા,
વળી સ્વામી છો, છો ગુરુરાજ ન્યારા;
જગદ્ હર્ષદાયી પ્રભો! પ્રાણ પ્યારા,
અહો! જીવજીવન જીવિતેશ મારા.

અહો જગદાનન્દ, નાથ! આપ મારે માતા છો,
મારા પિતા આપ છો, મારા ભ્રાતા આપ છો,
મારા સ્વામી આપ છો, મારા ગુરુ આપ છો,
આપ જ મારા જીવન છો, ને જીવનના માલિક
પણ આપ જ છો.

આપને હું નાનકડું નિવેદન કરવા ચાહું છું : આપના સિવાય કોઈનો મને આધાર નથી.

જગતના શરણરૂપ આપ છો જ. પણ હું એ કહેવા માંગું છું કે આપ મારા શરણ બનો !

ઘણા બધાને આપે ઉદ્ધર્યા છે એ તો હું જાણું છું, પણ મને કાં નથી તારતા? હું આપને જ શરણે છું, બીજા કોઈનું મને શરણ મળે તેમ નથી.

અને મેળવવા હું જાઉં પણ કેમ ? ‘ધીંગ ઘણી માથે કીયો રે !’ તમારા જેવો સ્વામી મને મળ્યો હોય તો પછી હું બીજા પાસે જાઉં કેમ?

હા, રીસમાં આવીશ ત્યારે જરૂર કહીશ કે, આટ-આટલી વિનંતી કરવા છતાં જો તમને મારી જરાય પડી ન હોય તો હું તો આ ચાલ્યો ! બચકું ઉપાડીને.....‘તૂં નહીં તો ઓર સહી.....’ પણ તકલીફ ત્યાં જ છે ને કે તને તો હું છોડી શકું તેમ જ નથી.

મારી આ ચુભ, દુવિધા આપ પ્રીછો છો ને ? આપને જોયા ત્યારથી ‘તૂંહિ તૂંહિ’ની એવી રઢ લાગી છે કે બીજે ક્યાંય દિલ ઠરે તેમ નથી.

બીજે ક્યાંય હૈયું ઠરે નહિ, ને તમે દર્શન આપો નહિ; કહો તો ખરા, મારું શું થાય ?

મારી પાસે ઈલાજ છે. જો કે એ તમે જ આપ્યો છે ને !
 વિરહવ્યથાને વિરહાસક્તિમાં મેં ફેરવી છે. નારદઋષિ તો ‘પરમ
 વિરહાસક્તિ’ કહે છે. પરમવિરહાસક્તિ શબ્દ પરની એક સશક્ત વ્યાખ્યા
 વાંચેલી..... વ્યાખ્યાકારે પૂછ્યું : પરમવિરહાસક્તિ શબ્દને કઈ રીતે
 છોડીશું ? દેખીતી રીતે, પરમના/ એ પ્યારાના વિરહમાં પણ આસક્ત
 હોવું એવો અર્થ કો’ક કાઢે પણ આ વ્યાખ્યાકારે સામું પૂછ્યું : અચ્છા,
 તો શું બીજાના વિરહમાં તમે હોઈ શકો ખરા ? ન વિરહવ્યથા પરની
 હોય, ન વિરહાસક્તિ પરની હોય. તો, પરમની વિરહાસક્તિ આવો
 અર્થ નહિ કાઢી શકાય. અર્થ થશે : પરમ / સર્વોચ્ચ વિરહા-સક્તિ.....

આ અર્થ એ વ્યાખ્યાકારે મને આપ્યો કે તમે આપ્યો ? વ્યાખ્યાકારને
 આ અર્થ તમારી કૃપાથી જ સૂઝ્યો એ અર્થમાં નહિ પણ તમે જ એ
 પુસ્તક મને વાંચવા આપેલું ને..... !

આ અનુભવમાંથી ઘણી વાર પસાર થયો છું. મારી સાધનાયાત્રાના
 સંદર્ભમાં તેં મને ગ્રંથો આપ્યા જ કર્યા છે. ખ્યાલ પણ ન હોય કે હવે
 કઈ રીતે સાધનાને આગળ લઈ જવી ? ત્યાં કોઈ મહાપુરુષનો ભેટો તું
 કરાવી દે. કોઈ ગ્રંથ વાંચવાનું સૂચન એમના દ્વારા મળે. એ ગ્રંથ વાંચ્યો.
 સાધનાયાત્રા આગળ વધે. ને ત્યારે કદમ કદમ પર તારા પર ઓવાર્યા
 કરું.

અને એટલે જ બિલકુલ નિશ્ચિન્ત થઈને બેઠો છું. જે ક્ષણે જેની
 જરૂર પડવાની છે, તે તું આપ્યા જ કરવાનો છે.

મમ્મી સાથે પ્રવાસમાં ગયેલ બાળકને શેની તૈયારી કરવાની હોય ?
 મમ્મીને ખ્યાલ છે કે બાળક સાથે છે ને એ ક્યારે ભૂખ્યું થાય ને ક્યારે
 ખાવાનું માગે. ભાતાનો ડબ્બો, પાણીનો કુંજો બધું તૈયાર.... બપોરે ત્રણ
 વાગ્યે દીકરો ચાલતી ટ્રેઈને કહેશે : મમ્મી, ભૂખ લાગી છે... મમ્મી
 તરત થેપલાં ને સુખડી કાઢી આપશે. ‘મમ્મી, પાણી...’ ! હાજર....

તારી આ કૃપાના બોજમાંથી હું શી રીતે ઉત્કર્ષ થઈ શકું, પ્રભુ ?

મને તો આ જ રસ્તો સૂઝે છે (તેં જ સૂઝાડેલો એમ કહું ને ?) કે તારી પ્રાર્થના કર્યા કરું.

અને પ્રાર્થનામાં પછી વૈવિધ્ય લાવવા માટે રડું, લડું, ઝઘડું..... તો જ તમને હું ગમું ને ? ('પણ બાળક જો બોલી ન જાણે, તો કિમ વહાલો લાગે?: રામ વિજય મહારાજ.)

● ● ●

તમને સ્પષ્ટ કહી દઉં કે તમારા વિના મારે કોઈ આધાર છે નહિ. ન કોઈની પાસે હું જવાનો પણ છું. હા, તું કહે તોય નહિ હો ! એટલી બાબતમાં તારી આજ્ઞા નહિ માનું.

અચ્છા, તમને એમ લાગશે કે આ છોકરો તો ભારે જિદ્દી, ભાઈ ! પણ ચાલો, મોટા ભક્તોએ પણ આ લયમાં તમારી જોડે વાતો નથી કરી ? (ઝઘડા માટેનો એક સરસ પોઈન્ટ આ નોંધી લઉં કે મોટા ભક્તિયોગીયાર્યો જે વાત કહે તે તમને ગમે. ને એ જ વાત હું કહું એટલે તમને ન ગમે. ચાલો, અત્યારે નહિ, ભવિષ્યમાં આ મુદ્દા પર મોટી લડાઈ તમારી જોડે કરી નાખીશ! હા, હું તમારો છું ને ! ના, તમારો જ છું....) પૂ. જ્ઞાનવિમલસૂરિ મહારાજ કહે છે: 'જો તુમ ધ્યાન વિના શિવ લહીએ, એહિ જ દાવ બતાવો.....!' પૂ. આનંદ વર્ધન મહારાજ કહે છે : 'તુમ સરીખો કોઈ દાખવો, તો કીજે તેહની સેવ હો!'

● ● ●

‘ત્વં માતા ત્વં પિતા બન્ધુ:.....’

વાત્સલ્ય ઝરાવનાર માતા તમે છો. પૂરા જીવનને છત્ર પૂરું પાડનાર પિતા પણ આપ છો. સ્નેહથી નવડાવી દેનાર બન્ધુ પણ તમે છો.

મારા પૂરા જીવનના માલિક પણ તમે છો. મને પ્રકાશમાર્ગે દોરી જનાર ગુરુ પણ તમે છો. 'ત્વમેવ જીવિત્મ....' મારું જીવન પણ તમે જ છો. જીવન પણ તમે, જીવનના માલિક પણ તમે. દ્વૈત અને અદ્વૈતની અહીં મઝાની ગૂંથણી છે.

જીવિતેશ્વર એટલે પ્રાણેશ્વર. જીવનના સ્વામી. અહીં દ્વૈતભાવ છે. એક બાજુ જીવન છે. બીજી બાજુ તેના સ્વામી રૂપે પરમાત્મા છે.

'ત્વમેવ....જીવિત્મ....'કહેતી વખતે ભક્તનો પગ અદ્વૈતમાં ઊપડ્યો છે. તમે મારા જીવનના સ્વામી એમ નહિ, તમે જ જીવન.....

ત્વયાઽવધીરિતો નાથ !
મીનવજ્જલવર્જિતે ।
નિરાશો દૈન્યમાલમ્બ્ય,
મિયેહં જગતીતલે ॥ ૧૩ ॥

તમે જો તિરસ્કાર મારો કરો તો,
વિના નીરમાં મીન શો જન્મ ખોતો;
બધી આશ મારી મરી જાય સ્વામી,
અતિ દીન છું ભૂતલે હું અનામી.

હે મારા માલિક! જો તમે જ મારો તિરસ્કાર
કરો તો બીજો તો કોણ મારો બચાવ કરે ?
આ પૃથ્વી પર મારું કોઈ નથી. પાણીથી વિછોયું
માછલું જેમ તરફડીને મરી જાય તેમ હું પણ
હતાશ થઈને દીનતાને ધારણ કરીને આપ
વગર મરણ પામું. મારે તો આપ જ જે છો તે
છો.

જો તમે મારી ઉપેક્ષા કરશો તો હું ક્યાંયનો નહિ રહું, દેવ !

બધાની ઉપેક્ષા હું સહી શકીશ, સંસાર આખાની; જો તમારું પીઠબળ મને હશે. આપના વાત્સલ્યની હૂંફ પર બીજા બધા વિના ચલાવી શકીશ.

પણ, જો આપ મને તરછોડશો તો.....? શી મારી દશા થશે ?

મને નહિ તરછોડો ને.....?

કોલ આપો !

દેવ ! જો તમે તરછોડશો તો હું એકદમ હતાશ થઈ જઈશ.

મારી દીનતાનો કોઈ આરો ઓવારો નહિ રહે.

‘મैं જगवासी, सही दुःખराशि, सो तो तुमसे न छाने.....’ મેં જે દુઃખો સહ્યા છે તમારા વિના, તે આપનાથી અજાણ્યા છે ? મારો તરફડાટ, મારી વ્યાકુળતા, મારી આ વિરહાતુરતા.....

આંખો રડી રડીને થાકી ગઈ છે. લાલચોળ થઈ ગઈ છે. સૂજી ગઈ છે. છતાં હજુ આશા છે : તમારું દર્શન મળશે....

અને એ આશાને સહારે તો જીવી રહ્યો છું.

પણ તમે એ આશાની પૂર્તિ કરવાને બદલે મારી ઉપેક્ષા કાં કરો ? ઘણીવાર તો એટલી હતાશા ઊભરાઈ જાય છે... થાય છે કે હું આ

કોને કહી રહ્યો છું ? જે મારી વાત સાંભળવા તૈયાર ન હોય તેમની આગળ જઈ આ વેદના શા માટે અભિવ્યક્ત કરવી ?

શા માટે ?

અમૃતવિજયમહારાજના શબ્દોમાં : ‘ઈન કારન ક્યા તુમસેં કહેવો?’ તમને શું કહેવું ? અને કદાચ કહું છું તો- ‘કહીએ તો ન સુને કાને....’ તમે મારી વાત સાંભળવાય તૈયાર નથી.

કથનમાં થોડીક ઉગ્રતા આવી ગઈ, નહિ ? પણ એય જરૂરી હતી. મન એટલું ભરાઈ આવ્યું હતું કે આવું કશુંક ન બોલ્યો હોત તો સ્વસ્થ ન બની શક્યો હોત.

મારી અસ્વસ્થતાનું કારણ છે મારી શરણાગતિની ભૂમિકા. મને એમ લાગ્યા કરે છે કે, તમારો શરણાગત બનવાની પાત્રતા મારામાં આવી છે. હું કંઈક અંશે આપનો ભક્ત બન્યો છું.

આટલો બધો ફાસલો કાપીને, જ્ઞાનવિમલસૂરિમહારાજ કહે છે તેમ, - ‘આશ કરીને ઉમાંઘ ધરીને અળગેથી અમો આવ્યા....’ અને તોય તમે દિલભર દિલથી સામું ન જુઓ’ તો થોડો ઉશ્કેરાટ ન પેદા થાય ?

સેંકડો માઈલની ખેપ કરીને પ્રિયજન પાસે ગયેલ વ્યક્તિને પ્રિયજન જો હસીને બોલાવે તો એનો બધો થાક દૂર થઈ જાય. પણ જો પ્રિયજન સામુંય ન જુએ તો....? કેટલું તો દુઃખ લાગે તેને તે વખતે? ‘આશ કરીને, ઉમાંઘ ધરીને... અળગેથી અમો આવ્યા....’

‘આશ કરીને....’ કેટલી આશાઓ હતી. સેંકડો કિલોમીટરની ખેપ કરીને, કષ્ટો વેઠીને ભદ્રેશ્વર કે સુંથરી જઈશ અને ભગવાનનાં દર્શન કરીશ. એવો તો પ્રતિભાવ મળશે કે મારો બધો શ્રમ હવામાં ઊડી જશે. તારું દર્શનસુખ બધી પીડાને હરી લેશે.

પણ એ દર્શનસુખ ન મળે તો.....?

‘ઉમાંહ્ય ધરીને.....’ આશ હતી, ઉમંગો હતા. ઉમંગો હતા માટે તો નાચતો ફૂદતો આવ્યો’તો.

‘અળગેથી અમો આવ્યા.’ દૂર દૂરથી હું આવ્યો છું. તારી પાસે આવવું કંઈ સરળ તો નથી. ‘તારી પાસે આવવું રે લાલ, પહેલાં ન આવતું દાયરે..’ વીતરાગના રાગની ભૂમિકાએ આવવું સરળ નહોતું. છતાંય હું આવી ગયો...

અને તમે ભક્ત પર રાગ/વાત્સલ્ય/સ્નેહ ન ધરો તો કેમ ચાલે ?

મારી ભક્તિની સામે તમારો સ્નેહ વરસવો જ જોઈએ.

સ્વસંવેદનસિદ્ધં મે,
નિશ્ચલં ત્વયિ માનસમ્ ।
સાક્ષાદ્ભૂતાન્યભાવસ્ય,
યદ્વા કિં તે નિવેદ્યતામ્ ॥ ૧૪ ॥

મને સિદ્ધ છે સ્વાનુભવથી ખરે આ,
પ્રભો! તું વિષે ચિત્ત નિશ્ચલ રહે આ;
બીજા સર્વ સંબંધ જોયા તપાસી,
વધુ શું કહું હું રહ્યો છું ઉદાસી.

હે જિનવર! હું આ મારા અનુભવથી કહું છું,
જગતના બધા સંબંધોની-બીજા બધા ભાવોની મેં
પરીક્ષા કરી લીધી છે. એમાં કાંઈ કહેવાપણું નથી.
એકે કામના નથી. હવે તો આપનામાં મારું મન
નિશ્ચલ મેં કર્યું છે. આપ એક જ સ્વાર્થ વગરના
છો એ મને સ્પષ્ટ સમજાઈ ગયું છે.

મારું મન તારા પર નિશ્ચળ/સુદૃઢ થયું છે એવું મને લાગે છે.

ભાવોનો આ ઉછાળો... તમને જોતાંવેંત વહેતી આંસૂની આ સરવાણી... આ પ્રસન્નતા... ભક્તિ વિના, આંતરિક ભક્તિ વિના આ બધું કેમ બની શકે ?

ચન્દ્રને જોતાં સાગર ઊંચો થઈ થઈને ઊછળે તેમ હું તમને જોતાં નાચી ઊઠું છું. હર્ષાવેશમાં મારું હૃદય ધબકવાનું ચૂકી જાય છે. આ ભાવાવેશ મને પ્રતીતિ કરાવે છે કે તમારા પરની ભક્તિ મારામાં છે.

આપ અન્તર્યામી છો. મારા મનના ભાવોને જુઓ છો. એટલે આ નિવેદન કરવાની આવશ્યકતા ન હોવા છતાં હું એટલા માટે આ વાત કરું છું કે આ વાત કરતાં મને ગાઢ આનંદ ઉપજે છે.

ભાવાવેશ પ્રગટાવવાનું એક પ્રબળ માધ્યમ મારા માટે આ છે : તારી સાથેની વાતો. સ્તવના ગાઉં છું, રામવિજય મહારાજ કે મોહનવિજય મહારાજ જેવા ભક્ત કવિઓના સશક્ત શબ્દો બોલું છું; થોડો પ્રારંભ કરું છું અને ત્યાં તો એવો ભાવાવેશ છલકાય છે કે સ્તવના ક્યારે સમાપ્ત થઈ જાય છે અને અશ્રુધારા ક્યારે શરૂ થઈ જાય છે એનો મને ખ્યાલજ નથી રહેતો.

પ્રભો ! વિશ્વભાનુ તમે જો પ્રકાશો,
વિલોકી તમોને પૂરી થાય આશો;
કુકર્મો તણાં કોશ સહુ સઘ તૂટે,
ખીલે પદ્મ શું ચિત્ત સંકલેશ છૂટે.

***** ୪୧ *****

સૂર્યને જોઈને કમળ ખીલવા માંડે છે. કોશમાં બીડાયેલ/ બંધ થયેલ એ નાજુક પુષ્પ વિકસિત થાય છે. તેમ તમને જોતાંજ કર્મોના કોયલામાં કેદ થયેલ / મૂરઝાયેલ મારું વ્યક્તિત્વ બહાર આવે છે.

હું પ્રસન્ન, પ્રસન્ન થઈ જાઉં છું તમને જોતાં!

તમે સૂર્ય. હું કમળ.

તમારું દર્શન થાય અને હું વિકસું / ઝૂમું. તમારું દર્શન ન મળે ત્યારે મૂરઝાઈ જાઉં.

તમે જ મારા જીવનના આધાર. પણ, સૂર્ય તો આખો દિવસ કમલિનીને દર્શન સુખ આપે છે. દિવસ-રાતના આ ચક્રમાં, કમ સે કમ, પચાસ ટકા સમય તો એ દર્શન દે છે.

ને તમે.....

કેટલાં કાલાવાલાં કરીએ, ખોળાં પાથરીએ, આજીજી કરીએ. ત્યારે પાંચ મિનીટ દર્શન આપો.....

દર્શન-અદર્શનની, તડકાં-છાયાની/ધૂપ-છાંવની આ રમત શા માટે?

શા માટે મને તલસાવો છો? તડપાવો છો ?

કદાચ તલસાટ અને તડપન, વિરહાકુળતા જ એ દ્વાર છે, જેના દ્વારા તમે આવી શકો.

અને જ્યારે એ દ્વાર ખૂલ્લું થયું છે; તમે આવ્યા જ છો.

આ આગમન બદલ તમારો હું ઓસિંગણ છું. ખૂબ ખૂબ આભારી છું.

ભલે, પાંચ મિનીટ, દશ મિનીટ.....

ભાવાવેશમાં આટલીય ક્ષણો વહી ગઈ હોય છે. ત્યારે દિવસ આખો કેવો મજાનો હોય છે. હળવો ફૂલ હું હોઉં છું.

અદર્શનને કારણે આવેલી વિહ્વળતા, અશ્રુધારા.....ને એ આંસૂને આસોપાલવે તમારું આગમન.

મોંઘેરા મહેમાન આવવાના હોય ત્યારે આસોપાલવ તો બાંધવા જ પડે ને !

કેવી છે આ અશ્રુધારા ? કવિવર રવીન્દ્રનાથ ટાગોરના શબ્દોમાં :

‘જગત ભરી દઈને લખ ધારે,

‘તું છે, તું છે -’ પૂર વહી જાયે,

‘ક્યાં તું ક્યાં ?’ ના રુદન તણા આંસુ કેરા ઝરણામાં.....’

(ગીતાંજલી અને બીજાં કાવ્યો : ન.પા.૧૦)

અનન્તજન્તુસન્તાન -
વ્યાપારાક્ષણિકસ્ય તે
મમોપરિ જગન્નાથ !
ન જાને કીદૃશી દયા ॥ ૧૬ ॥

અનન્તા જીવોનાં સમૂહોની વાતો,
બધી આપ જાણો કથં હું ભૂલાતો;
કરો સર્વની શુદ્ધ રક્ષા સ્વભાવે,
દયા કેમ મારે વિષે નાથ! નાવે.

હે જગદીશ્વર! જગતના અનન્તા જીવો શું કરે
છે તે આપ સ્પષ્ટપણે સર્વ જાણો છો, તેમાં
મારી પણ શું સ્થિતિ છે તે કાંઈ આપથી
અજાણ્યું નથી. મને એ નથી સમજાતું કે આપની
મારા પર કેવી દયા છે ! આપની કૃપા મારા
પર બરાબર ઊતરે તો હું કેવો બનું એ આપ
જ કહો.

દેવ ! હું નથી જાણતો કે, તારું મારા પર કેટલું વાત્સલ્ય છે.

મારા હૃદયમાં તારા પ્રત્યે જે ભક્તિ ઊછળી રહી છે, તેને હું અનુભવી શકું છું અને તું જોઈ શકે છે.

પણ, તમને મારા પ્રત્યે કેટલી દયા છે, તે હું નથી જાણતો.

દયાસાગર! તારે તો મારા પર વરસી રહેવું જોઈએ, અનરાધાર, નવલખધારે..... તારી પ્રચંડ ધારાઓમાં મને નવડાવી નાખવો જોઈએ તારે..... છતાં તું એટલું ન કરે તોય, મારી ભક્તિ જેટલી છે તેટલું વાત્સલ્ય તો તું મને આપ.

મારી ભક્તિ,

તારો સ્નેહ.

તારા સ્નેહથી મારી ભક્તિ ચાર્જ્ડ/આવેશિત બનશે.

પ્રભુ ! એવી કોઈ નિશાની તું મને આપ, જેથી તારા સ્નેહની પ્રતીતિ થાય.

ભાણવિજય મહારાજ કહે છે :

‘પ્રીત પ્રતીત જિમ ઉપજે રે, તિમ અવિહડ પ્રીત કરોને !’

‘મને પ્રતીતિ થાય એ રીતે અવિહડ/ગાઢ સ્નેહની ધારા તમે મારા પર વરસાવો.’ ભાણ વિજય મહારાજે એક કડીમાં તો કેટલું બધું માગી લીધું !

અંધ વણિક પર દેવ રીઝ્યા. અને એક વરદાન માંગવા કહ્યું. વણિક ચતુર હતો. એણે વિચાર્યું કે, શું માંગવું? પહેલું તો આ આંધળા-પણુ જવું જોઈએ. પણ દેખતાં થયા પછીય ધન ન હોય તો કરવાનું શું? અને ધન કદાચ મળી જાય પણ આયુષ્ય ન હોય તો.....?

એણે કહ્યું, દેવ! હું મારા પોતરાની વહુને સાતમા માળની અટારીએથી સોનાની માટલીમાં વલોણું કરતી જોઉં ! બસ, આટલું વરદાન મને આપો.

આયુષ્ય માગી લીધું. સમૃદ્ધિ માગી લીધી. આંખો માગી લીધી. પરિવાર માગી લીધો.

‘પ્રીત પ્રતીત જિમ ઉપજેરે, તિમ અવિહડ પ્રીત કરો ને!’ મને તમારી સ્નેહ ધારાનો અનુભવ કરાવો! મને ભીંજવી નાખો એ ધારામાં.

ભક્તો વર્ણન જ્યારે કરે છે તમારી સ્નેહધારાનું, એવી તો અસૂયા જન્મે છે એ વખતે.....મને એ સ્નેહધારાની અનુભૂતિ કરાવો.

આપ તો સર્વજ્ઞ છો. અનંતા પ્રાણીઓના વિચારોને આપ એક ક્ષણમાં નીહાળી શકો છો. તો શું આપ મારી આ ભાવધારાને અત્યારે નથી જોઈ રહ્યા ?

અને જોઈ રહ્યા છો, તો પછી હવે વિલંબ શા માટે? ‘મોડા વહેલા તુમહિ જ તારક.....હવે વિલંબ શા કારણે એ ?’

સમુન્નતે જગન્નાથ !
ત્વયિ સદ્ધર્મનીરદે ।
નૃત્યત્યેષ મયુરાભો,
મહોર્દળ્લશિખણ્ડકઃ ॥ ૧૭ ॥

પ્રભો! આપ છો પુષ્કરાવત પ્યારા,
ઊંચે ગરજતા વરસતા ધર્મધારા;
કરી બાહુ બન્ને ઊંચા હું કલાપી,
બની મોર નાચી રહું કર્મ કાપી.

હે નાથ ! સત્યધર્મ રૂપ જળને વરસાવનાર આપ
મેઘ છો, આપ ઊંચે રહીને ગર્જાવ કરો છો, તે
સાંભળીને મયૂર જેવો હું બન્ને બાહુ ઊંચા કરીને
કલાપને ધારણ કરતો નાચી ઊઠું છું.

મારા ભાવાવેશની થોડી વાતો કરું એ આપને ગમશે ? હું આ વાત એટલા માટે કરું છું કે મારે આપનો આ વિષયમાં, અંગત અભિપ્રાય જોઈએ છે.

દર્દી ડોક્ટરને કહેતો હોય છે ઘણીવાર : ખાવાનું ભાવેય છે, ખાઈ પણ લઉં છું. પરંતુ.....એટલે, આ ભૂખ ખરેખરી છે કે ખોટી-ખોટી ?

‘સમુન્નતે જગન્નાથ!...’

તમને જોઈ છું દેવ ! અને મારો માંદગી હરખાઈ ઊઠે છે. મેઘને જોઈ મોરલો નાચી ઊઠે તેમ આપને જોતાં ઊછળી પડું છું. ભાવાવેશની આ ક્ષણોમાં, આપની સાથેના વાર્તાલાપના આ સમયમાં મારો હાથ કેવી કેવી ભંગિમાઓ રચે છે ! ભીતર ઊછળી રહેલા ભાવ-સમંદરના મોટાં મોજાંઓની કિનારે આવેલી એક નાની સરખી લહેર સમો આ હાથનો લય કેટલા સમાચાર આપી જાય છે !

તમને જોતાં વહેતાં આ આંસૂ, તમને જોતાં થતો આ રોમાંચ.....શું ખરેખર આ ભક્તિ છે કે પછી છલના/ભ્રમણા ?

‘કૃપયા મે નિવેદ્યતામ્’. કૃપા કરીને મને કહો.

જો ખરેખર આ મારી ભક્તિ છે તો તમે કેમ મારા પર રીઝતા નથી ? અને જો આ ભક્તિ ન હોય તો ભક્તિ શું છે એ બતાવતા કેમ નથી ?

મઝરીરાજિતે નાથ !
સચ્ચૂતે કલકોકિલઃ ।
યથા દૃષ્ટે ભવત્યેવ
લસત્કલકલાકુલઃ ॥ ૧૧ ॥

ખીલે મંજરી આમ્રવૃક્ષે વસંતે,
મહાવાયુ સૌરભ ભરે ત્યાં દિગંતે;
મદોન્મત થૈ કોકિલા અંગભંગે;
મધુરે સ્વરે કૂંજતી રાગરંગે.

હે નાથ! આમ્રવૃક્ષ મંજરીથી પિંજરીત થાય છે.
ને કુહૂકુહૂ કરીને પંચમ સ્વરે કૂંજતી કોયલ વનને
મધુર અવાજે ભરી દે છે. એ મુંગી રહી શકતી
નથી. એનું કૂંજન અવિરત ચાલુ રહે છે.

તથૈષ સરસાનન્દ-
બિન્દુ સન્દોહદાયક!
ત્વયિ દૃષ્ટે ભવત્યેવ
મૂર્ખોપિ મુખરો જનઃ ॥ ૨૦ ॥

તથા સર્વને આપ આનંદ આપો,
અનાદિ મહા મોહના મૂળ કાપો;
વિભો! આપને જોઈને હર્ષ પામી,
અતિ મૂર્ખ પણ હું બનું મુખર સ્વામી!

તે પ્રમાણે હું અમન્દ આનંદને આપનારા આપને
નિરખીને મૂક રહી શકતો નથી. હું મૂર્ખ છું,
મને કાંઈપણ બોલતા આવડતું નથી છતાં પણ
મુખરિત-વાચાલ બની જાઉં છું.

મરુભૂમિમાં કાળઝાળ બપોરે રખડતા મનુષ્યને લીલી કુંજાર ઝાડી કે ઠંડું, મીઠું જળ મળતાં કેવી 'હાશ' થાય છે.

તમને જોતાં મને જે આનંદ થાય છે એને હું કયા શબ્દોમાં વર્ણવું ?

કોયલને આંબો મળે ને એ મધુર કંઠે 'ફૂલુ - ફુલુ' કરી આખા વનને ગૂંજતું કરી દે છે. તેમ આપને જોતાં મને થયેલ આનંદ મારી આજુબાજુના આખા પરિસરને આનંદમય બનાવી મૂકે છે.

ભક્ત પોતે જ નાચે છે એટલું નથી હોતું, એનું નૃત્ય જોનારને પણ એમાં સહભાગી થવું પડે એવું એમાં બળ હોય છે. એને પગલે પગલે આનંદની સરવાણી ઝમ-ઝમ કરતીકને ફૂટી નીકળે છે.

● ● ●

તમને જોતાં આટલો આનંદ થાય છે તો તમારામાં સંપૂર્ણતયા નિમજ્જનનો આનંદ કેવો ગાઢ હશે. 'મુખ દીઠે સુખ ઊપજે.' સહેજ ઝલક મળે અને ભીતર આનંદનું પૂર ઊમટી પડે છે તો તમને પામવાનું સુખ કેવું હશે ?

આવું નિરવધિ સુખ મેં ક્યાંય ન જોયું, ન માણ્યું. અને એટલે જ તો હું એને જ વારંવાર અનુભવવા ચાહું છું.

તું મને ભૂલવવા માગે છે. થાપ આપી અદૃશ્ય થવા ચાહે છે. પણ હું એ કેમ થવા દઈશ ? ‘ગુણ દેખાડીને હેળવ્યા, તે કિમ કેડો છોડે; જિહાં જલધર તિહાં બપૈયો, પિઉ પિઉ કરી મુખ માંડે.....’

● ● ●

હંસરત મહારાજે દર્શનના નિરવધિ સુખ પછીની આ અદર્શનની ક્ષણોનું માર્મિક વર્ણન કર્યું : ‘આગળથી મન માહરું રે, તે કીધું નિજ હાથ, હવે અળગો થઈને રહ્યો, તે દાવો છે તુમ સાથ.....’

તેં કેવું ચતુરાઈભર્યું કામ કર્યું છે ! પહેલાં મારા મનને કબજે કરી લીધું. મને બીજે ક્યાંય ન ગમે તેવી ભૂમિકા તમે સરજી. અને હવે અળગા થઈ બેઠા.

હું શું કરું હવે ?

તમારા વિના બીજે ક્યાંય ગમે નહિ. અને તમે દર્શન આપવામાં સો ગરણે ગળી પાણી પીવાની વાત કરો.

● ● ●

ભક્તનો ભાવાવેશ. ભક્તોનો આવેશ / પુણ્યપ્રકોપ.

હંસરત મહારાજે નમિનાથ ભગવાનના સ્તવનમાં આ આવેશની પૃષ્ઠભૂમિ પહેલાં ચર્ચી પછી સરસ ઊભરો ઠાલવ્યો છે.

પાણી પહેલાં પાળ બાંધતાં એમણે કહ્યું : ‘એટલા દિન મેં ત્રેવડી રે પ્રભુ! તાહરી લાજ, આજથી ઝઘડો માંડશું રે, જો નહિ સરે મુજ કાજ.....’ અલ્ટીમેટમ : હવે જો મારું કામ નહિ થાય તો હું સ્પષ્ટ શબ્દોમાં મારો ઊભરો ઠાલવી દઈશ. હવે ભીનું ભીનું નહિ સંકેલું.

શા માટે ઝઘડો માંડવો છે ?

આધારશિલા ઝઘડાની છે શરણાગતિ.

‘શ્રી નમિજિન ! તુજસું સહી રે, મેં કરી અવિહત પ્રીતિ, તું નિઃસ્નેહી થઈ રહ્યો પ્રભુ! એ નહિ ઉત્તમ રીત...’

મેં તારા પર અવિહત પ્રેમ કર્યો. અને તું મારા પર સ્નેહ ન ધરે તો આ તો કંઈ સારી વાત નથી, ભગવાન!

અને એ પછી ભક્ત વરસી પડે છે. ‘કઠિન હૃદય સહી તાહરંરે, વજ્ર થકી પણ બેજ; નિગુણ ગુણ રાચે નહિ રે, તિલ માત્ર નહિ તુજ હેજ રે...!’

હું આટઆટલું વીનવું. તલસાટ વ્યક્ત કરું, અને છતાં તમે મારી સામેય ન જુઓ! મને લાગે છે કે તમારું હૈયું વજ્રથી પણ વધુ કઠણ છે.

કેટલું હું રડ્યો.

વજ્ર પીગળી જાય એટલું. પથ્થર ઓગળી જાય એટલું...

છતાં તમે ન રીઝો...?

તમને મારા પર સહેજે હેત નથી. ‘તિલ માત્ર નહિ તુજ હેજ રે.’

પણ તમે એમ કોરા રહી શકશો નહિ. ‘છોડંતાં કિમ છૂટશો? આવી પાલવ વળગ્યો જેહ રે..’ ગૌતમ સ્વામી ભગવાને તો વિલાપમાં કહી દીધું હતું : ‘રહેત ન છેડો તાણી!’ પણ આ ભક્ત ખરેખર છેડો પકડે એવો છે.

કદાચ પકડી લીધો છે તમારા ગુણ રૂપી વસ્ત્રનો છેડો. એ સિવાય નિરવધિ આનંદના ક્ષેત્રમાં મારો પ્રવેશ કેમ થયેલો હોય?

તમને જોઈં છું ને આનંદ આનંદ થઈ જાય છે. ‘ત્વયિ દૃષ્ટે...’

‘મુખરો જન:’ હા, મારી આ વાચાળતા પણ તમારામાંથીજ ઉદ્ભવેલી છે. શબ્દોનો પ્રવાહ - જોરદાર પ્રવાહ વહી રહ્યો છે; જેમાં મારું પૂરું વ્યક્તિત્વ તણાઈ રહ્યું છે - તારા ભણી.

તથાઽશ્લીલાક્ષરોલ્લાપ-
જલ્પાકોઽયં જનસ્તવ।
કિઞ્ચિદ્ વર્ધયતે નાથ!
તોષં કિં નેતિ કથ્યતામ્ ॥ ૨૩ ॥

ગમે તેમ હું આપ પાસે કહું છું,
ગમે કે ગમે ના, તમોને ચહું છું;
હું છું આપનો, આપ મારે શિરે છો,
મને હાથ ઝાલી પ્રભુ તારી લેજો.

હે નાથ! નાના બાળકના જેમ હું પણ આપની
પાસે ગમે તેમ-ગમતું ને ન ગમતું બોલે જ રાખું
છું, આપ જ કહો કે એ આપને ગમે છે કે નથી
ગમતું ? આપના આનંદમાં એથી વધારો થાય
છે કે નહીં ? આપ કહો એટલે બસ.

હું જે નિવેદન કરી રહ્યો છું..... મને ખ્યાલ છે કે, એમાં વાગ્ધારા બહુ ઊલટી-સૂલટી વહી રહી છે. ઘડીમાં શું બોલું છું. ઘડીમાં વળી બીજી જ વાત શરૂ કરું છું. મને જ સૂઝ નથી.. પણ, તમે મારી અવગણના ન કરશો.

તારી દુનિયામાં પ્રવેશવા માટે ભક્તિનો જ પ્રવેશપત્ર ચાલે છે. 'વિશ્વજ્ઞલાઽપિ વાગ્વૃત્તિઃ શ્રદ્ધધાનસ્ય શોભતે' એ કલિકાલ સર્વજ્ઞ હેમચન્દ્રાચાર્ય મહારાજની ઉક્તિ મને આશ્વાસન આપે છે.

તું ભક્તિને જ જુએ છે, શબ્દોને નહિ, એ મારા માટે નાનું-સૂનું આલંબન નથી.

શબ્દો મારી પાસે છે, પણ તારા મહિમાને બધ્ધ કરી શકે એવા શબ્દો ક્યાં છે? 'શબ્દમાં સમાય નહિ એવો તું મહાન, કેમ કરી ગાવા મારે તારાં ગુણગાન...?'

પૂ. હેમચન્દ્રાચાર્ય જેવા વિદ્વાન સિદ્ધસેનાચાર્યની સ્તુતિઓને યાદ કરતાં કહે છે : 'ઋ સિદ્ધસેનસ્તુતયો મહાર્થાઃ અશિક્ષિતાલાપકલા ઋ ચૈષા...' ક્યાં સિદ્ધસેનાચાર્યની અર્થ ગંભીર સ્તવના અને વિશુંખલ શબ્દોની રચનાવાળી આ મારી સ્તવના ક્યાં ?

હેમચન્દ્રસૂરિ મહારાજના આ નિવેદન પછી મારે તો કહેવાનું જ શું રહે?

શબ્દોના સ્વામી, મહાન વૈયાકરણ આચાર્ય હેમચન્દ્રસૂરિ મહારાજા જ્યારે પરમાત્માની સ્તુતિ કરતાં પોતાના પુરોગામીઓને યાદ કરી પોતાની અશક્તિ જાહેર કરે છે તો પછી પ્રાકૃત મનુષ્યની તો આમાં હેસિયત જ શું હોઈ શકે ?

પૂજ્ય હેમચન્દ્રાચાર્યને ફરીથી યાદ કરું તો, આ કામ, 'લક્ષ્મ જહ્વાલતયા સમુદ્રં, વહેમ ચન્દ્રદ્યુતિપાનતૃષ્ણામ્ -' જેવું છે. પગ વડે સમુદ્ર કેમ ઓળંગાય? ચન્દ્રના કિરણોને કઈ રીતે પીવાય?

છતાં તમારી સ્તવના કરીશ. તૂટ્યા-ફૂટ્યા શબ્દોમાં... આવડે તેવી રીતે.

કારણ કે, મારે તમને રીઝવવા છે, સ્વામી!

અને તમને જ પૂછું ને કે, "કેસે રીઝાઉં મૈં તુમ્હે હો સ્વામિન!" શી રીતે? તમે કહેશો તે બધું જ કરવા હું તૈયાર છું. શું કરું, બોલો !

હમણાં જ મેં કહ્યું હતું : 'ત્વં ચ મે ગુરુઃ'... મારા ગુરુ પણ તમે જ છો. તમારે જ મને સાધનામાર્ગનો ને ભક્તિમાર્ગનો એકડો ઘૂંટાવવાનો છે.

હા, તમે જગદ્ગુરુ. તમે વિશ્વનિયન્તા... પણ એ બધા વિશેષણોને કારણે તમે બહુ દૂર થઈ જાવ છો. 'મારા ગુરુ...' કેટલી હળવાશ લાગે...

ભાર 'મારા' પર વધુ છે મારો... પ્રોફેસર બહુ મોટા હોય. નામાંકિત. મોટી સભાઓને ગજવનાર. પણ એય પોતાના બાળકને એબીસીડી શીખવાડે. આત્મીયતાનો નાતો છે ને !

હું પણ તમારી પાસે જ શીખવાનો... તો હવે બોલો, તમને રીઝવવાનો માર્ગ કયો?

'તદેનં માઽવમન્યેથા:.....'

મારી અવગણના ન કરશો.

તમને રીઝવવા તમારે દ્વારે આવ્યો છું અને તમે મારી સામે જોશો પણ નહિ? મારી અવમાનના કરશો?

હું એને શી રીતે સહી શકીશ?

તમે નતવત્સલ છો. જે તમારે શરણે આવે તેના પર વાત્સલ્ય વહાવો છો તો મારા પર કાં નહિ?

નરક અને નિગોદમાંથી તમે મને અહીં શા માટે લાવ્યા? જો તમારે આમ અધવચ્ચે હાથ છોડી દેવો હતો! તમારી કૃપાના આધારે હું ઠેઠ નીચેથી અહીં સુધી આવ્યો અને આજે જો તમારી કૃપાનો ઝરો મને વહેતો ન દેખાય તો મને કેટલું દુઃખ થાય તેનો તો આપ વિચાર કરો. [‘કૃપા કરી મુજ દેવ! રે ઇહાં લગી આણીયો, નરક નિગોદાદિક થકી રે... આવ્યો હવે હજૂર રે, ઊભો થઈ રહ્યો, સામું શેં જુઓ નહિ એ...’ - ઋષભજિન વિનતિ]

‘મારી અવગણના ન કરશો’ નો વિધેયાત્મક અનુવાદ આવો થશે: મારા પર કૃપાધારા વહાવો. અથવા તો એકદમ વાસ્તવિક રીતે કહેવું હોય તો કહેવાય કે તમારી કૃપાધારા મારા પર વરસી રહી છે એની મને પ્રતીતિ કરાવો.

સ્પષ્ટ પ્રતીતિથી ઓછું કંઈ ચાલે તેમ નથી. એથી ઓછે હું રાજ થાઉં તેમ નથી.

ભાણવિજય મહારાજના શબ્દો છે. ‘હસિત વદને બોલાવીને રે, આજ મુજને રાજ કરો ને...’ મને આજ રાજ રાજ કરી દો, પ્રભુ !

મારું નિવેદન લંબાતું જતું રહ્યું છે પણ મને ખ્યાલ છે કે, આપને એ ગમે છે. ‘બાળક તે જિમ તિમ બોલતો, કરે લાડ તે તાતની આગે રે, તે તેહશું વાંછિત પૂરવે, બની આવે સઘળું રાગે રે...’

પ્રોફેસર પિતા પુત્રના શબ્દોને શબ્દશાસ્ત્રીની અદાથી જોતો નથી. વાત્સલ્યની નજરે એ શબ્દોનું મૂલ્યાંકન થાય છે. આત્મીયતાનો પુટ એ શબ્દોને નવું મૂલ્ય આપે છે.

પ્રશ્ન આ થશે હવે આ સંદર્ભમાં...? હું તમારો આત્મીય છું ? ને છું તો કેટલા અંશે ?

● ● ●

કો'ક વાર આ સંદર્ભ નિરાશાની ખીણમાં મને લઈ જાય છે. 'વીતરાગ શું રે, રાગ તે એકપખો, કીજે કવણ પ્રકાર ?' જો તમે મને આત્મીય માનવા તૈયાર ન હો, મારી ભક્તિનો સહેજ પણ પ્રતિભાવ તમે ન બતાવો તો એકપક્ષીય પ્રેમ હું ક્યાં સુધી કર્યા કરીશ ?

ઉદાસીનતા તીવ્ર માત્રાએ પહોંચશે ત્યારે આ એકપક્ષીય રાગનો થાક નહિ લાગે મને?

તમે જો કોઈ રીતે તમારો હાથ મને પકડવા ન દ્યો તો હું ક્યાં સુધી ફૂદકા લગાવ્યા કરીશ?

મહોપાધ્યાયજી આ એકપક્ષીય સ્નેહને દુઃખદાયી બતાવતાં કહે છે: 'જેહનું મિલવું રે દોહિલું તેહશું, નેહ તે આપ કિલેશોજી..'

પ્રાર્થના કરીએ, વીનવીએ છતાં તમે દૂરના દૂર રહો તો પછી હાથમાં શું આવવાનું ?- સિવાય કે કલેશ.

જો કે અત્યારે તો હું ઉલ્લાસમાં છું. અને ઉલ્લાસમાં હોઉં ત્યારે ઘણીવાર આ પંક્તિ ગણગણું છું: 'એક પખો જે નેહ નિરવહવો તે માંકી (મારી) સાબાશી.' આ એકપક્ષીય સ્નેહ એ મારી વિશિષ્ટ મૂડી છે.

મહોપાધ્યાયજી કહે છે: 'લલયાવો લખ લોકને સાથી સહજ ન થાવ..' તમે તમારી ઝાંખી બતાવી લાખોને લલયાવો છો. પણ લલયાવીને પછી જૂરાવો છો. એટલે કોકવાર થઈ આવે છે : 'એવા શું ચિત્ત મેળવ્યું?'

આવા વ્યક્તિત્વને સ્નેહ સમર્પિત કરીને મને શું મળ્યું? પણ, ના, હું હાર નહિ સ્વીકારું. 'નિરાગી સું રે કિમ મીલે, પણ મળવાનો એકંત, વાયક યશ કહે મુજ મળ્યા, ભક્તે કામણ તંત...'

‘મેં માર્ગ ખોજી લીધો છે વીતરાગને રીઝવવાનો’, મહોપાધ્યાયજી કહે છે, ‘ભક્તિના કામણથી હું એમને રીઝવીશ.’

તમે ભલે વીતરાગ રહ્યા, મારા હૈયામાં તો વીતરાગનો રાગ જ રાગ ભરેલો છે. અને રાગથી જ હું ઊચકાઈશ. (‘તું તો નિરાગી છે પ્રભુ પણ વાલ- હો મુજ જોર’..)

તારા પ્રત્યેના આ રાગને વિકસિત કરવો બહુ કઠણ છે. કારણ કે તારા પ્રતિભાવને સમજવો સરળ નથી. બહુ ગહન છે પ્રતિભાવના તારા સંકેતોનો મારી ભાષામાં અનુવાદ કરવો એ. રામવિજય મહારાજ આ અવસ્થા ભણી ઈશારો કરે છે: ‘તુજ સાથે જે પ્રીતડી. અતિ વિષમ ખાંડા ધાર...’

પણ એ તલવારની ધાર પર ચાલતાં આવડે તો આગળ સુખ જ સુખ છે. આનંદની એક નવી દુનિયા આ તલવારની ધાર પરના ચંક્રમણ સાથે ખૂલતી જાય છે. ‘પણ તેહના આદર થકી, તસ ફળ તણો નહિ પાર...’

હું તો એટલું જ કહું છું કે, કો’કવાર મારી પ્રીતિ લડખડાતી દેખાય ત્યારે તમે એને ટેકવજો. ‘થાંસુ પ્રેમ બન્યો છે રાજ, નિરવહશો તો લેખે...’

પ્રેમ તો થયો છે. હવે એને નિરવહજો !

રવીન્દ્રનાથ ટાગોર યાદ આવ્યા વિના કેમ રહે ? :

હું તો ચાહું, તમને ચાહું, ચાહું કેવળ તમને,

એ જ વાત કહેવા દો સ્વામી, નિશ દિન મારા મનને.

બીજી જે ઈચ્છાઓ વાંસે,

ભટકું છું દિવસે કે રાતે,

મિથ્યા તે સૌ મિથ્યા, હું તો ચાહું કેવળ તમને.

અરે, શબ્દને રૂપ રસ ગંધ સ્પર્શ,
અતિ ચપલ મન મારું યાચે સહર્ષ;
અશુચિભર્યા ગર્તમાં ભૂંડ જેવું,
રમે છે ભમે છે ખરે ચિત્ત કેવું.

હે અર્હન! આપને શું કહું ? હું આ મારા મનથી હવે થાક્યો છું. લટુડા પટુડા કરતું એ ભૂંડ જેવું અનાદિ અનંતકાળના સંસ્કારને કારણે ગંદા ને ગંધાતા, વિષય-કાદવથી ભરેલા ખાબોચીયામાં જાય છે ને મને ખેંચી જાય છે. એને ઉત્તમ ભાવો તો ભાવતા જ નથી.

તમારા પ્રેમને સમાન્તર એક બીજી ધારા પણ વહ્યા કરે છે ભીતર.
અને એ જ તો બધી ખાનાખરાબીનું મૂળ છે.

આપના પ્રેમમાં તરબતર થઈ ગયો હોઉં છું. સ્વર્ગીય આનંદની
લહેરોમાં ડૂબાડૂબ થઈ ગયો હોઉં છું. ત્યાં જ પેલી ધારા આ ધારાને ડોડી
ફોડી નાખે છે.

અનાદિની અભ્યસ્તતાને કારણે વિજાતીય રૂપનું આકર્ષણ તારા રૂપમાં
ખોવાયેલી મારી આંખોને ત્યાં ઠેરવે છે.

હું શું કરું ?

આ મનની ચપળતાને શી રીતે હું નાથું ?

રામવિજય મહારાજ અને મોહનવિજય મહારાજની આંગળી પકડી
તારી નજીક હું આવું છું. તારી નજીક આવવાનો આનંદ.. કેવો તો દિવ્ય
હોય છે એ ! પણ પેલી આસક્તિ. સ્તવનાકારોની આંગળી છૂટી જાય
છે. હું એકલો એકલો પડી જાઉં છું. તું આંખોથી ઓઝલ થઈ જાય છે.

પછી જ્યારે ખ્યાલ આવે છે ત્યારે બેબાકળો થઈ હું તને પુકારું છું:
દેવ ! તમે ક્યાં છો ? મને દર્શન આપો !

તારી બાજુ ડગ માંડું છું. થોડોક નજદીક આવુંય છું.. અને આ વાસનાનો વાયરો મને પાછળ હડસેલી મૂકે છે.

પૂજ્ય જિનવિજય મહારાજ મહામહિમ અનંતવીર્ય ભગવાનના સ્તવનમાં આ દર્દ ઘૂંટી રહ્યા છે: ‘કામરાગે અણનાથ્યા સાંઢ પરે ધસ્યો, સ્નેહરાગની રાયે ભવપિંજર વસ્યો; દૃષ્ટિરાગ રુચિ કાય પાય સમક્તિ ગણું, આગમ રીતે નાથ ન નીરખું નિજપણું...’

સ્પર્શ-સુખની લાલસાએ મને ક્યાંયનો ન રાખ્યો, ભગવાન! રૂપ જોયું, આંખો સળવળી, આંખોએ સ્પર્શનેન્દ્રિયને બહેકાવી. કુલાચાર ભૂલ્યો, મર્યાદા ભૂલ્યો. લોકલાજને નેવે મૂકી.

હવે મારે મારી ઈન્દ્રિયોને તારામાં સમેટી / સંકોરી લેવી પડે છે.

હવે એક જ સ્પર્શ રહે : તારો. એક જ રૂપ જોવાનું: તારું. એકજ શબ્દ સાંભળવાનો : તારા નામનો.

ન રહે મૂલ્ય બીજા સ્પર્શોનું, ન રહે મૂલ્ય બીજા શબ્દોનું.

કેવળ તારો સ્પર્શ.

કેવળ તારો શબ્દ.

કેવળ તારું રૂપ.

તમારામય ક્યારે હું બનીશ, દેવ!

કામ થોડો સ્થૂળ. એ કદાચ થોડો ઓસરે. ઓગળે. પણ સ્નેહના તાણાવાણાને કેમ વીખેરવા ? આર્યકુમારે પુત્રે વીંટાળેલ સૂતરના દોરડાના બંધનને જોઈ માર્મિક ટિપ્પણી કરેલી: આ બંધનને તોડી શકાય. પણ પ્રેમના બંધનને કેમ તોડી શકાય ?

સ્નેહરાગ એ જ સંસારનું પાંજરું. ‘ભવર્પિજર.’ સરસ વ્યાખ્યા કરી સ્નેહરાગની. સ્નેહ એવું સુંવાળું પાંજરું છે કે એને બંધન સમજનાર પણ એમાં સપડાયા વગર રહેતો નથી.

કામરાગ :- સ્પર્શની સપાટી.

સ્નેહરાગ :- મનની સપાટી.

દૃષ્ટિરાગ :- અહંકારની સપાટી.

મારે આ ત્રણે સપાટીઓને પાર કરી ચેતનાની સપાટી પર તમારો સ્નેહ પામવો છે.

સ્નેહને / મારા આખાય વ્યક્તિત્વને મારે તમારામાં સમેટવું છે.

ખૂબ પ્રીતિ કરી: પર-જન સાથે, પર-પદાર્થ સાથે. પણ એમાં કશો સાર ન નીકળ્યો. સ્તવનકાર કહે છે તેમ, ‘પ્રીતિ અનાદિની દુઃખભરી, મેં કીની હો પરપુદ્ગલ સંગ; જગત ભમ્યો તિણે કારણે, સ્વાંગધારી હો નાચ્યો નવ નવ રંગ.’ થાકી ગયો, દેવ! પ્રીતિ કરતો ગયો. દુઃખ મેળવતો ગયો. ‘ભવર્પિજર’ માં પાંખો ફફડાવતો રહ્યો.

હવે મુક્ત ગગનમાં ઊડવું છે. તારા પ્રેમમાં ખોવાવું છે. ‘મેરા ન કોઈ જગતમેં, તુમ વિના હો જિનવર જગદીશ, પ્રીત કરું અબ કોન સું, તુમ ત્રાતા હો મોહે વીસવાવીસ.’

બીજા કોની સાથે હવે પ્રીત કરું ? ને બીજા કોની સાથે બોલું?

ગૌતમ સ્વામી મહારાજના વિલાપની એક સ્તવનાની ધ્રુવ પંક્તિ યાદ આવે છે: ‘તારા વિના વીર કોની સાથે બોલવું ?’ તમારા શબ્દો સાંભળવાનીય મજા અને તમારી સાથે બોલવાનીય મજા.

હવે જો તમે મને કંઈ સંભળાવો નહિ તો હું શું સાંભળું? અને તમે જો બોલાવો નહિ તો કોની સાથે બોલું?

જો કે ભક્ત બહુ પહોંચેલ બૂટ્ટી છે. એ હાર નહિ સ્વીકારે કદી.

‘તું ન બોલાવે તો બીજા કોઈની સાથે ન બોલું’ એ વાત નક્કી. પણ ‘તમે મારી સાથે કેમ નથી બોલતા? આ વિષય પર, ધારાપ્રવાહ બોલવાની એની હોંશિયારી અજોડ છે.

અને કંઈ નહિ તો, ઝઘડો કરવામાં કે રીસ કરવામાં કોઈ કારણની જરૂર હોતી નથી. જો કે રીસાઈને ‘ચાલો! કિટ્ટા!’ કરીને મૂંગો નહિ બેસું.. શબ્દયુદ્ધ ખેલી નાખીશ મસ મોટું : ‘કેમ નથી બોલતા?’ કરીને!

કામરાગ, સ્નેહરાગ અને દૃષ્ટિરાગ; ત્રણ ત્રણ જાતના રાગના આ ઘેરાવમાં ઘેરાયેલું મારું વ્યક્તિત્વ. આ ભૂમિકા પર રહેલો હું તારી ભક્તિ કરવા ધારું તોય શી રીતે કરું? પૂજ્ય માનવિજય મહારાજે નજાકતથી આ પ્રશ્ન છેડ્યો છે: ‘કયું કર ભક્તિ કરું પ્રભુ ! તેરી ?’

ભક્તિનો રસ મીઠો લાગે છે પણ.... ‘કોષ લોભ મદ માન વિષયરસ, છાંડત ગેલ ન મેરી..’ આ બધા રસો(?) માંથી હું છૂટું ત્યારે ને ! ‘અનાદ્યભ્યાસયોગેન..’ વિષયોની આસક્તિ ખરાબ છે એ જાણવા છતાં અનાદિની અભ્યસ્તતાને લીધે પગ એ બાજુ ઊપડે છે. મન એ લપસણી ભૂમિ પર ફસડાઈ પડે છે.

હું શું કરું, દેવ ?

તમે ઉપેક્ષાથી કાં જોઈ રહો ? મને ટેકો કેમ ન આપો ? મારો હાથ પકડી મને ઊભો કેમ ન કરો ? મારી આ વિવશતા આપ નથી જોઈ શકતા? ‘દૃષ્ટિ રાગ દૃઢ બંધન બાંધ્યો, નિકસન ન રહી શેરી..’ કામરાગ, સ્નેહરાગ અને આ ભયંકર દૃષ્ટિરાગ.. આ દૃઢ બંધનથી હું બંધાયો છું. જકડાયો છું. તારી ભક્તિ હું શી રીતે કરું ?

‘દષ્ટિરાગ રુચિ કાય પાય, સમક્તિ ગણું..’ દષ્ટિરાગથી માનેલ સત્ય કાય જેવું હોવા છતાં એને મણિ માનીને હું ચાલ્યો, દેવ! દષ્ટિરાગને જ સમક્તિ માની લીધું.

‘અનાદિભ્યાસયોગેન..’ વિષયોમાં શું છે જકડી રાખનારું મને? માત્ર અનાદિનો અભ્યાસ... એક વળગણ... એક ધારા..

તારી ભક્તિ. રાજમહેલ જેવી.. મારી ઝૂંપડી : અંધારઘેરી. ને છતાં આ ઝૂંપડી કાં ન ધૂટે ?

ન ચાહં નાથ શક્નોમિ
તન્નિવારયિતું ચલમ્ ।
અતઃ પ્રસીદ તદેવ-
દેવ ! વારય વારય ॥ ૨૫ ॥

નિવારી શકું ના ચપલ ચિત્ત કેમે,
ન રાખી શકું સ્વસ્થ એ નાથ! કેમે;
અશક્તિ અતિ તો ય આસક્ત એમાં,
કરો જો કૃપા, થાય દૂરે અરે આ.

હે નાથ ! મારા એ ચંચલ મનને હું રોકી
શક્તો નથી, મારા પર દયા લાવો ને મને
બતાવો કે મારે શું કરવું? હે દેવના દેવ ! ગમે
તેમ કરીને તે મનને વારો ! દૂર કરો ! એથી
મને બચાવો.

વિજાતીય રૂપ અને સ્પર્શને જોવા/માણવાની, વિવિધ ખાદ્ય પદાર્થોના રસને આસ્વાદવાની, મનોહર શબ્દો સાંભળવાની લાલસાને હું રોકી શકતો નથી. સમજું છું કે આ બધામાં અટવાઈ ગયો તો હું મહામૂલા જનમને હારી જઈશ.

આંખને બીજે જતી અટકાવવા માટે તો તારું દર્શન હું વારંવાર કર્યા કરું છું. મન બીજે ન ભટકે એ માટે. ભક્તિયોગાચાર્ય માનતુંગસૂરિ મહારાજ તો કહે છે કે દેવ! તારું રૂપ જોયા પછી બીજું કંઈ જોવાનું ગમતું નથી. આટલા મોટા ભક્તિયોગના આચાર્ય સાખ પૂરે છે એ વાતમાં મારું મન સાખ ન પૂરે ત્યાં સુધી હું શું કરું, દેવ?

શું મેં તમારું દર્શન નથી કર્યું ?

કર્યું હોય તો, થયું હોય તો, 'નાન્યત્ર તોષમુપયાતિ જનસ્ય ચક્ષુઃ' ને સામે છેડે મારું વર્તન કેમ ?

કો'ક કો'ક વખત, ઉદયરત્ન મહારાજ કહે છે તેમ, તારા દર્શનમાં એકાગ્ર થઈ જાઉં છું ત્યારે બધું ભૂલી જાઉં છું ('તુજ મુખ જોવાની રઢ લાગી. તેને ન ગમે ઘરનો ધંધો..'), પણ આ ક્ષણો થોડીક જ હોય છે તે મને નથી ગમતું.

મારે તો સદા-સર્વદા એક અનુભૂતિથી લીંપાવું છે. બીજે ક્યાંય આંખ ઠરે જ નહિ.

किं ममापि विकल्पोऽस्ति
नाथ! तावक्शासने।
येनैवं लपतोऽधीश!
नोत्तरं मम दीयते ॥ २६ ॥

મને શું વિકલ્પો તમારે વિષે છે,
ગમે શું ન શાસન તમારું વિશેષે;
તમે કેમ ના સાંભળો નાથ! મારું,
વિલાપો કરું તોય વદતા ન વારું.

હે નાથ! આપના શાસનમાં મને વિકલ્પ છે, મને શંકા છે, શું મને એ ગમતું નથી ? આપ મારામાં પૂરો વિશ્વાસ જોતા નથી ? કે આમ હું લવ્યા કરું છું છતાં મને આપ ઉત્તર આપતા નથી ?

પૂજ્યપાદ જ્ઞાનવિમલ સૂરિ મહારાજ કહે છે : ‘અનુભવ શીલે લોચન લીલે, બલક પલક મેં તારી; તો એવડી શી ઢીલ કરો છો, આજ અમારી વારી ?’

આખી પૃથ્વીને તેં પલકમાં તારી, પ્રભુ! તારી શક્તિનો કોઈ પાર નથી. પણ, મને તારવામાં આટલી બધી ઢીલ કેમ કરો છો?

સિદ્ધર્ષિજીનો પ્રશ્ન ધારદાર છે. મારા માટે કેમ અપવાદ રખાયો છે, પ્રભુ! બધા માટે નિયમો જુદા. અને મારા માટે નિયમો જુદા. કારણ શું ?

હું ભક્ત નથી એથી મારી પરીક્ષા લેવાઈ રહી છે ?

લ્યો પરીક્ષા! મને તાવો... તો જ હું કુન્દન બનીને બહાર આવીશ ને! પણ આ તાવણી અઘરી પડી રહી છે. અઘરી એટલા માટે કે, હું તમારો શબ્દ મેળવવા લાલાયિત બન્યો છું, ઉત્સુક બન્યો છું. અને આપ મૌન ધરી બેઠા છો.

‘નોત્તરં મમ દીયતે’.... મારા આટલા બધા લાંબા વક્તવ્યનો કોઈ પ્રત્યુત્તર જ ન મળે આપના દ્વારા એ કેમ ચાલે ?

ભાણવિજય મહારાજે સરસ કહ્યું છે: ‘લલચાવશો દિન કેટલા રે, ઈમ મુજને દિલાસો દેઈને; હા-ના મુખથી ભાખીએ રે, બેસી શું રહ્યા મૌન લઈને?’

અબોલડાં ક્યારે તોડશો એ પ્રશ્ન નથી. થોડાક ડગ આગળ ભરીને (થોડા દૂરના અતીતમાં ડોકિયું કરીને) તેઓ પ્રશ્ન પૂછે છે: આ અબોલાની આખરે જરૂરિયાત શી? અને એ કેમ શરૂ થયાં છે?

દીપવિજય મહારાજ સંબંધોની સશક્ત આધારશિલા પર ઊભીને આ પ્રશ્ન પૂછી રહ્યા છે. ‘તમે અમારા. અમે તમારા..’ સંબંધોની આટલી ગાઢતા પછી આ મોં ફેરવવાની વાત ક્યારે શરૂ થઈ?

એમણે એમની આ પ્રસિદ્ધ સ્તવના દ્વારા પરમાત્મા સાથેના અતીતના સંબંધોની ઝકઝોર સ્મૃતિઓ જે જગાવી છે, એ અજોડ છે.

‘કાળ અનંત સ્નેહી પ્યારા, કદીય ન અંતર કરતા...’ નિગોદમાં અનંત કાળ સુધી આપણે કઈ રીતે રહ્યા’તા પ્રભુ! સાથે ધબકતા, સાથે શ્વસતા; જીવન-મૃત્યુની ત્યાંની જટિલ અને વેગવતી પ્રક્રિયામાં સાથે જ સફર કરતા.

અને આજે ?

એ વખતે બિલકુલ અંતર/દૂરી ન હતી. ‘હવે અંતર કિમ કીધું પ્રભુજી?’

અને આ સહજીવન કેટલું બધું લાંબું વિસ્તર્યું હતું !

દીપવિજય મહારાજ આપણને સમવસરણમાં લઈ જાય છે. સમવસરણની યાત્રા ઘણા સ્તવનકારોએ કરાવી છે. પણ આ યાત્રા બિલકુલ નોંખી ભાત પાડી જાય છે.

બીજા સ્તવનકારોની એ યાત્રાઓમાં આપણે શ્રોતા બની પરમાત્માની દેશનાનું શ્રવણ સુખ માણી રહ્યા હોઈએ છીએ. દીપવિજય મહારાજ નવીનતા એ ઉમેરે છે કે આપણે પરમાત્માની વાણી સાંભળી રહ્યા છીએ અને આપણી બાજુમાંય પરમાત્મા (તે વખતની દૃષ્ટિએ ભવિષ્યના) બેઠા છે.

આંખો બંધ કરી આ સુખદ અનુભૂતિમાં છલાંગવું ગમશે. અંતર એકદમ ઓગળી જાય છે. દેશના આપતા પરમાત્મા તો બહુ મહાન કહેવાય.. આપણે એક નાદાન સેવક. પણ આ બાજુમાં બેઠા છે એ તો..?

आरूढमियतीं कोटिं
तव किङ्करतां गतम् ।
मामप्येतेऽनुधावन्ति
किमद्यापि परिषदाः ॥ २७ ॥

परिपाક ભવ્યત્વનો થાય જ્યારે,
ચડે ભૂમિકા આટલી સહજ ત્યારે;
પ્રભો! આપનો દાસ છું તો ય મારી,
પડ્યા કેમ પૂંઠે પરિષદ અપારી.

હે ભગવન્! આટલી ભૂમિકા સુધી હું પહોંચ્યો
ને આપનો સેવક બન્યો. છતાં હજુ પણ આ
પરિષદો મારી પાછળ કેમ પડ્યા છે ? આપે
તો તેને મારીને જેર કરી નાખ્યાં છે. છતાં તે
મને કેમ સતાવે છે ?

किञ्चाभी प्रणताशेष-
जनवीर्यविधायक!
उपसर्गा ममाद्यापि
प्रिष्ठिं मुञ्चन्ति नो खलाः ॥ २८ ॥

ત્રિધા ભક્તિથી આપને શીઘ્ર નામે,
અહો વીર્ય તેનું પરિણામ પામે;
મને તોય શાને સતાવે નઠારી,
ઉપાધિ બધી પૂંઠ છોડે ન મારી.

હે પરમાત્મનું! આપને જેઓ નમે છે, તેનામાં
આપ અપૂર્વ વીર્ય પૂરો છો, હું પણ આપને
ભાવપૂર્વક નમું છું, છતાં આ દુષ્ટ ઉપસર્ગો હજી
મારી પાછળ કેમ પડ્યા છે મારાથી એ ડરતા
નથી. હું નિર્બળ કેમ છું? એ મારાથી દૂર થાય
એવું કાંઈક કરો.

કુંતીની એક વિખ્યાત પ્રાર્થનામાં એણીએ પરમાત્મા પાસે દુખો માગ્યા છે. ભક્ત દુખ એટલા માટે માગે છે કે એથી પોતાની ભૂમિકા ચકાસી શકાય. ભક્તિના સઘન માર્ગે ભક્તનો પગ ઊપડે છે ત્યારે એને બીજાં બધાં જ દુખો નગણ્ય લાગે છે. દુખ દુખરૂપ લાગતાં જ નથી. દુખ રહે છે માત્ર એક: પરમાત્મા ન મળ્યાનું. વિરહના ઊંડા દુખમાં બધાં દુખોનો છેદ ઊડી જાય છે. એના ગાઢ રંગમાં બીજા રંગો ભળી જાય છે.

દુખ ઘણાં.... પણ એ બધાં જ તમે ન મળ્યા હોવાનાં કારણે સર્જાયેલાં. વિરહનું દુખ તો હોયજ. એમાં ઈર્ષા ભેગી ભળે. ‘બીજાને તમે દર્શન આપ્યું, ને મને કેમ નહિ?’ રીસ ઈર્ષાની આગને વધુ ઉગ્ર-બહારથી ઠંડી પણ ભીતરથી ધધકતી બનાવે. કેટકેટલાં દુખ હું પામ્યો, પ્રભુ! તમારા વિના..

તમે મળો છો, ને બધાં દુખ છૂ થઈ જાય છે! મેઘઘટા વિના અકળાતો મોહ ઉપર જામેલ વાદળાઓના સમૂહને જોતાં જ કેવો નાચી ઊઠે છે ! હું તમને જોતાં જ કેવો નાચી ઊઠું છું? તમને ન જોતાં અકળાઈ ઊઠું છું. મારા હોવા-ન હોવાનું, મારા ખીલવા-ખરવાનું તમારા પર નિર્ભર છે, પ્રભુ! મારા ચિત્તાકાશમાં તમે હો છો ને હું પ્રસન્ન થઈ ઊઠું છું...

‘કિમદ્યાપિ પરિષદા:’ ? દુખો મારી પાછળ કેમ દોડે, પ્રભુ! તમારા અદર્શનનું દુખ જો મારી પાસે હોય તો એમાં બધી જ વેદના સંક્રાન્ત

થયેલી/ ઓગળી ગયેલ હોય... તો પરિષદો કેમ? વેદનાઓ કેમ? દુખો કેમ? (પ્રશ્ન બહુવચનનો છે, મારા નાથ!)

પ્રશ્નચિહ્ન ખરેખર બહુ જ ચુભનારું છે. તમે મારા નાથ, હું તમારો સેવક.. ‘તવ કિઙ્કરતાં ગતમ્.’ આટલી ઊંચી પદવી પામ્યો હું... પણ હવે આ વેદનાઓની ઝડી કેમ?

‘આરૂઢમિયતીં કોટિમ્’ નો યશોવિજયીય અનુવાદ મને ગમશે: ‘ઈતની ભૂમિ પ્રભુ તુમ હી આણ્યો.’ તમે જ મને આ પદ સુધી લઈ આવ્યા. બાકી મારી તો કઈ તાકાત હતી ?

એક વાત પૂછું, મારા નાથ! નરક અને નિગોદના દુખોમાંથી તમે મને અહીં સુધી ઊંચકીને લાવ્યા. એ વખતે હું કેવો તો અસહાય હતો ! તમને પોકારી શકું એવી સુધ-બુધ પણ ક્યાં હતી? છતાં તમે મને ઊંચક્યો. અહીં સુધી લઈને આવ્યા. તો હવે તમારી એ કરુણાનું મને દર્શન કાં ન થાય ?

કલિકાલસર્વજ્ઞ હેમચન્દ્રાચાર્ય યાદ આવે: ‘ભવત્રસાદેનૈવાહમિયતીં પ્રાપિતો ભુવમ્; ઔદાસીન્યેન નેદાનીં તવ યુક્તમુપેક્ષિતુમ્’. (વીતરાગસ્તોત્ર.) તમારી કૃપાથી અહીં સુધી આવ્યો.. ને હવે તમે ઉદાસીન બની જાવ! શી રીતે હું સહન કરી શકું આ ઉદાસીનતા, તમારી આ ઉપેક્ષા ?

આખી દુનિયાની ઉપેક્ષા હું સહી લઈશ, મારા નાથ! તું મને તારાથી સહેજ પણ અળગો ન રાખ!

હું રાણકપુર ગયેલો. ત્યાં પૂજારીએ મને જિનાલયના સ્વપ્રશિલ્પી ધરણાશાની નાનકડી મૂર્તિ બતાવી. થાંભલાની ટોચ પર ગોઠવાયેલી નાની સી પ્રતિકૃતિ... પણ એ નાની મૂર્તિની સ્થાપનાની પાછળનો ઇતિહાસ મેં જાણ્યો ત્યારે.... તને તો બધો ખ્યાલ જ છે કે મારી એ વખતે કેવી હાલત થયેલી ?

કષાયાભિદ્રુતં વીક્ષ્ય
માં હિ કારુણિકસ્ય તે।
વિમોચને સમર્થસ્ય
નોપેક્ષા નાથ! યુજ્યતે ॥ ૩૦ ॥

દયાના પ્રભુ પુણ્ય ભંડાર પૂરા,
સકલ વિશ્વને તારવા શક્ત શૂરા;
તથાપિ કષાયો મને કેમ પીલે,
હજુ ઢીલ શાને કરો મધ્ય ચીલે.

હે કરુણાળુ પરમાત્મનૃ ! કષાયોથી પીડાતો હું
છું, આપ તેનાં સંકંજામાંથી મને છોડાવવા માટે
સમર્થ છો. છતાં નાથ! આપ ઉપેક્ષા શા માટે
કરો છો, વિલંબ કેમ કરો છો ? આ ઠીક થતું
નથી. આપનો હું છું છતાં આપ મને ન બચાવો
એ યોગ્ય નથી.

પૂરા જગતને તમે જોઈ રહ્યા છો, તમારા જ્ઞાનથી.. બધું આપ જોઈ શકો છો તો મારી વેદનાને આપ કેમ નથી જોતા? કેટલી તીવ્રતર વેદના છે મારી? એક તો અદર્શનની વેદના અને ઉપરથી ઘા પર મીઠાની જેમ આપની આ ઉપેક્ષા.. હું તો સીધું કહીશ કે, આપનું દર્શન ન થવામાં કારણભૂત આપની મારા પરની આ ઉપેક્ષા જ છે.

આપની જો મારા પર અમીદૃષ્ટિ હોત તો આ વિષયો ને કષાયો મને હેરાન કરી શકત? જરાય નહિ. તમે મને રક્ષણ આપ્યું છે, હું તમારી કૃપાવર્ષાના ક્ષેત્રમાં છું એવો ખ્યાલ હોય તોય પેલા દુશ્મનો તંબૂ છોડી ભાગી જાય. તમારી કરુણાદૃષ્ટિ મારા પર પડે એટલે બસ. બેડો પાર. !

કરુણા એટલા માટે કરજો કે, હું તમારા વિના ઝૂરી રહ્યો છું. કષાયો અને વિપયોથી પીડાતા હોવાનું દુખ તમારાથી વિખુટા હોવાના / તમારી કૃપાધારાથી વિખુટા હોવાના સંદર્ભમાં જ મને સાલી રહ્યું છે.

રામવિજય મહારાજ કરુણા કટાક્ષની વાતને વિરહવ્યથા સાથે સાંકળતાં મહામહિમ શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુ ભગવાનના સ્તવનમાં કહે છે: ‘વિરહ વેદના આકરી, કહી પાઠવું કુણ સાથ ? પંથી તો આવે નહિ, ઈણ મારગે જગનાથ..’

બહુ તીવ્ર છે આ વિરહની વેદના. પણ હું આપને એ શી રીતે જણાવું?’

એક તો વિરહની આ વેદના. અને બીજી બાજુ તમને એ જણાવી શકવાનો કોઈ માર્ગ નથી. ‘પંથી તો આવે નહિ.’ કોઈ સંદેશવાહક તો ત્યાં આવતો નથી. અને જે ત્યાં આવે છે એ ત્યાંજ રહી જાય છે. ‘ઈહાંથી તિહાં જઈ કોઈ આવે નહિ..’

શી રીતે જણાવું મારી વેદના, દેવ ?

એક જ રસ્તો છે, સિદ્ધર્ષિજી કહી રહ્યા છે તે : ‘પश्यन्नपि जगत् सर्वम्.’ તમે મારી વેદનાને પ્રીછો, દેવ! ‘અંતર્યામી સવિ લહો, અમ મનની જે છે વાત હો..’

મારી વેદનાને તમે નહિ પ્રીછો તો કોણ જોશે ? તમારી કરુણાધનતાને હું તો એકજ સંદર્ભમાં જોઈ શકું કે તમે મારા પર કેટલી કરુણા વરસાવો છો? ઘણા બધા પર તમે કરુણા વરસાવી છે.. પણ એ વાત સાંભળ્યા પછી તો વેદના વધી છે..

સુલસાની જાણીતી પેલી ઘટના તે દિવસે સાંભળેલી ત્યારે કેવી હાલત મારી થયેલી ?

તમે સુલસાને યાદ કરીને ‘ધર્મ-લાભ’ પાઠવો! તમે રેવતીને આંગણે સિંહ અણગાર ને મોકલો તમારા માટે ઔષધિપાક લેવા.. હવે કહો મારા નાથ! તમે મને ક્યારે યાદ કરેલો ?

ચાલો, તમે ન આવી શકો તો કાંઈ નહિ. તમારા પ્રતિનિધિને તમે મોકલેલો, સંદેશો લઈને ?

કૃષ્ણ મથુરામાં વ્યસ્ત હતા તો એમણે ઉદ્ધવને વૃન્દાવન મોકલ્યા. પહેલાં તો રથને જોઈને ગોપીઓ રાજી રાજી થઈ ગઈ કે ચાલો, કૃષ્ણ આવ્યા! પણ પછી ખબર પડી કે ઉદ્ધવ આવ્યા છે..

ગોપીઓ ઉદ્ધવને કહે છે: ‘ઉઘૌ ! હમ આજુ ભયે બડભાગી, જિન આંખિન તુમ શ્યામ વિલોકે, તે અંખિયા હમ લાગી..’ ઉદ્ધવ ! અમે

આજે બડભાગી છીએ. તમે હમણાં જ શ્રીકૃષ્ણને જોઈને આવ્યા છો. અમે તમારી આંખોમાં તેમના પ્રતિબિંબને જોઈને ધન્ય બન્યાં.

તમે આવો કોઈ સંદેશવાહક પણ ન મોકલ્યો..?

ઓહ્! હું ભૂલી ગયો. ગુરુદેવને તમે જ મોકલેલા. ને એમની આંખોમા તમારી છબી જોઈને તો હું તમારી ભક્તિની ધારામાં મહાલવા માંડેલો.

તમે આચારાંગ સૂત્રમાં ‘તદ્દિદ્દીએ’ બનવાનું આટલા માટે તો મને સૂચવ્યું છે ને ! હું ગુરુની આંખોમાં આંખો પરોવું, ને તમને નીહાળું...

આચારાંગ સૂત્ર વાંચતાં તો હું કેટલી વાર રડ્યો છું.. ઘણીવાર મને લાગ્યું છે કે આ પવિત્ર સૂત્રની રણજણાવતી પંક્તિઓ આપે મારા માટે જ લખી છે. ‘સ્પેસ્યલી ફોર મી.’ પેલું સૂત્ર વાંચતાં તો હું કેટલું રડેલો આપને ખ્યાલ જ છે ને ? ‘અણાણાએ એગે સોવદ્દાણા, આણાએ એગે નિરુવદ્દાણા, એતં તે મા હોતુ...’ તને આવું ન હો! કો’ક ભલે અનાજામાં ઉદમશીલ હોય કે ભલે બીજા કોઈ આજ્ઞાધર્મમાં નિરુત્સાહી હોય; તને આવું ન હો! કારણ કે... તું મારો પ્રીતિપાત્ર છે. તું વિશિષ્ટ છે. કેટલા હર્ષાશ્રુ નાનકડી આંખોમાં એ વખતે ઊમટેલા! પ્રભુ મને / મારી ભક્તિને આ રીતે પ્રમાણિત કરે? ન ભક્તિની સૂઝ... ન કાંઈ સમજ. માત્ર આપને જોઈ ને હરખાઈ ઊઠું. આટલી મારી નાનકડી લાયકાત પર પ્રભુની આવડી મોટી પ્રસાદી! પ્રભુ! તારા આ ઋણમાંથી મુક્ત ક્યારે બનીશ ?

મારી સજજતા... મીરાંની મૂંઝવણ મારી મૂંઝવણ છે. ‘આણિગમ તો મારગ નવિ સૂઝે, પેલી ગમ તો બળી મરીએ; કહો ને ઓધાજી! કહાં જઈએ?’ ઉદ્ધવને પૂછે છે મીરાં કે પોતે શું કરે? પરમાત્માની બાજુ માર્ગ સૂઝતો નથી. ને સંસારમાં તો રહેવાય એવું નથી.. બહુ મજાની વાત એ છે કે પરમાત્માની બાજુને મીરાં આ બાજુ કહે છે, સંસારની બાજુને પેલી બાજુ કહે છે.

મારી નાની સી સજજતા.. તારો માર્ગ ગમે છે. ને આ નાનકડી સજજતાની પૃષ્ઠભૂ પર તારું આવડું મોટું વરદાન! તું કહે કે ‘એતં તે મા હોતુ...’ તને આવું ન હો! પ્રભુ! કેટલી મોટી આ વર્ષા મુજ દરિદ્ર પર તારી.

આ સૂત્ર સાંભળતાં મને કેવી ભાવાનુભૂતિ થયેલી એની વાત કરું? આ સૂત્ર સાંભળ્યું.. આંખોમાંથી હર્ષાશ્રૂની વર્ષા, ગળે ડૂમો... શરીરે રોમાંચ... પાછળથી મને લાગેલું કે મેં શબ્દ-સ્પર્શ તમારો એ વખતે અનુભવ્યો હતો. પૂ. પદ્મવિજયમહારાજની પેલી પંક્તિ તે વખતે સાકાર બની ઊઠેલી: ‘નિજ કર પીઠ થપેટીએ..’ તમારો હાથ મારી પીઠ પર ફરતો મેં એ સમયે અનુભવેલો...

અને, તમારા શબ્દ-સ્પર્શની વાત કરું તો માત્ર પીઠ પર જ નહિ, ગાલ પર પણ તમારા હાથની ચમચમતી તમાચ ખાધેલી છે! ‘એત્ય અગુત્તે અણાણાએ’... જેવું સૂત્ર પરમપાવન આચારાંગનું વાંચ્યું ત્યારે પૂરું અસ્તિત્વ કંપી ઊઠેલું.. ‘ગુપ્તિ-બાહ્ય તો હું તમારી આજ્ઞામાં નહિ’.... આ સાંભળી કેવું ધ્રૂસકે ધ્રૂસકે હું રડેલો? મીરાંની પંક્તિ યાદ આવેલી: ‘રાજા રૂઠે નગરી રાખે, હરિ રૂઠે કહાં જાણા?’ રાજા ગુસ્સે થયેલ હોય તોય કોય નાગરિક પોતાના ઘરે ભોંયરામાં પેલાને છૂપાવી શકે. પણ પ્રભુનો નિગ્રહ તો કેમ સહી શકાય?

મારા એ વખતના આંસૂ કલિકાલસર્વજ્ઞ હેમચન્દ્રાચાર્યનું વીતરાગ સ્તોત્ર વાંચતાં લૂછાયેલાં. (તમે જ એ પુસ્તક એ વખતે વાંચવાં સૂચવ્યું એટલે તમે જ એ આંસૂ લૂછ્યા એમ કહું ને! શરૂઆતમાં મેં આપને પૂછ્યું હતું: ‘અમારી આંખના આંસૂ પ્રભુ! તમે લૂછશો ક્યારે?’ આજે થાય છે કે તમે તો શાન્ત્વના અમારા પર સતત પાઠવી રહ્યા છો.)

વીતરાગ સ્તોત્રમાં વાંચ્યું : અનાહૂત સહાયસ્ત્વમ્, ત્વમકારણવત્સલ:...' અમે કંકોતરી ન પાઠવીએ તોય તમે આવીને અમને સહાય, હૂંફ આપ્યા કરો છો. એવી હૂંફ જેના વિના જીવન મરુસ્થળમાં ફેરવાઈ જાય. ‘અકારણવત્સલ’ તમે...

ખરેખર નથી સમજાતું કે આવી વાત્સલ્યની ઝડી તમે મારા પર વરસાવો.... કઈ રીતે ? કોઈ સમીકરણ અહીં લાગુ નથી પડી શકતું. ને એટલેજ હેમચંદ્રાચાર્ય મહારાજને કહેવું પડ્યું: વાત્સલ્ય ભરપૂર છે તારું મારા પર, પણ કોઈ કારણ મને દેખાતું નથી. ખરેખર, તારી લીલાનો પાર અમે કેમ પામી શકીએ ?

લીલી કુંજાર ઝાડીથી, હરિયાળા ઘાસથી સોહતું મેદાન હોય ને વરસાદ તૂટી પડે: સમજી શકાય. ભીનાશે મેઘને વરસવા માટે મજબૂર કર્યો.. પણ મરુભૂમિમાં સહરાના રણમાં આટલી ઝડી..! ક્યું ગણિત અહીં કામમાં આવી શકે ? સુરેશ દલાલ યાદ આવે: “પ્રેમને, ભક્તિને ગણિત સાથે નહિ, અગણિત સાથે સંબંધ છે. તમે પ્રિય વ્યક્તિ સાથે ચાલો છો ત્યારે મસ્તી જ એટલી હોય છે કે તમે કેટલાં પગલાં એની સાથે ચાલ્યા એ ગણી ન શકાય.” (‘ઝલક પ્રયાગ.’)

‘અનાહૂત-સહાય: ત્વમ્.’ વાંચતાં કેવી ભાવાનુભૂતિ થયેલી એની વાત કરું? આંસૂ લૂછાઈ ગયા. સેંકડો-હજારો આમંત્રણ-પત્રો પાઠવીએ તોય જેમનું આગમન શક્ય ન બને એવા તમે હું ન બોલાવું તોય હાજર થઈ જાવ !

જો કે મારી તત્કાલીન ભૂમિકામાં એ જરૂરી હતું. હું એવો તો અસહાય અને નરકની યાતનાઓથી ગ્રસ્ત હતો કે તમને પુકારવાની સુધ પણ મને ન હતી. અને તમે આવ્યા.. તમારી કરુણા મને માનવ્યના ને સાધનાના દ્વાર સુધી લઈ આવી.

કેટલી મોટી હૂંફ મળે છે મને !

તમારી આ કરુણા....

● ● ●

ક્યારેક વીમાસણમાં પડી જાઉં છું. કપાયાગ્નિથી હું બળતો હોઉં ત્યારે તમારા તરફથી શીતળ જળનો છંટકાવ કેમ ન થાય? ‘કષાયારાતિવર્ગેણ...’ મારા પર કરુણા વરસાવો !

૯૭

વાહ ! આ બાજુ મારી પ્રાર્થના ને આ બાજુ તમારો જવાબ.....
કેટલી ઝડપથી આપ અમને પ્રતિભાવ આપો છો! મુંઝવણમાં, પ્રાર્થનાના
લયમાં મારી પાસે પડેલ સ્તવનાની પુસ્તિકાના પાનાં આમ તેમ ઉથલાવતો
હતો ને તમારો જવાબ મળી ગયો: ‘વિષય લગન કી અગન બૂઝાવત,
તુમ ગુણ અનુભવ ધારા, ભઈ મગનતા તુમ ગુણ રસ કી, કુણ કંચન
કુણ દારા ?’

(શીતલ જિન સ્તવન: મહો.યશો વિજયજી.)

ગુણાનુભૂતિ શીતળ જળની તમારા તરફથી થયેલી વર્ષા છે; જે
અમારા વિષયાગ્નિ અને કષાયાગ્નિને બૂઝાવી દે છે.

ગુણોની અનુભૂતિને માણવી કઈ રીતે? જ્ઞાનસારે એનો માર્ગ બતાવ્યો.
‘આત્માત્મન્યેવ યચ્છુદ્ધં જાનાત્યાત્માનમાત્મના..’ સાધક પોતાના ગુણને
સ્પર્શે. કઈ રીતે સ્પર્શે? ‘આત્મના.’ સ્વાધ્યાય વડે. કેવી ભૂમિકા પરનો
સ્વાધ્યાય ? ‘આત્મનિ.’ અન્ત: પ્રવેશની ભૂમિકા પરનો.

સ્તોત્રથી લય સુધી જવાનો ક્રમ મને અહીં યાદ આવ્યો. મને લાગ્યું
કે તમે તો મારા પર વરસી જ રહ્યા છો. એક કડી હું ગુનગુનાવું
(સ્તોત્ર), એને દોહરાવું (જપ), તેના પર અનુધ્યાન કરું (ધ્યાન) અને
એ ગુણને સ્પર્શું (લય).

તમે ક્યાં મારાથી દૂર છો, મારા નાથ ? ‘જ્યોત સું જ્યોત મિલત
જબ ધ્યાવત, હોવત નહિં તબ ન્યારા....’ પંક્તિએ તમારા અભેદ મિલનનો
કેવો સરસ માર્ગ બતાવી દીધો.

તમે જ્યોતિર્મય... તમારું ધ્યાન મારે કરવું છે. શી રીતે હું કરું ?
આંશિક રૂપે પણ જ્યોતિર્મય બની હું તમારું ધ્યાન કરી શકું.

તમે અનંત જ્ઞાનમય... તમારા આ ગુણ ને મારે સ્પર્શવો છે. તારી
કરુણા મને મળે..... કદાચ મારા માટે આ પ્રથમ અનુભવ છે તમારા
સ્પર્શનો, તમારા ગુણ-સ્પર્શનો.

કવિ ઉશનસ્ યાદ આવે :

‘જે દિન મારી આંખોમાં તારે કારણ પ્રગટ્યો પ્યાર,
નામ તિહારે પ્રેમ પ્રભુ! મેં પ્રીછ્યો અપરંપાર

તત્ક્ષણ જાદુ ભયોરી,

ઓર ન છોર ન મઝધાર,

તળ તળાવનું તડાક તુટી, પ્રગટ્યું રે પાતાળ,

એ પૂર્વે મેં કદી ન મુજને દીઠો આમ વિશાળ.....

આવો પ્રચંડ અનુભવ.....આજે એ ક્ષણોને યાદ કરવી બહુ ગમે છે. હું શારીરિક વેદનાથી ગ્રસ્ત હતો. વેદનાને ક્યારેક સહેતો’તો ક્યારેક માણતો’તો, પણ મારે એને માત્ર જાણવી હતી. કિનારે ઊભેલ માણસ સમુદ્રનાં મોજાંને જુએ એમ માત્ર જાણવી હતી શરીરની હલચલ મારે. એ ક્ષણ ઊતરી આવી. ગહન ઉદાસીનતા. શરીર સાથેની દૂરી.....વેદનાને માત્ર જોવાનું થયા કર્યું.....વસ્ત્રની જેમ શરીર ખરી પડ્યું, હું માત્ર એને જોયા કરતો હોઉં. માત્ર દ્રષ્ટાભાવ, માત્ર જાણંગભાવ.....એક નાનકડી બારી ખૂલી. મેં તારા ગુણનો સ્પર્શ કર્યો, દેવ! ન્યાલ બની ગયો’તો હું તો.

એ વખતે તો અનુભોક્તા લગભગ ડૂબી ગયો હતો.....રામકૃષ્ણ પરમહંસે કહ્યું છે: મીઠાની પૂતળી દરિયામાં પડી, દરિયાની ઊંડાઈ માપવા.....ગઈ તે ગઈ.....શું બહાર આવે? આ વાંચતાં અત્યારે મને વેદનાની ટીસ ઊપડે છે. તારી સાથે હોવાના સુખમાંથી તેં મને બહાર કેમ કાઢ્યો, પ્રભુ?

મને તમારાથી એક ક્ષણ પણ વિખૂટો ન રાખો, દેવ! તમને નહોતો મળ્યો ત્યાં સુધીની વાત જુદી હતી. આજે.....શું કહું? ‘મિલિયા ગુણ કલિયા પછી રે લાલ, બિહુરત જાયે પ્રાણ રે!’

(શ્રી કુંથુજિન સ્તવન: મહો.માન વિજયજી)

તમારી કૃપાધારાનું સતત મારા પર વહેવું જરૂરી છે, નાથ! અને એમાંય વિભાવો મારા પર તૂટી પડે ત્યારે તો તમારું પાકું રક્ષાકવચ મને જોઈએ, એટલે જ ક્યારેક અઘેર્ય છલકાઈ ઊઠે: આખા જગતને દેવ જુએ છે, તો મને શું નથી જોતા? ‘પુરતઃ સ્થિતમ્..’ હું તો તમારી આગળ ઊભો છું, દેવ! તમને દૃષ્ટિપથમાં સતત રાખીને વિચર્યા કરું છું.....

મને તમે જુઓ છો તો પછી આ કષાયોની કે વિધયોની શી તાકાત? ‘નોપેક્ષા નાથ! યુજ્યતે.’ દેવ! સમજું છું કે તમે ઉદાસીન ભાવમાં આરૂઢ છો. તમારી એ ઉદાસીનતાને આછી આછી સમજયો પણ છું. પણ તમારી મારા પ્રત્યેની ઉદાસીનતા.....ઉપેક્ષા.....મને લાગે છે કે અહીં કોઈક વચલો રસ્તો હોવો જોઈએ.

અચ્છા, એ મને શું ખબર પડે કે વચલો રસ્તો કેવો હોય? એ આપે નક્કી કરવાનું.....ને મને પૂછશો તો હું તો કહીશ કે મારા પર તમે વરસી રહો સતત.....ના, હું જ માત્ર કહું છું તેમ નથી. કલિકાલ સર્વજ્ઞ હેમચન્દ્ર સૂરિ મહારાજે પણ આ જ વાત કહી છે ને! કેટલા સરસ એમના શબ્દો છે: હું તમારી ભક્તિ કરું, ને એના અનુપાતમાં તમે મારા પર રીજો; ફરી તમારી કૃપાને પામી પ્રોત્સાહિત થઈ ભક્તિમાર્ગે એક બે ડગલાં ભરું ને તમે મારા પર એના પ્રમાણમાં જ કૃપા વરસાવો તો કેમ ચાલે, પ્રભુ? હું ભક્તિ કરી કરીને કેટલી કરવાનો? પૂજ્ય માન વિજય મહોપાધ્યાય જેવા ભક્તિયોગાચાર્ય હાથ ધોઈ નાખે છે કે, ‘કયું કર ભક્તિ કરું પ્રભુ, તેરી?’ ત્યારે હું તમારી ભક્તિ શી રીતે કરવાનો ?

કલિકાલસર્વજ્ઞે કહેલ શોર્ટકટ મને પણ ઠીક લાગે છે..... ‘મત્રસત્તેસ્ત્વત્રસાદસ્ત્વત્રસાદાદિયં પુનઃ, ઇત્યન્યોન્યાશ્રયં ભિન્ધિ પ્રસીદ પરમેશ્વર!’ તમે મારી ભક્તિ સામું ન જુઓ, વરસી જ પડો.

ચાલો, એમ ન કરો તો આવું કરો, શરૂઆત આપ કરો.....હું ભક્તિ કરું ને તેના પ્રમાણમાં આપ કૃપા વરસાવો એમ નહિ, પહેલાં આપ કૃપા વરસાવો. પછી જુઓ હું કેવો ઊછળીને ભક્તિ કરું છું !

એટલે જ કહું છું : ‘નોપેક્ષા નાથ! યુજ્યતે...’ હું કષાયાગ્નિમાં ધૂંધવાતો હોઉં ત્યારેય તું મારી ભક્તિની અપેક્ષા રાખે એ કેમ ચાલે? એ સમયે તો તારે વરસી જ પડવું જોઈએ. ને તારી એ ઠંડી ઠંડી કૃપાધારા મળે ત્યારે.....! કેવો હું રાજીનો રેડ થઈ જાઉં.

હું એમ કહેવા માગું છું કે ‘વિષય લગન કી અગન બૂઝાવત, તુમ ગુણ અનુભવ ધારા’ ને એક નવા આયામમાં આપ મારા માટે કેમ ન મૂકો? જ્ઞાનસારે ચીંધેલા માર્ગે અન્તઃપ્રવેશની ભૂમિકા પર ખડો થઈ સ્વાધ્યાયમાં ડૂબું ત્યારે તો તારી કૃપાધારા મળે જ. ત્યારે તારા ગુણોનો સ્પર્શ થાય જ.....ને એ ક્ષમા ગુણનો સ્પર્શ થાય એટલે કોધ છૂ! પણ આ તો મારા તરફથી થયેલ શરૂઆત હતી. ચાલો, એમ પણ હું કરીશ. પણ હું કોધમાં ધમધમતો હોઉં, સ્વાધ્યાયવાળી વાત પલ્લે પડે તેમ ન હોય ત્યારે તમે મારા દ્વારે ટકોરો ન મારો ? અંદર પ્રવેશી ન જાવ ?

આવો અનુભવ થાય પણ છે. ક્યારેક કષાયમાં પ્રવેશી ગયો હોઉં ને ગુરુદેવ ચહેરા પર સ્મિત લાવી મીઠા અવાજે મને સંબોધે.....પેલા કીચડમાંથી બહાર લાવે.....ત્યારે પ્રભુ! તારી કરુણાનો ગુરુદેવ દ્વારા સ્પર્શ થતાં કેટલો તો હું ઊછળું છું !

હું એક જ વાત તને પૂછુ : તારી કરુણાનો સ્પર્શ જ્યારે જ્યારે થયો-સાક્ષાત્ તારા દ્વારા, તારાં વચનો દ્વારા કે તારા પ્રતિનિધિ જેવા ગુરુઓ દ્વારા- ત્યારે ત્યારે હું ઊછળ્યો નથી ? ભાવાવેશમાં આવ્યો નથી ?

જો હા, તો આ જ મારી સજ્જતા નથી બની જતી કે મારું ભીતર તારી કરુણાથી એટલું સભર બની રહે કે એમાં પરનો પ્રવેશ અશક્ય બને ?

હું માત્ર તમારા સ્પર્શને નથી ઝંખતો, દેવ! કારણ કે એ તો તમે મને આપ્યો છે. હું તો ઝંખું છું કે મારી ભીતર તમારી કરુણા ધારા એવી ફેલાયેલી હોય કે એમાં બીજા કશાને પ્રવેશવાનો અવકાશ ન મળે.

विलोकिते महाभाग !
त्वयि संसारतारके ।
आसितुं क्षणमध्येकं
संसारे नास्ति मे रतिः ॥ ३१ ॥

મહાભાગ! સંસારથી તારનારા,
મળ્યા આપ દુષ્કર્મને વારનારા;
હવે ના ગમે એક ક્ષણ પણ રહેવું,
અહીં આપને શું વધારે કહેવું ?

હે મહાભાગ ! ભગવન્ ! સંસારથી પાર
ઉતારનારા આપને જોયા પછી એક ક્ષણ પણ
સંસારમાં રહેવું મને ગમતું નથી. છાયા મળ્યા
પછી કોણ એવો મૂર્ખ હોય કે જેને તીવ્ર તાપમાં
ગમે !

વિધાય મયિ કારુણ્યં-

તદેનં વિનિવારય ।

ઉદ્દામલીલયા નાથ !

યેનાગચ્છામિ તેજન્તિકે ॥ ૩૩ ॥

કરો ને કૃપા મમ વિષે ને નિવારો,

સકલ શત્રુને પામીને જેમ આરો;

તમારી લીલાનો નથી પાર સ્વામી,

મને લ્યો સમીપે પરમ ધર્મધામી.

હે નાથ ! મારા પર દયા કરો. આ અંદરના

શત્રુને દૂર કરો. આપને એ રમતની વાત છે.

એટલું થાય તો પછી મને આપની પાસે આવતા

જરા પણ વાર નથી. તુરત જ હું આપની પાસે

આવી જાઉં.

દેવ ! તમારાં દર્શન થયાં, આખા જીવનનું કેન્દ્ર બદલાઈ ગયું. લાગે છે કે બધા વિના ચાલી શકે, તમારા વિના ન ચાલી શકે.

હવે બીજી કશાની અભીપ્સા નથી, ઝંખના નથી. હેયું ઝંખે છે માત્ર તમને. આંખો પ્યાસી પ્યાસી છે તમને જોવા.....અલપઝલપ દર્શન-સુખ આપ્યા પછી હવે અદર્શનની પીડામાં મને કેમ રાખો છો, પ્રભુ?

‘અખિયાં પ્રભુ દરિસન કી પ્યાસી.....’ કેવી પ્યાસ.....! ચાતક પંખીની વાત પુસ્તકમાં વાંચી’તી. ચાતક માટે એમ કહેવાય છે કે તેને ગળા પાસે કાણું હોય છે અને એટલે તે ઝરણાંનું કે નદીનું પાણી ચાંચ વાટે પીએ તો તે ગળાના કાણાથી નીકળી જાય.

પ્યાસું પ્યાસું છે ચાતક. પણ શું કરે એ? ન નદીનું પાણી કામ આવે, ન ઝરણાંનું, ન સરવરનું, ન કુંડનું.....એક જ આશા.....વાદળાં આકાશમાં મંડરાઈ આવે ત્યારે ચાતક ઊંધું પડી જાય, મોઢાને ખોલી દે ને ઘટક ઘટક જળબિંદુને પીવા માંડે.....

આ વાંચતાં મારી આંખો સહેજ ભીની થઈ ગઈ. આવી પ્યાસ મારી પાસે ક્યાં છે? ને સહજ જ મેં તમને પ્રાર્થના કરેલી: દેવ! દર્શન હમણાં ન આપો તો કંઈ નહિ, પ્યાસ તો આપો આવી!

સંત ઓગસ્ટિનની જીવનીના પેલા પ્રસંગે મને કેવો તો હયમચાવી મૂક્યો- ‘તો ! એમનેય થયું કે પ્યાસ છે તો પ્રભુ દર્શન કેમ નથી

આપતા?’ રીલ્કેની જેમ એમણે કહ્યું હશે: ‘Put out my eyes so that can see you.’ (‘ઠારી દે આ દીપ નયનના, તવ દર્શનને કાજ, જો કાચ નથી આ ખપના...’ અનુ. હરીન્દ્ર દવે)

મને પણ આ વાંચતાં શું થયેલું, કહું? રીલ્કેની પંક્તિનો અનુવાદ મેં સૂરદાસની પેલી પંક્તિમાં ખોજેલો: જિન આંખિન મેં નવિ રૂપ વસ્યો, ઉન આંખિન સે અબ દેખિયો ક્યા? આંખોનો શો મતલબ, જો તમે એમાં ન ઊતરો!

ચાલો, તમારી પૂરી છબી ઝડપવા મારી આંખો નાની પડે, સમજ્યા. મહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજય મહારાજની પ્રાર્થનામાં સૂર પુરાવી હું કહું કે ‘તેરે નયન કી મેરે નયન મેં.....દિઓ છબિ અવતારી!’ તો એ પ્રાર્થના તો અફળ નહિ જ જાય ને?

ન આંખોનો કોઈ અર્થ, ન કાયાનો.....મને કહેશો, પ્રભુ? કે મારી આ કાયા....મેરુદંડ મારો ટટ્ટાર હોય.....મેરુદંડ એટલે એન્ટેના. આ એન્ટેના ઊંચકાયેલ હોય, હૃદયનો નાનકડો પડદો તને ઉપસાવવા આતુર હોય, પણ તારાં કિરણો જો ભીતર પ્રવેશે જ નહિ તો હું શું કરું?

ઓગસ્ટિનના પેલા પ્રસંગને વાંચતાં મને થયેલું કે મારી વેદના આ જ છે. મીરાં ને ફરીથી ટાંકુ તો, ‘નયણાં દીધાં પણ દરિસન ન દીધું.....’ તીવ્ર વેદના હતી એ દિવસોમાં, ને લાગતું હતું કે ક્યારેક આંખોનાં વાદળાં ઝરઝર ઝરવા મંડી પડશે. ક્યારેક લાગતું કે જોરદાર ઝઘડો તારી સાથે હું માંડી બેસીશ.

લાગે છે કે મારા આ સંભવિત ઝઘડાને ટાળવા જ તં આ પુસ્તક મારા હાથમાં પકડાવી દીધું હશે. હું ઓગસ્ટિનની જીવનીને જોતો હતો. એકવાર અકળાઈ ગયા ઓગસ્ટિન. એમને થયું કે પ્રભુ કેમ દર્શન નથી આપતા.....?

એટલા અકળાઈ ગયા તેઓ. પછી તો તેમને થયું કે આ કાયાને સમુદ્રમાં ફંગોળી દઉં. જો આ કાયામાં ‘એને’ ન ઊતરવું હોય તો શું

પ્રયોજન આ કાયાનું ? ગયા દરિયાકાંઠે. ને ત્યાં એક બાળકને જોયું. એ રડતું હતું. સંતે પૂછ્યું : બેટા, તું કેમ રડે છે? બાળકે કહ્યું : હું દરિયાકાંઠે આવ્યો. ગમી ગયો મને સમુદ્ર..... કેવા તો એના આરોહ-અવરોહ, મોજાંનું આ સંગીત....થાય છે કે દરિયાને ઘરે લઈ જાઉં. પણ મારી નાનકડી વાટકીમાં દરિયો સમાતો નથી.

સંતે પ્રેમથી સમજાવ્યું કે ભાઈ ! તારું પાત્ર આવડું નાનકડું. એમાં દરિયો ક્યાંથી સમાય ? બાળક સમજી ગયું. ને બાળકને સમજાવતા સંત પણ સમજી ગયા કે પોતાની નાની સી પ્યા..સ પ્રભુને શી રીતે લાવી શકે ?

મને પણ સમજાયું પ્રભુ ! કે મારી પ્યાસ ઘેરી નથી બની. નથી બની કે તેં નથી આપી ? હવે આપો !

હું અકળાઈશ, વેદનાથી આકન્દ કરીશ, હતાશ થઈશ, પ્રસન્ન થઈશ, પણ કેન્દ્રમાં તમે છો, પ્રભુ! હું તમને છોડીને ક્યાં જાઉં? (ને તમેય મને શી રીતે છોડશો?) સૂરદાસ યાદ આવે : ‘મેરા મન અનત કહાં ઊડ જાવે? જૈસે પંખી જહાજ સે ઊડી, ફિર જહાજ પે આયે...’ વહાણ પર પંખી હોય. અધદરિયે રહેલ એ વહાણમાંથી પંખી ઊડે, પણ ઊડીને જાય ક્યાં ? જો ચારે બાજુ માત્ર પાણી જ પાણી હોય.....ક્યાંય બીજું આશ્રયસ્થાન ન મળતાં પંખી ફરી વહાણ પર આવે. એમ હું પણ તમને છોડીને ક્યાં જાઉં? મારું મન બીજે જો શાન્તિ જ ન પામે તો.....

હું તમારી આસપાસ, ચોપાસ ભમ્યા કરું.....વિમાસણ થાય કે ક્યારેક થાકી જઈશ તો નહિ? કેન્દ્ર (તમે) છૂટી તો નહિ જાય? ના, તમારા પર ખૂબ ભરોંસો છે.

પ્રશ્ન થાય કે હું તમારી ચોપાસ ભમું છું એ સત્ય છે કે તમે મારી ભીતર છો એ સચ્ચાઈ છે ? ભક્તિયોગાચાર્યો તમને અન્તર્યામી કહે છે....અચ્છા, તો એવું તો નથી કે મોટા ભક્તોના હૃદયમાં તમે હો ને અમારા હૃદયમાં ન હો.

તમે મારા અન્તસ્તરમાં જ સદા હો, પ્રભુ ! ને તમે જ મારા મનઘરના માલિક હો તો વિષયના ચોર કે કષાયના ધાડપાડૂઓ શી રીતે અંદર પ્રવેશવાનો વિચાર પણ કરાવાના ?

તમે, મારા સન્દર્ભમાં, અન્તર્યામી જ છો ને, પ્રભુ ?

રાધા ખંડમાં હતી. બારણે ટકોરા પડ્યા. રાધા પૂછે છે : કોણ ? જવાબ મળે છે : કૃષ્ણ. રાધા એટલો તો સરસ જવાબ આપે છે એ વખતે : કૃષ્ણ તો મારી ભીતર જ હોય, બહાર શી રીતે હોઈ શકે ?

શીતલજિન સ્તવનની કડી યાદ આવે : ‘અન્તર્યામી સવિ લહો, અમ મનની જે છે વાત હો; મા આગળ મોસાળના, શા વર્ણવવા અવદાત હો ?’ નાનકડો દીકરો મોસાળમાં, પછી માને પરિચય આપે: મા, આ મારા મામા. મા હસે. બીજું કરે પણ શું ? ‘ભઈલા, તારો મામો... પણ મારો તો માડીજાયો ભાઈ છે. સાથે રમેલા, સાથે જમેલા.....’

તમે અન્તર્યામી. ને ભીતરની વાતો વિસ્તારીને હું તમારી આગળ મૂકું. શા માટે? કારણ કે બીજાઓ સાથે વાતો કરવાનો રસ નથી. નથી એનું કાંઈ પ્રયોજન. બોલું તો તારી સાથે બોલું.

• • •

‘આસિતું ક્ષણમપ્યેકમ્.....’ તમને જોયા નહોતા, તમારા ગુણગણથી પરિચિત નહોતો ત્યાં સુધી તમારા વિના યુગોના યુગો, આ અંધાર-ઘેરા ખંડમાં કાઢ્યા. તમારા ગુણગણથી આછો પરિચિત આજે બન્યો છું. પણ હવે એક ક્ષણ તમારા વિના અહીં જાય તેમ નથી.

અને ક્યાં સુધી રહેવાનું અહીં તમારા વિના ? ‘વનદવ દાધાં રુખડાં રે લાલ, પાલ્લવે વળી વરસાદ રે, તુજ વિરહાનળનો બળ્યો રે લાલ, કાળ અનંત ગમાત રે.....’ [કુંથુજિનસ્તવન : મહો. માનવિજય] દાવાનળમાં વૃક્ષો બળી ગયાં, પણ ટુંઠાં વૃક્ષોનેય વરસાદ ફરી ચેતનવંતા કરી મૂકશે. પણ તમારો વિરહ.....ઝૂરી ઝૂરીને મરી જઈએ તોય તમે ક્યાં મળો છો ?

એક વાત પૂછું, મારા નાથ ? મને તો તમારું સાન્નિધ્ય પ્યારું પ્યારું લાગે છે. તમને મારું સામીપ્ય અકળાવનારું નથી લાગતું ને ?

હમણાં એક સરસ વાર્તાલાપ વાંચ્યો હતો. બાળકને કો'કે પૂછ્યું : તારી ઉંમર કેટલી ? દશ વર્ષ. ફરી પ્રશ્ન આવ્યો : તારી મમ્મીની ઉંમર કેટલી ? બાળક : દશ વર્ષ. પૂછનાર હેરાન થઈ ગયો. મમ્મીનું વય દશ વર્ષ ? બાળક ચતુર લાગતો હતો. મહેમાને ચહેરા પર પ્રશ્નાર્થ ભાવ ઉપસાવી હાથનો ઈશારો કરી પૂછ્યું : શી રીતે ? બાળકે કહ્યું : હું જન્મ્યો માટે તો મમ્મી મમ્મી બની ને ! એ પહેલાં એ સ્ત્રી હતી. મા ક્યાં હતી ?

મારી વાત સાંભળનાર તમે છો એટલે આના પર હું ટિપ્પણી નહિ આપું. પણ પ્રશ્ન તો દોહરાવીશ જ : મારું સામીપ્ય તને અકળાવનારું તો નથી લાગતું ને ?

મારી વાત તો સ્પષ્ટ છે : ‘સંસારે નાસ્તિ મે રતિ:.....’ સંસારમાં તમે નથી. ને તમારા વિના મને ગમે નહિ.....

તમને પામવા શું કરવું જોઈએ એનો ખ્યાલ નથી. મીરાં તો કહે છે કે એણીએ તમને ત્રાજવે તોળીને લીધા છે.... ‘લિયો રી તરાજુ તોલ !’ પોતાની જાતને ખોઈને એણીએ તમને મેળવ્યા છે. મારી આટલી હિમ્મત નથી. ‘હું’- માં શું છે એનો તાર્કિક અભિગમ મારી પાસે છે, પણ અનુભૂત્યાત્મક અભિગમમાં હું પાછળ છું. હું તો આટલી જ વિનતિ કરું કે તમે મારા અન્તસ્તરમાં એવા પ્રવેશી જાવ કે હું હું ન રહું.

સુરેશ દલાલ યાદ આવે : “નરસિંહનો હાથ મશાલ થઈને સળગી ઊઠ્યો એવી ભક્તિ અહીંની આસક્તિમાંથી છૂટું તો પ્રગટે. ઝેરનો પિયાલો પી જઈને અમરતાના ઓડકાર ખાઈએ તો મીરાં થવાય. હૃદય કાયમ માટે ઘવાય તો મીરાં થવાય. રાણાના રાજપાટ છોડીએ અને રઝળપાટ

સ્વીકારીએ તો મીરાં થવાય. ‘હું’ પદ વિનાનું પદ એટલે મીરાં. (‘મારી પ્રાર્થનાની ધરતી’)

પણ મારું ‘હું પદ’ જાય શી રીતે ? બસ, તમે એને છીનવી લ્યો ત્યારે જ ! ક્યારે મારા ‘હું’ પદને છીનવશો ?

હું તો મારા ધ્રુવપદને રટ્યા જ કરીશ : ‘સંસારે નાસ્તિ મે રતિ:....’ તમારા વિના મને ગમતું નથી.

ક્યારેક તો મારી કેવી હાલત થાય છે તે આપ જાણો છો ને ? મા વિના અકળાતો, મૂંઝાતો નાના બાળ માને મેળવવા ઘરમાંથી ભાગી છૂટે ને તે વખતે સ્વજનો તેને રોકી દે, પકડી લે.... કેવું એ રડતું હોય બાળક એ વખતે? ‘નહિ, મારે મા પાસે જવું છે. ઘરે નહિ.....’ મા વિનાના ઘરને આખરે ઘર કહેવાય પણ કેમ ?

હું તમને મળવા એમ જ ભાગી છૂટું. ને ત્યારે..... પેલામાં સ્વજનો બાળકને રોકતા હતા. મારી વાતમાં આન્તરિક શત્રુવર્ગ એ રૂકાવટ કરે છે. ‘આન્તરો રિપુસંઘાત:’.

તારા મંદિરે બેઠો હોઉં. અપલક નેણે તને નીહાળતો, નીહાળતો... નિરવધિ સુખની એ ક્ષણો... પણ શું વાત કરું, પ્રભુ ! બત્રીશ ભોજન છોડીને એંઠવાડ તરફ જનારી મારી આ ઈન્દ્રિયો... પર-રૂપ મારી આંખોને તારામાંથી ચ્યુત કરી નાખે.... પછી ખ્યાલ આવે.... માથું પટકું. હાય ! આ શું થઈ ગયું ? બસ, પ્રભુ ! મારી લાયકાત ગણો તો એટલી કે એ વખતે ધૂસકે ધૂસકે રડી પડાય છે. એકવાર તો મેં તને કહેલું (યાદ છે ને ?) કે પ્રભુ ! આંખો આપી તો જોવાની કળા મને કેમ ન શીખવાડી ? હવે આવતા જન્મે તો દેવ ! મને એવી જ આંખ આપજે, જે માત્ર તને-તને જ - નીહાળ્યા કરે.....

• • •

શ્રામણ્યની પગથારે તેં મને મૂક્યો. મારા સૌભાગ્યની આ અવધિ હતી. પણ ત્યાંય શું થયું, પ્રભુ ? મારા સાધર્મિકો પ્રત્યેની ઈર્ષા મને હતી. મારાથી ભણવામાં કોઈ આગળ નીકળ્યું. હું ઈર્ષાથી છલકાઈ ઊઠ્યો.

કેટલો મોટો આ મારો અપરાધ હતો ? સામે રહેલ તારો શુભ્ર વેષ જેમને મળેલો એ મહાત્મા પરનો મારો તિરસ્કાર એ શું.....? હું ધ્રૂજી ઊઠું છું, દેવ ! તારા વેષ પ્રત્યે તિરસ્કાર... મને હોઈ શકે ? પણ મને આવ્યો હતો.....

તારી પાસે મારે આવવું છે. પણ આ આન્તર શત્રુસમૂહ મને રોકે છે. અત્યારે સૌથી વધુ મને જરૂર છે તારી કરુણાની.... તું જ તો કહે છે કે અસહાયને હું ઊંચકું છું... આ કીચડ, આ કાદવ, પ્રભુ ! મારું સામર્થ્ય ચૂકી જાય એમ છે. જોઈને જ મારા છક્કા છૂટી જાય છે. તારી કરુણા ભવસાગરને ખાબોચિયામાં પલટી નાખે છે એ મને ખબર છે. તમે કરુણા કરો ! ‘વિધાય મયિ કારુણ્યમ્....’ મારા પર કરુણા કરીનેબીજાઓ પર તો તું વહાવે જ છે કરુણા. જરા મારા પર વહાવ તો ! મીરાંની જેમ મને ય ગાવાનો અવસર મળે : ‘ભવસાગર અબ સૂખ ગયો હે, ફિકર નહિ મોહિ તરનન કી....’

તારી કરુણાની ધારા ઝીલું છું ત્યારે કેવો રોમાંચક અનુભવ થાય છે ! બધું જ - બીજું બધું જ ઢળી પડે છે. રમેશ પારેખ કહે છે તેમ,

‘પટ દઈને અમે પટી જઈએ,

શરીરના ધણી મટી જઈએ,

ઢળી પડે મન જ જ્યમ ઝાડેથી ખરી પડે પીલુડાં પાકલ....

નહિ મીરાં ને નહિ કોઈ સંચા,

નહીં નામ કે નહિ વહીવંચા,

આપોપું ના રાખ્યું રહેતું હવે જીવમાં ઢાંકલ.....’

અનુભવ આ મજાનો તેં આપ્યો : તારો ખૂબ ખૂબ ઋણી છું. પણ જોડે જ પૂછીશ : આ અનુભવનું સાતત્ય તમે કેમ ન આપ્યું, દેવ ?

સાતત્ય... એ સાતત્ય મને તમારા જોડે સમ્બંધ બનાવશે. 'યેનાગચ્છામિ તેન્તિકે....' ની મારી પ્રાર્થના સફળ બનશે. તારી પાસે આવવું છે. શી રીતે આવું?

હમણાં જ મીરાંની આ રોમહર્ષક ઘટના વાંચેલી : સમી સાંજનો સમય. મીરાં ગુરુના આશ્રમે ગયેલી. દરવાજો બંધ છે. મીરાંએ ટકોરા માર્યા. અંદરથી ગુરુ પૂછે છે : કોણ ? મીરાં કહે : હું મીરાં. પ્રભુના ચરણોની દાસી... દ્વાર ખૂલ્યાં. મીરાં અંદર ગઈ. ગુરુના ચરણોમાં વંદના સમર્પિત કરી.

ને ત્યારે ગુરુએ પૂછ્યું : મીરાં ! આ બેઉ સાથે શી રીતે હોઈ શકે કે તું મીરાં પણ હોય, અને પરમના સમુદ્રનું બુંદ પણ હોય ? યા તો તારું વ્યક્તિત્વ અકબંધ હોય મીરાં તરીકેનું. યા તો તું અસ્તિત્વના સમુદ્રનું બિન્દુ બની ગઈ હોય. પણ તું બેઉ સાથે શી રીતે હોય ? તારે પસંદગી એકની કરવી જોઈએ... મીરાં એ તરત જ નક્કી કર્યું કે મીરાં કેન્દ્રમાંથી આ ક્ષણે જ વિદાય લઈ રહી છે... કેન્દ્રમાં હશે પ્રભુ, પ્રભુની આજ્ઞા... પોતે ક્યાંક ખૂણે ખાંચરે પડેલ હશે. પાછળના ભજનોમાં મીરાં લખે છે: 'મેં તો રાવ રી દાસી....' મીરાં ગઈ. પ્રભુ-ચરણોની દાસી ત્યાં પ્રગટ થઈ છે.

મીરાં પરમના સમુદ્રમાં બુંદ બની ઓગળી ગઈ....આ કથા વાંચતા મારી હાલત કેવી થયેલી, ખબર છે ? હું ધ્રુસકે ધ્રુસકે રડેલો. મારું જીવન બુંદ કેટલીય વાર - અગણિત જન્મોમાં સંસારની મરુભૂમિ પર પડ્યું.... શોષાઈ ગયું એ, ચૂસાઈ ગયું એ, પણ આ જીવતરના બુંદને તો પ્રભુ ! તમે સ્વીકારો જ. સંતકબીરે કહ્યું હતું તેમ, 'બુંદ સમાના સમુંદ મેં....'

હું બુંદ, તમે સમંદર. તમારા વિનાના મારા હોવાપણાનો શો અર્થ હોઈ શકે ? બુંદપણાની આ ભક્તિ મારા મૈત્રીભાવને પણ ગાઢ બનાવશે.

તવાયત્તો ભવો ધીર !
ભવોત્તારોપિ તે વશઃ ।
એવં વ્યવસ્થિતે કિંવા ।
સ્થીયતે પરમેશ્વર ! ॥ ૩૪ ॥

અરે ધીરના ધીર સંસાર તારે,
વશે છે, તવાધીન સંસાર પારે;
વ્યવસ્થા બધી એ પ્રમાણે છતાં યે,
પ્રભો? કેમ નિઃસ્પંદ, શું કેં ન થાય.

હે ધીર! આ સંસાર આપને અધીન છે અને
સંસારનો પાર પણ આપને વશ છે, આ પ્રમાણે
વ્યવસ્થિત છે છતાં પણ આપ ચૂપ કેમ રહ્યા
છો? હે પરમેશ્વર! કાંઈક તો હીલચાલ કરો.

‘તવાયત્તો....’ પંક્તિને સામે રાખીને રચાયેલ ગીતને હું સાંભળતો હતો: ‘મैं हूँ संसार के डार्थों में....’ ઘેરી નિરાશામાં હું ડૂબી ગયો. હું સંસારના હાથમાં અગણિત સમયથી. પણ મારે તો તારા સાન્નિધ્યમાં આવવું છે. મને સંસારમાંથી મુક્તિ શી રીતે મળે ? ને ત્યાં જ આગળ ગીત સંભળાયું : ‘સંસાર तुम्हारे डार्थों में....’ ઓહ ! હવે શો વાંધો ! જો પૂરો સંસાર જ તમારા હાથમાં છે. તો મને શી ચિંતા !

એ જ ગીતની આ કડીએ પણ મનને સ્તબ્ધ કરેલું : ‘હે જીત તુम्હારે હાથોં મેં, और डार तुम्हारे डार्थों में.....’ વિજય જ્યારે મળેલો ત્યારે તેં જ આ ક્ષણો આપેલ છે એવી શ્રદ્ધા હોવાના કારણે અહંકાર નહિ પ્રસ્ફુટિત થયો. દેવ ! આ કેવી અસાધારણ તારી કૃપા હતી ! મેં ઈચ્છ્યું એમ થયું, પણ એ ઠીક હતું માટે થયું. ક્યારેક મેં ઈચ્છ્યું એમ ન થયું. તારી કૃપાધારા એ સમયે પણ મારા પર ભરપૂર ન વરસી હોત તો હું નિરાશાના અંધારી ખીણમાં ભરાઈ ગયો હોત.....

આવી નિરાશાની એક ઘડીએ મને ભગવતી કુન્તીની સ્મૃતિ થઈ આવેલી. મહાભારતમાં આવતી એણીની વિખ્યાત સ્તવનાના શબ્દો મારા કાનમાં ગૂંજી ઊઠેલા : ‘विपदो नः सन्तु शश्वत्.....’ અમને હંમેશા વિપત્તિઓ મળે : જો વિપત્તિઓની ક્ષણોમાં અમને તમારું સ્મરણ ઘેરું થઈ ઊઠતું હોય તો દેવ ! એ વિપત્તિની ક્ષણો અમારા માટે વરદાન જેવી છે...

શું મજાની વ્યાખ્યા એ સમયે ભગવતી કુન્તી આપે છે : તેનું સ્મરણ તે જ સંપત્તિ.... તેનું વિસ્મરણ તે જ વિપત્તિ.... 'વિપદ્ વિસ્મરણં વિશ્વશો:....'

પરંતુ આ તો મારા જીવનની એ અવસ્થાની મેં વાત કરી, જ્યારે ભગવત્તાનો આંશિક પ્રવેશ થયેલો. થોડોક વધુ પ્રવેશ ભગવત્તાનો થયો ત્યારે....? મારા નાથ ! ત્યારે તો કેવું ચિત્ર બદલાઈ ચૂક્યું હતું ! પ્રભુ ! તમે કેવો જાદૂઈ પ્રભાવ પાથર્યો કે વિજય અને પરાજયની સમૂળગી વ્યાખ્યાઓ જ બદલાઈ ગઈ હતી. તમારી સાથે હોવું તે વિજય હતો, તમારાથી વિખૂટા પડવું તે હતો પરાજય.

તમારી સાથે જ સતત હોવું.... તે દિવસે સંત હરિદાસની વાત સાંભળ્યા પછી હું તમારી પાસે કેટલું રડ્યો હતો તે તમને યાદ છે ને ? વાર્તાનો પ્રારંભ તો આશ્ચર્યને અહોભાવ સાથે સાંભળેલ. પણ એનો અંતભાગ આવતાં તો.... હું ભાંગી જ પડ્યો હતો..... હા, શરૂઆતમાં તો કથાકારને હું પીતો જ હતો: એક ધ્યાને, અહોભાવથી. મને બધું યાદ આવે છે. એમણે કેવી રીતે શરૂઆત કરેલી....

તાનસેને એક પદ ઘૂંટ્યું. અકબર બાદશાહે કહ્યું : ઘણા બધા સૂર-સમ્રાટોને સાંભળ્યા પણ આ આનંદ, આ ઊંડાણ.... લા-જવાબ છે. તાનસેને કહેલું : નામવર! આપે જો મારા ગુરુ હરિદાસને સાંભળ્યા હોત તો આપનો અભિપ્રાય બદલાયેલો હોત.... એમના આરોહ-અવરોહ ને એમના ઊંડાણ પાસે આ તો કશું નથી.

અકબરને થયું કે એણે હરિદાસને સાંભળવા જ જોઈએ. પૂછ્યું: ક્યાં છે તારા ગુરુ? બોલાવી લાવ એમને સન્માન સાથે. મારે એમને સાંભળવા છે.

તાનસેન : નામવર ! તેમને સાંભળવા આપણે જવું પડશે. તેઓ ક્યાંય જતા નથી ને ભગવાન સિવાય કોઈની સમક્ષ ગાતા નથી. જમુનાના કાંઠે ઝૂંપડીમાં તેઓ રહે છે. આપણે મધ્યરાત્રીએ ત્યાં જવું પડે. ત્યાં ગયા પછી ય ધૂપાઈને બેસી જવાનું. આપણા સદ્ભાગ્યમાં હોય તો આપણને સાંભળવા મળે.

ગયા બેઉ. રથને થોડે દૂર ઊભો રખાવી પગપાળા ઝૂંપડીની પાછળ જઈ બેસી ગયા. એકાદ કલાક પછી તેમની સાધના ફળી. હરિદાસજીએ ‘અખિયાં દરિસન કી હે પ્યાસી....’ પદ ઊપાડ્યું. ઘૂંટ્યું.... પ્યાસ સૂરમાં ઢળવા માંડી.... ભક્તની પ્યા...સ.... ભક્તનું દર્દ.....

અકબર સ્તબ્ધ બની ગયા. ગીત પૂરું થયું. અકબર અને તાનસેન રથ પાસે ગયા. રથમાં બેઠા. હજુ સ્તબ્ધ છે અકબર : આવું સંગીત ! એ ચુપ્પીને શબ્દોમાં ઢાળતાં અકબરે કહ્યું : તાનસેન ! તારા ગળામાં આ દર્દ કેમ નહિ?

તાનસેન : હું આપને રીઝવવા ગાઉં છું. મારા ગુરુ માત્ર જગન્નિયન્તાને રીઝવવા ગાય છે....

કથાકારે આ શબ્દો કહ્યા ને હું ધ્રૂસકે ધ્રૂસકે રડી પડ્યો’તો. યાદ છે ભગવાન ! દોડીને હું સીધો તારે દરબાર આવેલ ને મેં કહેલું કે પ્રભુ ! મારા કંઠમાંય આવું દર્દ મૂકી દો ને !

મને ખ્યાલ છે તેં જવાબ નહોતો આપ્યો. પણ તારો જવાબ શું છે એનો મને સ્પષ્ટ પ્રતિભાસ મળી ગયેલો. ને મેં એ વખતે તેનોય જવાબ તને આપ્યો’તો ખબર છે ? મેં કહેલું કે હરિદાસ જેવી ભક્તિ મારામાં હોય ને તું મારા ગળામાં દર્દ મૂકે તો એમાં તારી કઈ વિશેષતા છે ? એ તો ભક્તની ભક્તિની વિશેષતા છે... મારી પાસે કશું ન હોય અને છતાં તું મને આવું દર્દ આપે....

તું તો આપે જ છે, પ્રભુ ! સતત તું આપતો રહ્યો છે. તારે દ્વારે આવ્યો હોઉં ને તેં મને કૃપાધારાથી ન નવડાવ્યો હોય એવું ક્યારે બન્યું છે ? તેં એટલું તો અદ્ભૂત મને આપ્યું છે....

‘સૌની આંખોથી છાની મુજને તેં આપી જે ભેટ,
પિયુ ! હે ! ક્યાં સંતાડી રાખું, જળવી જીવની પેઠ.....
....ચરણ ત્યારથી ભૂલી ગયા છે નિજ સ્વાભાવિક ચાલ,

અંગ અંગ પર ઊગી નીકળ્યું છે તવ બોલકણું વહાલ;
લોકથી રક્ષી ક્યમ લૈ જાવું એ કાળની પારે ઠેઠ.....'

[ઉશનસ્.]

‘તવાયત્તો ભવો ધીર !’ તમારા જ હાથમાં બધું છે. તો વિલંબ શા માટે, દેવ ? ‘મા વિલમ્બો વિધીયતામ્.’ ક્યાં સુધી હું ધીરજ ધરું ? ‘નાથ! નિર્ગતિકોલ્લાપં, ન શૃણ્વન્તિ ભવાદૃશા :?’ આપ મારા જેવા સામાન્ય મનુષ્યની વિનતિ પર ધ્યાન નહિ આપો ?

ભદ્રેશ્વરની તીર્થયાત્રા સમયે કટારિયા તીર્થમાં ઘટેલી ઘટના યાદ આવે છે આપને ? છ’રિપાલિત સંઘની સર્વેક્ષણ ટૂકડીએ ૧૩ કિ.મી. છાપેલું પ્રવાસનોંધમાં. નીકળ્યું ૧૭. થાકીને હુ....સ થઈ ગયેલા. પણ જ્યાં તમને જોયા... બધો થાક છૂ ! ‘થાક્યા મિલ્યા સુખપાલ (પાલખી)’ પંક્તિ જીવંત રીતે તે સમયે અનુભવી.

સ્તવનમાં ‘સિદ્ધારથના રે નંદન વિનવું, વિનતડી અવધાર !’ બોલતાં આંખોમાંથી આંસૂ ઝર્યા કરે. એ વખતે થયેલું કે પ્રભુ ! આજ તો અમારી વિનતિ પર ધ્યાન આપો ! ક્યાંય સુધી આંસૂ ઝર્યા કરેલા.

દર્શન પછી તીર્થસમિતિએ સંઘપતિઓનું બહુમાન કર્યું ત્યારે મને સંક્ષિપ્ત પ્રવચન આપવાનું કહેવામાં આવ્યું. આંખો ભીની. શરીર રોમાંચિત. શું બોલું ?

ખરેખર ખ્યાલ પણ નહોતો કે શું બોલું છું. પાછળથી મારા ગુરુબંધુ પાસેથી મેં જાણ્યું કે હું શું બોલેલો... ‘વિનતડી અવધાર...’ પંક્તિએ હૃદયનો કબજો લઈ લીધેલો. મેં કહેલું કે, આજે તો પ્રભુએ આપણી વિનતિ સ્વીકારવી જ પડશે.... (આપ બધું જાણો છો, સ્વામી ! પણ આપની જોડે બોલવાનો જે આનંદ છે, કેફ છે; એ જ તો મારા જીવનનું ચાલક બળ છે ને !)

ગુરુ તો ચહેરો પારખવાની, ફેઈસ રીડીંગની કળાના સ્વામી હતા. પરંતુ બીજાઓને એની ખાતરી કરાવવા ગુરુએ કહ્યું : તું તારી આ રાજધાનીમાં મુખ્ય મુખ્ય સડકો પર ફરી આવ, ખુલ્લે પગે. હાથમાં જોડાં લેજે. ને એનાથી કપાળ કૂટતો જજે...

સમ્રાટ.... જે ક્યારેય રથ વિના રાજમાર્ગ પર ફરેલ નહિ. ખુલ્લા પગે ચાલવાનું ને જુતાથી કપાળને કૂટતાં, કૂટતાં... સમ્રાટ ફરી આવ્યો તે રીતે. અને આવીને કહ્યું : ગુરુદેવ બહુ મોટી કૃપા કરી આપે. ‘હું’ થોડું પણ પાતળું ન પડે ત્યાં સુધી ઝૂકવાનું શી રીતે બની શકે ? આપે મારા ‘હું’ને થોડુંક ઓગાળી મહત્તી કૃપા કરી.

ભર્તૃહરિને કેવા ગુરુ તેં આપેલા ! જે રાણી પિંગલાના ચારિત્રદોષથી વિરક્ત બનેલ ભર્તૃહરિ.... તે જ પિંગલાને ત્યાં ગુરુ એને જવાનું સૂચવે છે : “મૈયા પિંગલા ! કહીને વત્સ ! તું ભિક્ષા માગી આવ ત્યાંથી.....”

સ્મૃતિની પટ્ટી આજે ખૂલી રહી છે. ગોપીચંદને કેવા ગુરુ તેં આપેલા ! ગોપીચંદ કહે છે : ગુરુદેવ ! મને દીક્ષા આપો ! ને ગુરુ કહે છે : ઉકરડા પર જઈ ત્યાંના ચીંથરામાંથી લંગોટી બનાવી, પહેરી, ભિક્ષા માગી આવ ગામમાંથી. પછી વિચારું તને દીક્ષા આપવાનું. એક સમ્રાટ.. પણ ગુરુ તો અહમ્નું ઓપરેશન કર્યા વિના કેમ તેને અધિકારી માનશે ?

અમારી ચાદરો છિનવી લેવાની કેવી તારી કરુણા ! પણ ભગવાન ! કૃપાનો થોડો વધુ ડોઝ જોઈશે તેમ નથી લાગતું ? ભર્તૃહરિ ને ગોપીચંદની વાત જુદી હતી. મારી વાત જુદી છે. તું મારો એક આધાર છિનવી લઈશ તો હું બીજો આધાર પકડી લઈશ. રૂપનો આધાર ગયો તો નામનો....

જો કે આ માટે તેં કઠોર ગુરુનેય (ગુરુને કઠોર કેમ કહેવાય ? હા, પણ નાળિયેર જેવા તો ખરા..... અંદરથી મીઠા, મીઠા...) આપ્યા. પણ હું નકોર હતો એનું શું ?

• • •

‘સયલ સંગ છંડી કરી’....ના, હું સંગ છોડી શકું તેમ નથી. તું છોડાવ ! તારા રંગમાં મને એવો રંગી દે કે... બીજો રંગ મને ન લાગે. બીજાનો સંગ મને ન ગમે.

તારા રંગમાં મને એવો રંગી દે કે તું કહે તે અને તું કહે તેવી રીતે હું બધાં કાર્યો કરું. ઈચ્છા જેવું કંઈ મારી પાસે ન રહે. આમ પણ ઈચ્છાઓએ મને હેરાન - પરેશાન જ કર્યાં કર્યો છે. પણ હું એમની પકડમાંથી મુક્ત બની શકતો નથી. તું મને મુક્ત કર !

દિનકર જોષી યાદ આવે. ‘ઇશાવાસ્યમિદં સર્વમ્’ ની વ્યાખ્યા કરતાં તેઓ લખે છે : અહીં ઈદમ્ અને સર્વ એ શબ્દો વપરાયા છે. ઈદમ્ એટલે આ. આપણે જ્યારે કોઈ પદાર્થ સામે આંગળી ચીંધીને ‘આ’ છે એમ કહીએ છીએ ત્યારે ફલિત એ થાય કે એ બધું ‘આ’ જ છે, કશું જ ‘હું’ નથી. ‘હું’ ભાવ (અહંભાવ) અદૃશ્ય થાય અને ‘આ’ ભાવ (ઈદંભાવ) વ્યાપી થાય એ પરમાત્માનો પ્રથમ પરિચય છે. [‘પ્રાતઃ વંદના’]

પરમાત્મન્ ! મારે તો તારા રંગે રંગાઈ જવું છે, પણ આ અહંભાવ છૂટતો નથી. લઈ લે, ભગવન્ !

‘નાથ ! નિર્ગતિકોલ્લાપં ન શ્રૃણ્વન્તિ....’ શું આપ મારા જેવા નિઃસ્વ, અક્રિયન મનુષ્યનાં આ શબ્દ-પુષ્પોને નહિ સ્વીકારો ? મારી પાસે બીજું કશું જ નથી, ભગવાન ! સિવાય કે આ શબ્દો.... શું આપ એ નહિ સ્વીકારો ?

મારી હાલત પેલા ભક્ત જેવી છે, જે એક સંત પાસે ગયેલ. સંતના ચરણોમાં હજાર રૂપિયા એણે મૂક્યા. સંત ધનને શું કરે ? એમણે કહ્યું : ભાઈ! અહીં ધનની આવશ્યકતા નથી....

ભક્ત ગળગળો થઈ ગયો : મારી પાસે બીજું કશું જ નથી, જે હું આપના ચરણોમાં ધરી શકું. મને નિરાશ ન કરશો. હું નિર્ધન છું. મારી

પાસે નથી સમર્પિતતા, નથી વેચાવચ્ચ કરવાની શક્તિ..... માત્ર આ, માત્ર આ જ મારી પાસે છે.

મારી પાસે તો છે માત્ર કચરો. ને કચરો પણ તમને આપવા હું તૈયાર નથી. ખ્યાલ છે કે કચરાના બદલામાં તમે સુવર્ણ આપવાના છો....

હું શું કરું, કહો તો ! મારી આ વ્યથા બીજે ક્યાં જઈને ઠાલવું ?

યા તો તમે કૂર બની મારી ઈચ્છા અને અહમ્ને આંચકી લ્યો. યા તો પ્યારથી મને સમજાવો કે મારે આ તત્વોને છોડી દેવા જોઈએ.

મા બાળકને આ સિવાય ત્રીજી કઈ રીતે ટ્રીટ કરશે ? યા તો આઈસક્રેન્ડી બાળકના હાથમાંથી ફેંકી દેશે. યા તો દુલારથી સમજાવશે..... ને બાળક નહીં માને તોય શું મા એ બાળક પરના સ્નેહને થોડોય ઓછો કરી શકશે ?

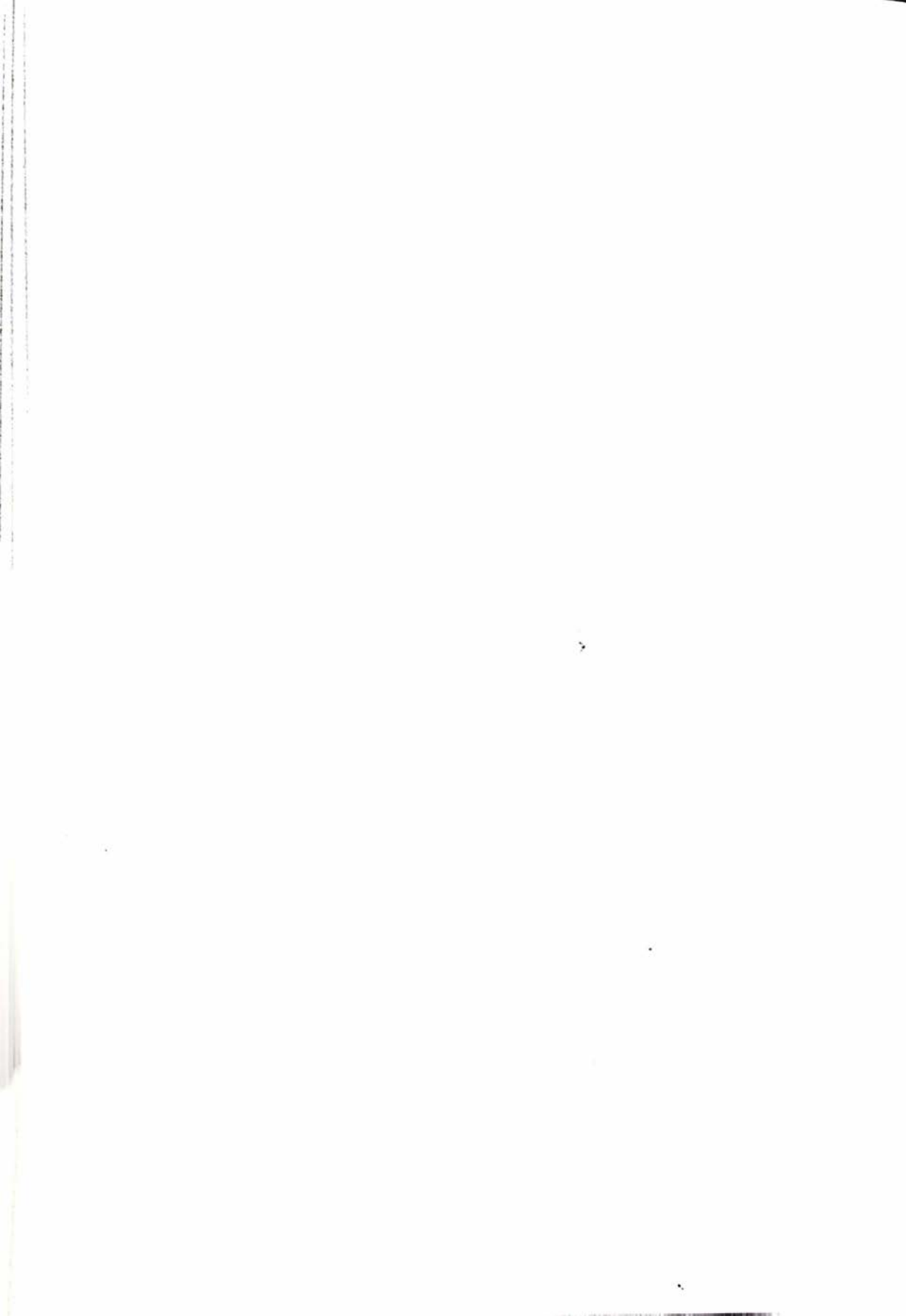
મનેય ખ્યાલ છે તારી મારા પર સતત કરુણા વરસી રહી છે, પણ...

‘પણ’ ની ભાવાનુભૂતિમાં હોઉં ત્યારે પૂ.વીર વિજય મહારાજ જેવા ભક્તિયોગાચાર્યોની રચનાઓ યાદ આવે. ‘નાથ! નિર્ગતિકોલ્લાપં ન શૃણ્વન્તિ ભવાદૃશા:....’ ની પ્રતિષ્ઠાયા જેવી મજાની એમની શબ્દ પ્રસાદી છે. ‘ક્યું ન હો સુનાઈ સ્વામી, એસા ગુન્હા ક્યા કિયા? અને બધાયની વાત તમે ન સાંભળતા હોત તોય વાંધો નહોતો, પણ બધાની વિનતિ સંભળાય ને મારી વાત આવે ત્યાં જ.....’ ‘ઓરોં કી સૂનાઈ જાયે, મેરી બારી નહિ આવે; તુમ બિન કોન મેરા, મુઝે ક્યું ભૂલા દિયા? ભક્ત જનોં કો તાર દિયા, તારને કા કામ કિયા, બિન ભક્તિ વાલે મોં પે પક્ષપાત ક્યું કિયા? રાય રંક એક જાનો, મેરા તેરા નહિ જાનો; તરન તારન એસા બિરુદ ધારન ક્યોં કિયા ?’

તમે તારક છો તો મને તારો ! નહિતર તમારું તારક બિરુદ ભયમાં છે! સૂરદાસે એકદમ જુદા લયમાં આ વાત ઊભારી છે: ‘મैं पतितन में

ટિકો ! પ્રભુ ! પતિતોની દુનિયામાં હું અગ્રણી. મારો સિક્કો વાગતો'તો
પતિતોની દુનિયામાં. ને ત્યાં મેં તારું પતિતોદ્ધારક બિરુદ સાંભળ્યું ને હું
વિચારમાં પડી ગયો કે મારાથી ચઢિયાતો કોણ પતિત નીકળ્યો કે જેને
ઉદ્ધરીને તમે આ પદ મેળવ્યું ! લય જુદો છે. વાત એક જ છે : હું પતિત
છું, મને તારો ! મારી વાત સાંભળો !

પૂજ્યપાદ કલિકાલ સર્વજ્ઞ
હેમચન્દ્રસૂરિ મહારાજની પ્રાસાદિક રચના
વીતરાગ સ્તોત્ર
(૨૦મો પ્રકાશ) પર
સંવેદના

त्वत्पुरोलुठनै भूयान्-
मद्भालस्य तपस्विनः ।
कृतासेव्यप्रणामस्य
प्रायश्चित्तं किणावलिः ॥ ३ ॥

દેવાધિદેવ ! હું આપના સમવસરણમાં બેઠો હોઉં, પાદપીઠ પર લંબાયેલા આપના ચરણો પર મારું શિર ઝૂકેલું હોય અને આપની ચરણધૂલિ ઝર્યા કરે મારા શિર પર.

‘ચિરમ્...’ અનંતકાળ સુધી હું આમ બેઠો રહું. આપના ચરણને સ્પર્શ્યા કરું.

કેટલી તો શીતળતા! ચન્દન સાં શીતલ ચરણ. સમવસરણનું અપાર્થિવ વાતાવરણ. પૂજ્યપાદ માન વિજયજી મહારાજ કદાચ આ ક્ષણોનું જ જીવંત વર્ણન આપી રહ્યા છે: ‘ટાઢક રહે તુજ સંગમાં રે લાલ, આકુળતા મીટી જાય રે, તુજ સંગે સુખિયો સદા રે લાલ.....’

તમારા સંગે સુખ જ સુખ. તમારા વિના દુખ જ દુખ. એટલે આ અભિલાષા સતત રહ્યા કરે છે : ‘મયિ પાદરજસ્તવ.....’

તમારી ચરણરજ મારા શિર પર ઝર્યા કરો. અનવરત ખર્યા કરો.

ચરણ રજ.....

સોનાના કમળો પર ચરણ મૂકીને જ વિહરનારા, કદીય ધરતી પર પગ ન મૂકનારા આપના ચરણદ્વયમાં રજ હોય ક્યાંથી? આ પ્રશ્ન મને થતો નથી.

અમુક શબ્દો હેયાના ઊંડાણમાં વહેતા ભાવોને વાચા આપી શકતા હોય છે. ચરણરજ એવો જ સશક્ત શબ્દ છે. જે મારી ભીતર વહી રહેલી ભાવધારાને વ્યક્ત કરે છે.

એનો અર્થ આટલો જ છે: તમારું સાન્નિધ્ય મને ખૂબ ગમે છે, દેવ! મને તમારાથી વેગળો ન રાખશો. મહોપાધ્યાય શ્રીમદ્ યશોવિજયજી મહારાજ આ વાતને આ રીતે રજૂ કરે છે : ‘વેગળો મત હુજે દેવ! મુજ મન થકી, કમળના વન થકી જિમ પરાગો...’ તમારા વિનાનું મારું અસ્તિત્વ પરાગ વિહોણા કમળ જેવું હશે. એને કમળ કહેશેય કોણ ?

ફૂલ ચિમળાઈ જાય, મૂરઝાઈ જાય, કોઈના પગ તળે રોંદાઈ જાય. પુષ્પ આ બધું સહી શકે છે. નથી સહી શકતું એ સુગંધ વિનાનું પોતાનું અસ્તિત્વ.

હું તમારા વિના નહિ રહી શકું, દેવ!

એટલે જ આપની સ્મૃતિ વડે સદા મારા હૃદયને હું ભરી રાખું છું.

જો કે, તમારા ચિત્તમાંય મારું નાનકડું સ્થાન હોય તો એ મારા માટે ખૂબ જ સંતોષદાયક બની રહે પણ જ્યારે કલિકાલ સર્વજ્ઞશ્રી ‘તવ ચેતસિ વર્તેહમિતિ વાર્તાપિ દુર્લભા’ કહીને એને દુર્લભ તરીકે લેખાવે છે ત્યારે મનેય એ કપરું ચઢાણ લાગે છે.

એ કપરું ચઢાણ ‘મચ્ચિત્તે વર્તસે ચેત્ ત્વમ્...’ કડીની લાકડી વડે ચઢી શકાશે.

જ્ઞાનવિમલસૂરિ મહારાજે આ સંસ્કૃત પંક્તિઓને હૃદયંગમ ગૂર્જરભાષામાં ઉતારી છે: ‘તાહરા ચિત્તમાં દાસ બુદ્ધે સદા, હું રહું એહવી વાત દૂરે, પણ મુજ ચિત્તમાં તુંહિ જો નીત વસે...’ ‘અલમન્યેન કેનચિત્’.

મેં મારા મનઘરમાં આપને રાખ્યા છે. આપનેજ.

‘ચિરં નિવસતામ્.....’ તારાં ચરણોની સેવા જનમ-જનમ મળ્યાં કરો.

ચરણોની સેવા નિરંતર કરવા માટે જોઈશે તમારી આજ્ઞાનું પાલન.
શ્રામણ્ય.

પૂજ્ય માનવિજયજી મહારાજ જ્યારે એને-ચરણ સેવાના રસને અપૂર્વ
ને અદ્ભુત તરીકે વર્ણવી રહ્યા છે ત્યારે એને આસ્વાદવાનું મન કોને ન
થાય? તેઓશ્રી કહે છે: ‘અજિત જિનેશ્વર ચરણની સેવા, હેવાએ હું
હળિયો; કહીએ અણચાખ્યો પણ અનુભવ રસનો ટાણો મળિયો....’
અણચાખ્યો... અનંત જન્મોમાં કયાંય ન ચાખવા મળ્યો હોય તેવો આ
ચરણ સેવાનો રસ... બીજા બધા રસો જેની આગળ ફિક્કા થઈ જાય
એવો આ ચરણ સેવાનો ર....સ.

પ્રીતિ અનુષ્ઠાન કે ભક્તિ અનુષ્ઠાન અથવા વચન અનુષ્ઠાનમાં જોડાઉં
હું ત્યારે એવો તો આજ્ઞાપાલનનો રસ ચાખવા મળે છે કે હું ઝૂમી ઊઠું
હું.

આવા અનુપમ રસની લ્હાણ કરવા બદલ તારો ખૂબ ખૂબ આભારી
હું છું, દેવ!

દેવ ! તમને હું જોઈ રહું. તમારા મુખ કમળને નીરખ્યા કરું. વહ્યા
કરે હર્ષના આંસુ આંખમાંથી. અને એ અશ્રુસલિલા ભાગીરથીના બળબળ
વહેતા પ્રવાહમાં પાપોની ગંદકી ધોવાઈ જાય...

ન જોવા યોગ્ય ઘણું બધું ઘણી બધી વાર આંખો ફાડીને જોયું...
પણ આપને ન જોયા.. એનાં પ્રાયશ્ચિત્ત રૂપે વહી રહી છે આ આંસૂની
ધારા. તમને જોઉં છું ને આંખો ભીની ભીની થઈ જાય છે. હૈયું ભરાઈ
જાય છે. ‘આખરે તમે મને દર્શન આપવા આવ્યા ખરા.’

કેટલીવાર મેં વિનંતિ કરેલી : ‘દીજે દરિસન વાર ઘણી ન લગાવીએ’.
પણ તમે મારી અરજી પર ક્યાં ધ્યાન આપતાં જ હતા? તમે ઢીલ કર્યે
જ ગયા, હું દર્શન માટે ઝૂરતો ગયો. મારી પ્યાસ. ઝૂરાપો..

૧૩૩

મારી આ પ્યાસ: દર્શનની. કઈ રીતે છીપાવું એ પ્યાસને? ‘પાની પીકર પ્યાસ છીપાવું, નૈનન કો કેસે સમજાવું ? યુગ બીતે ના આઈ મિલનકી પૂરન- માસી રે... દર્શન ઘો... મોરી અખિયાં પ્યાસી રે..’

બહારની તરસને તો પાણી પીને છીપાવું, પણ આ દર્શનની તરસનું શું કરું ? ‘નૈનન કો કેસે સમજાવું ?’ મારી આ વહેતી આંખોને શી રીતે પટાવું ? એ તો હઠ લઈને બેઠી છે: મારે દર્શન જોઈએ.

‘દર્શન ઘો ! મોરી અખિયાં પ્યાસી રે !’

અને એ પ્યાસને શમાવવા દર્શનસુખ કદીક આપ્યું, પણ એ ટીપાંથી મારી તૃષ્ણા શેં છીપે? આજે તમે મને દર્શનસુખ આપ્યું..

‘મદ્દુશૌ ત્વન્મુખાસક્તે...’ કહીને પૂજ્ય હેમચન્દ્રાચાર્ય મહારાજ ભક્તની આંખોને ભગવાનનું દર્શન સતત મળ્યા કરો એમ કહી રહ્યા છે.

તમને નીરખ્યા જ કરું.. અને હર્ષાશ્રૂ વહ્યા જ કરે..

આ સ્થિતિમાં પલટો ન થવા દેતા, દેવ !

માત્ર આંખો જ હર્ષ પ્રગટ કરે છે એમ નથી. હર્ષોલ્લાસના આ દિવ્ય સંગીતમાં બધા અંગો સૂર પૂરાવી રહ્યા છે. આપનું દર્શન થતાં ઊપજેલા આનંદને બધા જ અંગો-અરે, ઉપાંગો પણ- પોતપોતાની રીતે અભિવ્યક્ત કરી રહ્યા છે.

“હું તમારી સામે આળોટી રહ્યો હોઉં,” હેમચન્દ્રાચાર્ય ભક્તના ભાવોન્મેષને શબ્દ દેહ આપી રહ્યા છે, “અને એ ભૂલુઠન વડે મારા કપાળમાં પડેલ ઘા અસેવ્યને કરેલ પ્રણામનું પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યા કરો.” કેવો ભાવોન્મેષ છે આ !

त्वद्वक्त्रकान्तिज्योत्स्नासु-
निपीतासु सुधास्विव ।
मदीयैर्लोचनाभोजैः
प्राप्यतां निर्निमेषता ॥ ५ ॥

त्वदास्यलासिनी नेत्रे,
त्वदुपास्तिकरौ करौ ।
त्वद्गुणश्रोतृणी श्रोत्रे,
भूयास्तां सर्वदा मम ॥ ६ ॥

તમારા દર્શન કરું છું, નાથ! અને પૂરું શરીર રોમાંચિત થઈ ઊઠે છે.

તમને જોઈને થતો આ રોમાંચ. પૂરું શરીર કોટિ કોટિ રોમાંચ રૂપી આ ધ્વજો ફરકાવી જાણે કે દર્શનના આનંદ મહોત્સવમાં ભાગ લઈ રહ્યું છે.

પરમાત્માને ‘નજર માંડીને’ જોયાનું આ ફળ. પરમાત્મકૃપાનો આ મેહ વરસ્યો ત્યારે બધી છત્રીઓ (બીજા બધા રસો) ફગાવી ખુલ્લે ડિલે (અને દિલે) પેલા મેહમાં નાહ્યા. ખૂબ ખૂબ નાહ્યા અને વરસેલો મેઘ ધરતીને હરિયાળી ઘાસના મેદાનોથી ભરી દે, તેમ પૂરું શરીર રોમાંચોથી ભરાઈ ઊઠ્યું.

બારે મેઘ ખાંગા થઈને વરસી પડે ને ચોકની પાણીની સપાટી ઊંચી ને ઊંચી વધતી જાય.. સામી બાજુ પાણીની નીકાસ માટે નાનકડી ખાળ છે, જે આ ધસમસતા પ્રવાહને બહાર શેરીઓમાં લઈ જવા સંપૂર્ણ રીતે અક્ષમ છે.

તારી કૃપાનો મેહ જ્યારે અનરાધાર તૂટી પડે છે ત્યારે મારી શરીરની હાલત કંઈક આવી જ થાય છે. એટલું તો સુખ... આંખોની અશ્રુબિન્દુઓ વહાવવાની તાકાત બહુ અપૂરતી લાગે છે આ વખતે.

૧૩૭

‘ત્વદ્વક્ત્રકાન્તિજ્યોત્સ્નાસુ નિપીતાસુ સુધાસ્વિવ.....’ તમને જોયા અને અમૃતના ઘૂંટ પીધા હોય એમ કોઠે ટાઢક વળી. જનમ-જનમની પ્યાસ છીપાઈ.

હવે અનિમેષ નયને તમને નીરખ્યા જ કરું આટલી જ અભિલાષા રહ્યા કરે છે. અદર્શનની પ્રતીક્ષાભરી લાંબી રાત પછી સૂર્ય સમું તમારું દર્શન થયું છે ત્યારે મારી આંખોને અનિમેષતાનું વરદાન મળો! ‘પ્રાપ્યતાં નિર્નિમેષતા...’

હા, એય તમારે આપવી પડશે. દર્શન આપ્યું (‘કરકે કૃપા પ્રભુ દરિસન દીનો’) તો પછી અનિમેષતા આપશો જ ને !

આપશોને ?

હાથ પસારી બેઠો છું.

એવું કંઈક કરી આપો કે મારી આંખો બીજે ક્યાંય જાય નહિ. તમારા મુખદર્શન સિવાય બીજે ક્યાંય એને જંપ વળે નહિ.

મુશ્કેલી સાતત્યની છે.

દર્શન તો કરું છું તમારું. એ થોડી સેકન્ડો સ્વર્ગીય સમય બની રહે છે મારે માટે. પણ, તમારા દર્શનને બદલે બીજામાં હું જ્યારે ખોવાઈ જાઉં છું ત્યારે—

પરરૂપ દર્શનની ક્રિયા દુખદાયિની છે એ સમજવા છતાં મારી આંખો જ્યાં ભટકે છે, હું શું કરું ભગવન્ !

તારી પાસે આવીને સ્તવનામાં બોલું છું ‘કામરાગે અણનાથ્યા સાંઢ પરે ધસ્યો, સ્નેહરાગની રાયે ભવપિંજર વસ્યો, દૃષ્ટિ રાગ રુચિ કાય પાય સમકિત ગણું.....’ આ બોલતી વખતે મારી આંખોમાંથી ધોધબંધ વહેતા આંસૂઓને શું આપ નથી જોતા ?

વ્રજમાં કોઈ પત્ર વાંચતું નથી... આંખ સજળ, પત્ર કોમળ, ને હાથની આંગળીઓ વિરહવેદનાથી ગરમ...ડર લાગે કે સ્પર્શવાથી પત્ર બળી જશે.... ચલો, થોડી ક્ષણો ધરાઈને જોવા મળે તોય પરિતોષ થાય. પણ નજીક લાવીને જોવામાં ડર રહે છે: ભીંજાઈ જશે તો !

‘આચારાંગ’ ગોખતાં મનનો ઘોડો સમવસરણ-પ્રદેશમાં પહોંચી જાય... શબ્દ પરમાત્માથી રૂપ પરમાત્મા સુધીની આ દોડ...કેટલી તો તૃપ્તિદાયક! પ્રભુ! આપના શબ્દો મારા પર વરસી રહ્યા છે અત્યારે... ને હું ભીંજાઈ રહ્યો છું.

‘ત્વદાસ્યલાસિની નેત્રે...’ આંખો તમારા મુખ પર જ સતત મંડાયેલ હોય. ‘મારા નયણાં લંપટ જોવે ક્ષણ ક્ષણ તુજ જો...’ જો કે માત્ર બે આંખોથી જ પ્રભુને જોવામાં અતૃપ્તિ રહ્યા કરવાની. સૂરદાસે કહ્યું છે કે ભગવાન પાસે કંઈક માંગવાનું હોય ત્યારે એક જ ચીજ માંગવાની: ‘લોચન રોમ રોમ પ્રતિ માંગૌ...’ કેટલી મનોહર કલ્પના છે ! રોમે રોમે લોચન. ! જોયા જ કરું તમને. બે આંખો... ને એય ઉઘાડ-મીંચ થતી આંખો.... ‘કહા કરૌ છબિરાશિ શ્યામઘન, લોચન દ્વે પુનિ ઠાઉં, તે પર યે નિમિષ ‘સુર’ પુનિ, યહ દુખ કાહિ સુનાઉં..’ પરમાત્મા કાન્તિપુંજ, બે લોચનમાં શી રીતે સમાય? ને એમાં આ પલકારા... જો કે મેં તો ‘પ્રાપ્યતાં નિર્નિમેષતા...’ પહેલા જ માગી લીધી છે..

‘નેત્રે.’ આંખો આપને જ જોયા કરે. ને કેવી ઠંડક મળે છે! પૂ.માનવિજય મહારાજ કહે છે. ‘તુજ મુખ સન્મુખ નીરખતાં, મુજ લોચન અમી ઠરંતાં... તેહની શીતલતાં વ્યાપે, કિમ રહેવાયે કહો તાપે...!’ કેટલી ઠંડક! ‘મુજ લોચન અમી ઠરંતા...’

પહેલાં મને પ્રશ્ન થયેલો કે ‘અમી છલકંતા’ કે ‘અમી વરસંતા’ને બદલે ‘અમી ઠરંતા’ લોચનની વાત સ્તવનાકારે અહીં કયા સન્દર્ભમાં લખી છે? પણ એક ભાવાનુભૂતિ તમે મને આપીને એનો સંદર્ભ સમજાવ્યો. પ્રભુ! તમારો કેટલો તો હું ઋણી છું.

આવું બનેલું : બે-ચાર દિવસથી મારી ભક્તિ જામતી નહોતી. કેટલો તો હું રડેલો.. વિહાર-યાત્રા ચાલુ હતી.. સમજાતું નહોતું કે આવું કેમ થાય છે. તે દિવસે તો લડવાના મૂડમાં સવારથી જ હતો. આજે જો દર્શન-સુખ ન મળે તો બસ, કિટ્ટા !

વિહાર કરીને સામે ગામ ગયો. દહેરાસરે સીધો જ.... ભોંયરામાં તમે.....! શ્યામસુંદર રૂપ, વિશાળકાય મૂર્તિ....પ્રસન્નવદન.... જોતાં જ મારા વિરહાશ્રૂ ઠરી ગયા. હું અવાક્ / સ્તબ્ધ..... તમને જોતો જ રહ્યો.... ચૈત્યવંદન કરવાનું પણ પા કલાક પછી થયું. એ દિવસે ‘મુજ લોચન અમી ઠરંતાં’ નો અર્થ સમજાયો હતો. વિરહાશ્રૂને જ તમે અમીની (અમૃતબિંદુની) પ્રતિષ્ઠા આપેલી... ઠરી ગયેલ વિરહાશ્રૂ... ક્યારેક નાના બાળકની આંખો આવી જોવા મળે. રડતું હોય મમ્મી વિના, આંખમાંથી અશ્રૂધારા નીકળતી હોય. ને મમ્મી એને ઊંચકી લે. જોઈ લો, પુશ પુશ.... પણ આંખમાં આંસૂ દેખાય. ચહેરો હસુ-હસુ....

‘લોચન અમી....’ ‘સ્નાતસ્યા’ સૂત્રના પ્રથમ શ્લોકમાં બાલચન્દ્ર મુનિએ સરસ કલ્પના આપી છે. મેરુ પર્વત પર પ્રભુનો અભિષેક થયા પછી ઈન્દ્રાણી પ્રભુના પરમ પાવન શરીરને કૌશેય વસ્ત્રથી લૂછી રહ્યા છે અને ત્યારે એક રોમહર્ષક ઘટના ઘટે છે. ઈન્દ્રાણીની આંખો પ્રભુના રૂપને જોવાથી હર્ષાશ્રૂથી સભર બને છે. સજળ આંખો... પણ ઈન્દ્રાણી આ આંખોની ભીનાશને પ્રભુના શરીર પર પ્રતિબિમ્બિત કરે છે. શરીર પ્રભુનું ભીનું-ભીનું લાગ્યા કરે....ને તેઓ લૂછ્યા જ કરે.

‘ત્વદુપાસ્તિકરૌ કરૌ.....’ હાથ તમારી સેવામાં ઓતપ્રોત રહે. ગ્લાન મુનિઓની વેયાવચ્ચ કરું અને પરમપાવન ‘આચારાંગસૂત્ર’ની રણજણાવતી પંક્તિ યાદ આવે : ‘જો ગિલાણં પડિવજ્જઈ સો મે પડિવજ્જઈ.....’ ગ્લાનની સેવા તે મારી સેવા.

એક વાર મને ખ્યાલ છે કે ભિન્ન સંદર્ભમાં સહેજ આરક્ત નેત્રે તમે મને આ વાક્ય કહેલું. ઉપાશ્રયે ગ્લાન મુનિની સેવામાં વેઠ વાળી, તમારે ત્યાં આવેલ. સ્તવનાઓ રટતો હતો. ને આભાસ થયો, જાણે કે તમે કહેતા હતા : રાગોડાં તાણી શા માટે અવાજ કરે છે ? ત્યાં જઈને પેલાની સેવા કર, મારી સેવા એમાં આવી જશે.... હું તરતજ ઉપાશ્રયે આવી ગયો. ત્યારથી વેચાવચ્ચમાં જે રસ આવે છે...

તમે કેટલું બધું અમને આપ્યા કરો છો, પ્રભુ ?

‘ત્વદ્ગુણશ્રોતૃણી શ્રોત્રે.....’ તારા ગુણોને સતત સાંભળ્યા કરું. તમારા શબ્દોને તો સમવસરણમાં સાંભળેલા. આજે પણ એની યાદ આવે છે ને મન તરબતર થઈ જાય છે. મનની એ ભૂમિકા પર તારા ગુણોને સાંભળું છું..... ‘ભૂયાસ્તાં સર્વદા મમ.....’ પણ મારી મહેચ્છા એ છે કે સદા સર્વદા હું તમારા ગુણોને સાંભળ્યા કરું.

હમણાં જ ‘દશવૈકાલિક’ સૂત્રનું ‘સજ્ઞાયમ્મિ રઓ સયા’ પદ ઘૂંટ્યું હતું. ને ત્યારે થયું હતું કે સ્વાધ્યાયમાં હંમેશા રત તો રહેવાય જ, પણ સર્વદા રત રહી શકાય ? ચોવીસ કલાકનો સ્વાધ્યાય... શી રીતે એ શક્ય બને? કારણ કે ક્રિયાઓ પણ કરવાની છે. વેચાવચ્ચ પણ કરવાની છે. ને ભક્તિમાર્ગ તો કેન્દ્રબિન્દુ છે; તેમાંથી તો પૂરા દિવસ માટેની તાજગી મેળવવાની છે. તો સદા તો સ્વાધ્યાય હોઈ શકે, સર્વદા સ્વાધ્યાય હોઈ શકે ?

આપે જ એનો જવાબ આપેલો કે સ્વાધ્યાયનો અર્થ સ્વનું અનુભાવન, સ્વનું સ્પર્શન કરવાનો ને એ સંદર્ભમાં ચોવીસ કલાકનો સ્વાધ્યાય શક્ય છે. ક્રિયા કરતાં ભાવવિભોર બનીને, ‘લોગસ્સ’ જેવાં સૂત્રને ઉચ્ચારતાં જિનગુણને સ્પર્શીને નિજ ગુણને સ્પર્શવાનું બને.

પ્રશ્ન થયો કે ઊંઘી જઈશ ત્યારે સ્વગુણાનુભૂતિ શી રીતે થશે ? આપે સમજાવેલું કે તારું શરીર ઊંઘી શકે, તારે ક્યાં ઊંઘવાનું છે ? ને

તું ઊંઘીશ તો ‘અતરંત પમજજએ ભૂમિ’ કોણ કરશે ? સાધુનું કોન્સ્યસ સ્તર સૂતેલું હોય ત્યારેય એનું અન્કોન્સ્યસ સ્તર અપ્રમત્ત રહી શકે છે. એ માટે પહેલાં જાગૃતિના પૂરા ગાળાને ભરી દેવો જોઈએ....

‘તદ્ગુણશ્રોતૃણી....’ તમારા ગુણોને સતત સાંભળ્યા કરું. સંત તુલસીદાસ યાદ આવે : ‘જિન કે શ્રવન સમુદ્ર સમાના, કથા તુમ્હારી સુભગ સરિ નાના; ભરહિ નિરંતર હોહિ ન પૂરે, તિનકે હિય તુમ કહું ગૃહ સૂરે....’ ભક્તોના કાન સમુદ્ર જેવા હોય છે, તેમાં પ્રભુની કથા રૂપી નદીઓ ગમે તેટલી પેસે તે ભરાય જ નહિ, ભક્તને એથી તૃપ્તિ ક્યારેય ન થાય....

कुण्ठापि यदि सोत्कण्ठा
त्वद्गुणग्रहणं प्रति ।
ममैषा भारती तर्हि
स्वस्त्ये तस्यै किमन्यया ॥ ७ ॥

तव प्रेष्ठोऽस्मि दासोऽस्मि,
सेवकोऽस्म्यस्मि किङ्करः ।
ओमिति प्रतिपद्यस्व,
नाथ ! नातः परं ब्रुवे ॥ ८ ॥

श्री हेमचन्द्रप्रभवाद्
वीतरागस्तवादितः ।
कुमारपालभूपालः
प्राप्नोतु फलभीप्सितम् ॥ ९ ॥

મને ખ્યાલ છે કે બોલવામાં મારી ઘણી બધી ભૂલો થઈ રહી છે. મારી વાણી તરડાઈ રહી છે.. ત્રુટક-છૂટક થઈ રહી છે. એનું કારણ મારી આંતર સૃષ્ટિ છે. જ્યારે આપ એકદમ નજીક લાગો છો ત્યારે આનંદના અતિરેકમાં હું ભાન ભૂલી જાઉં છું.. મને ખ્યાલ નથી હોતો, હું શું બોલું છું. ક્યારેક આટલી બધી અરજી, પ્રાર્થના, કાકલૂદી નિષ્ફળ જતી લાગે ત્યારે નિરાશાની ખીણમાં પહોંચી જાઉં.. માત્ર રડ્યા કરું, આંસૂ સાર્યા કરું.

બેશક, એ આંસૂ આપની કૃપાધારાએ જ લૂછ્યા હોય છે. એટલે જ પાછો આશ્વસ્ત બની જાઉં કે નાથની દૃષ્ટિ મારા પર છે તો ખરીજ.

મારી વાણી કુંઠિત છે, પણ તારા પ્રતિ એ ઉત્કંઠિત છે, ને એટલે હું આનંદમય છું. મારે ક્યાં દુનિયાને મારી અસ્ખલિત વાગ્ધારા બતાવવી છે? દુનિયાનું પ્રમાણપત્ર લેવામાં અગણિત જન્મો મેં બગાડ્યાં, હવે તો જોઈએ માત્ર તારું જ સર્ટિફિકેટ. તમે મને પ્રમાણિત કરો છો ને પ્રભુ ?

પૂછ્યું તું હનુમાને રામચન્દ્રજીને : દુનિયા મને ભક્ત તરીકે સંબોધિત કરે છે, પણ મને એમાં કોઈ રસ નથી. તમે ભક્તના લક્ષણો આપો તો આંતર નિરીક્ષણ કરી શકું. રામચન્દ્રજીએ કહેલું : ‘કરત ભક્તિ મમ પુલક શરીરા, ગદ્ગદ્ ગિરા નયન બહે નીરા..’ પ્રભુની ભક્તિ કરતાં

શરીર રોમાંચિત થઈ ઊઠે, ગળે ડૂમો ભરાઈ આવે ને આંખે શ્રાવણ-ભાદરવો વહે...

યાદ આવે ચૈતન્યદેવ : ‘નયનં ગલદશ્રૂધારયા, વદનં ગદ્ગદરુદ્ધયા ગિરા; પુલકૈર્નિચિતં વપુઃ કદા તવ નામગ્રહણે ભવિષ્યતિ..’ તારું નામ લઉં છું ભગવાન! ત્યારે ક્યારેક તો આવી હાલત થાય છે, ક્યારેક નથી થતી... હું ભક્ત ખરો કે નહિ, ભગવાન?

યાદ રાખજે, ભક્ત હોઉં યા અભક્ત હોઉં, તારો જ છું.. ‘ભલો ભૂંડો પણ દાસ છું તારો...’ ને તારો દાસ અવ્યવસ્થિત હશે તો શરમાવાનું કોને થશે ?

‘કુંઠાપિ..’ વાણી મારી ભલે ખચકાતી, અટકાતી, લંગડાતી હોય; પણ એ તારા ભણી જ વહી રહી છે એનો મને પૂરો આનંદ છે, દેવ! ‘કિમન્યયા?’ અસ્ખલિત વાણી પણ સંસારગામિની કે સંસારનું વર્ણન કરનારી હોય એના કરતાં લાખ દરજજે મારી આ વાણી સારી છે....

મારા શબ્દોના પુષ્પો તારા ભણી સતત વહ્યા કરો! બીજું કંઈ નહિ તો માત્ર તારું નામ જ રટ્યા કરીશ હું તો. મારે એવી રીતે તારું નામ રટવું છે કે કવિ કહે છે તેમ, ‘હૈયાના એક એક સ્પંદન પર તારું નામ લખાજો!’

મારા પરની તારી આ અહેતુકી કૃપા.... તેં મને ભીંજવ્યા જ કર્યો, ભીંજવ્યા જ કર્યો... થાય છે કે હું તારી ભક્તિ શી રીતે કરું? ઋણમુક્તિનો તો કોઈ સવાલ જ નથી, પણ આછી સી ભક્તિ તારી થાય તોય મનને પરિતોષ મળે. શ્રી દલપતભાઈની સ્તવના યાદ આવે: ‘પ્રભુ! તેં મને જે આપ્યું છે તેનો બદલો હું શેં વાળું; બસ તારી ભક્તિ કરી કરીને મારા મનડાને વાળું....’

જો કે અહીં પૂ. માન વિજય મહારાજ યાદ આવી જાય: ‘ક્યું કર ભક્તિ કરું પ્રભુ તેરી?’ અને હામ છૂટી જાય. જો આટલા મોટા ગજાના ભક્તિયોગાચાર્ય કહેતા હોય કે પ્રભુની ભક્તિ હું શી રીતે કરું? તો પછી હું તો શી રીતે કરી શકું જ?

ચાલો ભક્ત નહિ તો દાસ તરીકે તો મને સ્વીકારો! ‘તવ પ્રેષ્યોસ્મિ..’ પ્રેષ્ય.. તમારો સંદેશવાહક. તમે અંબડને એ સન્માન આપ્યું હતું: સુલસાને ધર્મલાભ એના દ્વારા તમે પાઠવેલો... આવું કોઈ કામ ચીંધશો તોય હું બડભાગી બની જઈશ. ‘દાસોસ્મિ..’ હું છું તારો દાસ. તારે દ્વારે ચોવીસ કલાક બેઠો રહું. એ બહાનેય તમારી નજર મારા પર પડે ને! હું મારા કાનને એ વખતે માત્ર તમારા મુખ તરફ કેન્દ્રિત રાખીશ. સ્વામી બોલાવે ને મને ખ્યાલ ન આવે એવું ન થઈ જાય. હું અપ્રમત્ત રહું..

ને તમે બોલાવો, તમારી સેવામાં, તો હાજર થઈ જાઉં. જેવી આવડે તેવી સેવા કરું. ‘સેવકોસ્મિ..’ ઈચ્છા તો એવી હોય કે અર્ધો-અર્ધો કલાકે તમારી પાસે આવીને પૂછ્યા કરું : સાહેબ, કંઈ કામકાજ? ‘અસ્મિ ક્રિકર:’...

ખ્યાલ એટલો જ નથી આવતો કે આપને શું ગમશે? આપ મને પ્રેષ્ય/સંદેશવાહક તરીકે કામ આપો, દાસનું, ચોકિયાત જેવું બેસી રહેવાનું કામ મને ભળાવો કે મને આપની સેવામાં રાખો યા ક્રિકરત્વ આપો.... મીરાંની જેમ હું તો કહીશ: ‘મને ચાકર રાખો જી!’ ‘ઓમિતિ પ્રતિપદસ્વ...’ આપ હા કહીને સ્વીકારો એટલે મારું કાર્ય પરિપૂર્ણ બને.

કલિકાલસર્વજ્ઞ આચાર્ય ભગવંત શ્રી હેમચન્દ્રસૂરિ મહારાજ દ્વારા રચાયેલ આ વીતરાગ-સ્તવના દ્વારા કુમારપાળ રાજાને ઈચ્છિત ફળની પ્રાપ્તિ થાવ !

પ.પૂ આચાર્ય ભગવંતશ્રી યશોવિજયસૂરિ મહારાજ દ્વારા
લખાયેલ પુસ્તકો

- સાધના : અસ્તિત્વ ભણીની યાત્રા
- ‘દરિસન તરસીએ’..... ભા. ૧-૨.
(ભાગવતી સાધનાની સસૂત્ર વ્યાખ્યા)
- ‘બિહૂરત જાયે પ્રાણ’.....
(મહાન સિદ્ધર્ષિ કૃત જિનસ્તવના પર સંવેદના)
- ‘સો હી ભાવ નિર્ગન્થ’.....
(સમાધિ શતક, કડી : ૧ થી ૩૦ ઉપર વિવેચના)
- આપ હી આપ બુઝાય’....
(સમાધિ શતક, કડી : ૩૧ થી ૫૧ ઉપર વિવેચના)
- ‘આતમજ્ઞાની શ્રમણ કહાવે’.....
(ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના ૧૫મા સભિકખુ અધ્યયન ઉપર સંવેદના)
- ‘મેર અવગુણ ચિત્ત ન ધરો’.....
(કુમારપાળ ભૂપાળ કૃત ‘આત્મનિન્દા દ્વાત્રિંશિકા’ પર સંવેદના)
- ‘ઋષભ જિનેસર પ્રિતમ માહરો રે’.....
(શ્રી આનંદધનજી મહારાજની સ્તવનાઓ પર સંવેદના) [સ્તવન ૧-૫]
- પ્રભુનો પ્યારો સ્પર્શ
(પરમ પાવન શ્રી દશવૈકાલીક સૂત્ર (૧-૪) પરની વાચનાઓ.)
- આત્માનુભૂતિ
(યોગ પ્રદીપ, જ્ઞાનસાર, આદિ ગ્રન્થો તથા પૂ. ચિદાનંદજી મહારાજનાં પદોમાં મળતાં સાધના સૂત્રો પર વિશ્લેષણ)
- અસ્તિત્વનું પરોટ
(હૃદયપ્રદીપ ષટત્રિંશિકા પર સ્વાધ્યાય)
- અનુભૂતિનું આકાશ
(પૂજ્યપાદ મહોપાધ્યાય શ્રી દેવચન્દ્રજી મહારાજ કૃત અષ્ટ પ્રવચન માતાની સજ્જાય પર અનુપ્રેક્ષા)

હવે પછીની : વિચારાધીન કૃતિઓ

● પ્રભુના હસ્તાક્ષર

પૂજ્યપાદ દેવચન્દ્રજી મહારાજની સ્તવનાઓમાં પેશ થયેલી ભક્તિ અને સાધનાની પ્રસ્તુતિ ભાવક માટે અનુભૂતિમાં ફેરવાઈ શકે તેમ છે. અનુભૂતિપુરુષની આંગળી પકડીને થયેલ એક પ્રવાસ : મઝાની સ્તવનાઓની આરપાર.

● પ્રભુ નિરમલ દરિસત કીજિયે

પૂ. મહો. દેવચન્દ્રજી મહારાજ, પૂ. જ્ઞાનવિમલસૂરિ મહારાજ, પૂ. મહો. યશોવિજય મહારાજ અને પૂ.પં. પદ્મવિજય મહારાજની નવપદ પૂજાઓમાં વર્ણવાયેલ સાધના પદ્ધતિઓનું આછું સું આકલન.

● સમુંદ સમાના બુંદ મેં

અનુભૂતિનો સમુદ્ર નાનકડા શબ્દગુચ્છોમાં સમેટાયેલો જોવા મળે સાધનામનીષી પૂ.પં. શ્રી ભદ્રંકરવિજયજી મહારાજનાં સાધનાસૂત્રોમાં, મંત્રપદો જેવાં એ સાધનાસૂત્રોની યાત્રા.

● મેરે પ્રભુ સું પ્રગટયો પૂરત રાગ

જેમનાં નયનોમાં અંકિત થયેલ પ્રભુરૂપને જોવા ભક્તો તલપતા'તા તે પૂજ્યપાદ ભક્તિયોગાર્ય કલાપૂર્ણસૂરિ મહારાજએ આપેલ ભક્તિસૂત્રો અને સાધનાસૂત્રોનો સ્વાધ્યાય.

● તુમ મિટો તો મિલતા હોય.

પૂજ્યપાદ મહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજય મહારાજની સવાસો ગાથાના સ્તવનની 'જેહ અવિકલ્પ ઉપયોગમાં નિજ પ્રાણને રાખે', જેવી સશક્ત સાધના પંક્તિઓની તથા સાડા ત્રણસો ગાથાના સ્તવનમાં આવેલ સાધના સૂત્રોની વિભાવના.

● આનંદઘન બિન પ્રાણ ન રહે છિન.

પૂજ્યપાદ ભક્તિયોગાર્ય આનંદઘનજી મહારાજની સ્તવનાઓ અને પદોમાં વહેતી ભક્તિ અને સાધનાની જુગલબંધીમાં ભીંજાયેલી થોડીક ક્ષણો.

KIRIT GRAPHICS-25352602